

Lapsen kiintymys
lastensuojeluprosessissa
– sosiaalityöntekijä kiintymyssuhteen asiantuntijana?

JOUPPILA TERHI

Tampereen yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

JOUPPILA, TERHI: Lapsen kiintymys lastensuojeluprosessissa – sosiaalityöntekijä kiintymyssuhteen asiantuntijana?

Pro gradu -tutkielma, 87 s. + 5 liites.

Sosiaalityö

Huhtikuu 2007

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lapsen kiintymyksen ilmenemistä käytännön lastensuojelutyössä. Tavoitteena on tehdä näkyväksi niitä lastensuojeluprosessin tilanteita, joissa lapsen kiintymyssuhteet voidaan ja on tärkeää huomioida. Lisäksi tuotetaan tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuudesta lapsen kiintymyssuhteiden arvioimisessa ja tukemisessa.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana toimii kehityspsykologinen kiintymyssuhdeteoria, joka pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta lapsen kehitykseen. Teorian mukaan kiintymyssuhde on pienen lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa välille kehittyvä pysyvä tunnesuhde, jonka tarkoitus on luoda turvaa lapselle. Turvaton kiintymyssuhde muodostaa riskitekijän lapsen kehityksessä ja kiintymyssuhdehäiriöt voivat vaikuttaa negatiivisesti koko elämään. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen toinen osa koostuu lastensuojelun asiantuntijuudesta, joka jäsentyy käytännön työssä tarvittavien tietojen ja taitojen näkökulmasta asiantuntijuuden raameiksi.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu teemahaastatteluista, joissa kokeneet lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivät tavoittamaan kiintymystä lastensuojelun käytännöistä. Teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusongelman ohjaamina muodostetut haastatteluteemat ovat kiintymyksen sisältö, kiintymyksen esiintyminen lastensuojeluprosessin vaiheissa, kiintymyssuhteiden tukeminen lastensuojelussa, lapsen kiintymyksen arvioiminen sekä kiintymyssuhdeteoria. Pääasiallisena analyysimenetelmänä on teemoittelu, joka pohjautuu haastattelurungon teemoihin. Lisäksi analyysissa hyödynnetään teoreettisen viitekehyksen ohjaamana lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden raamien jäsenystä.

Aineiston analyysi osoittaa, että sosiaalitoimiston sisällä ei juuri käytetä kiintymys- tai kiintymyssuhde -käsitteitä, mutta yhteistyössä perheneuvolan tai psykiatrian kanssa ne esiintyvät hyvin yleisesti. Sisällöllisesti kiintymys on osa päivittäistä lastensuojelutyötä, ja lastensuojeluprosessissa voidaan huomioida ja tukea lapsen kiintymystä monin tavoin. Keskeisenä tutkimustuloksena voidaan todeta, että lastensuojelutyön perustehtävä kietoutuu lapsen kiintymyksen tukemiseen. Sosiaalityöntekijän valmius kiintymyksen arvioimiseen perustuu pääasiassa ammatillisiin lisäkoulutuksiin, tarkkaan arjen havainnointikykyyn sekä yleiseen lapsen edun ymmärrykseen, mutta jos tarvitaan täsmällisiä kehityspsykologisia kiintymyssuhteen arviointeja, ne pyydetään varsinaisilta asiantuntijatahoilta. Sosiaalityöntekijä on siis kiintymyksen asiantuntija tietyin ehdoin.

Avainsanat: Lastensuojelu, kiintymys, kiintymyssuhde, asiantuntijuus

TULEVAISUUS TÄNÄÄN

Lapsi, jota arvostellaan,
oppii tuomitsemaan.

Lapsi, jota kohdellaan vihamielisesti,
oppii tappelemaan.

Lapsi, jolle nauretaan,
tulee araksi.

Lapsi, jonka käsketään hävetä,
tuntee syyllisyyttä.

Jos lasta kohdellaan kärsivällisesti,
hänestäkin tulee kärsivällinen.

Jos lasta rohkaistaan,
hän saa itseluottamusta.

Jos lasta kiitetään,
hän oppii arvostamaan muita.

Jos lasta kohdellaan oikeudenmukaisesti,
hänestä tulee oikeudenmukainen.

Jos lapsi saa kokea turvallisuutta,
hänestä tulee luottavainen.

Jos lasta arvostetaan,
hän oppii kunnioittamaan itseään.

Hyväksyvässä ja lämpimässä ilmapiirissä kasvanut lapsi
oppii löytämään rakkautta muualtakin.

Dorothy Law Nolte

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KIINTYMYSSUHDETEORIA LASTENSUOJELUSSA	3
2.1 KIINTYMYSSUHDE	3
2.1.1 Kiintymyssuhteen kehittyminen varhaislapsuudessa.....	4
2.1.2 Kiintymyssuhteen laatu	6
2.2. KIINTYMYSSUHDE LASTENSUOJELUN NÄKÖKULMASTA	9
2.2.1 Kiintymyssuhdehäiriöiden havaitseminen.....	9
2.2.2 Kiintymyssuhteen muutoksen mahdollisuus	11
2.2.3 Kiintymyssuhteen korjaaminen.....	12
2.3 KIINTYMYSSUHDETEORIAN KRITIIKKIÄ JA VASTAUKSIA.....	14
2.3.1 Kiintymyssuhteen deterministisyys.....	14
2.3.2 Kulttuurisidonnaisuuden ja yksilöllisyyden unohtaminen	15
2.4 KIINTYMYSSUHDETEORIA LASTENSUOJELUTUTKIMUKSESSA.	17
3 LASTENSUOJELUTYÖN ASiantuntijuus	19
3.1 SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄT JA ASiantuntijuuden YDIN	19
3.2 LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT JA KÄYTÄNTÖ	21
3.3 LASTENSUOJELUTYÖNTEKIJÄN ASiantuntijuuden RAAMIT.	24
3.3.1 Lapsuuden asiantuntijuus.....	25
3.3.2 Sosiaalinen asiantuntijuus.....	27
3.3.3 Verkostojen ja palvelujen asiantuntijuus	28
3.3.4 Yhteiskunnallisten toimintaehtojen asiantuntijuus	29
3.4 ASiantuntijuuden RAKENTUMINEN	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	33
4.1 TUTKIMUSONGELMA.....	33
4.2 TUTKIMUSMENETELMÄNÄ TEEMAHAASTATTELU.....	34
4.3 AINEISTON KERUU	37
4.4 ANALYYSIMENETELMÄNÄ TEEMOITTELU	38

5 KIINTYMYSSUHDE KÄYTÄNNÖN LASTENSUOJELUTYÖSSÄ	41
5.1 LAPSEN KIINTYMYSSUHTEEN YMMÄRTÄMISTAVAT.....	42
5.1.1 Biologiaan perustuva suhde	43
5.1.2 Varhainen kiinnittyminen	44
5.1.3 Vuorovaikutukseen perustuva suhde eli kiintymyssuhde	45
5.2 TURVALLISEN KIINTYMYSSUHTEEN ELEMENTIT	46
5.2.1 Huolenpitosuhde.....	47
5.2.2 Rakkaussuhde.....	48
5.2.3 Luottamussuhde.....	49
5.2.4 Riippuvuussuhde	50
5.3 KIINTYMYS LASTENSUOJELUPROSESSISSA.....	51
5.3.1 Avohuollon tukitoimet.....	52
5.3.2 Huostaanotto.....	56
5.3.3 Sijaishuolto.....	58
5.3.4 Jälkihuolto	65
6 SOSIAALITYÖNTEKIJÄ KIINTYMYKSEN ASiantuntijana.....	68
6.1 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖIDEN TUNNISTAMINEN.....	68
6.2 KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMINEN JA KORJAAMINEN	72
6.3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN VALMIUDET KIINTYMYKSEN ARVIOIMISEEN	75
7 POHDINTA.....	78
LÄHTEET	81

LIITTEET

Liite 1. Haastattelupyyntö sosiaalityöntekijöille

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Liite 3. Ohjeita kasvattajalle kiintymyssuhteen rakentamiseksi

1 JOHDANTO

Lastensuojelun Keskusliiton julkaiseman Lapsen hyvä elämä 2015 -toimintalinjauksen mukaan pohjan lasten tasapainoiselle kehitykselle luovat turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet. Kaikkein merkityksellisintä lapsen kehityksen kannalta on perheenjäsenten vuorovaikutus ja vanhempien kyky vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. Hyvään lapsuuteen kuuluvat myös perushoiva, lasta aktiivisesti kuuleva, johdonmukainen ja ohjaava kasvatus sekä rajojen asettaminen. Vanhemmuus, joka tarjoaa lapselle läsnäoloa, emotionaalista lämpöä, virikkeitä, kannustusta ja valvontaa, edistää lapsen hyvinvointia monipuolisesti ja on myös tärkeä suojatekijä silloin, kun lapsen elinympäristöön liittyy riskitekijöitä. (Lapsen hyvä elämä 2006, 5.)

Lastensuojelun piirissä olevat lapset elävät kuitenkin vastoin ihannetta usein vaihtuvissa ja rikkiäisissä suhteissa, jotka altistavat heidät toistuville hylkäämisille (Bardy & Känkänen 2005, 68). Yksin jäämisten ja hylkäämisten seurauksena lasten riski sairastua monenlaisiin mielenterveyden häiriöihin kasvaa. Tuoreessa Suomen Kuvalehdessä on puhutteleva artikkeli siitä, miten lasten mielenterveyshäiriöt lisääntyvät hallitsemattomalla tavalla yhteiskunnassamme eivätkä erikoissairaanhoidon resurssit enää riitä hoitamaan ongelmatilanteita, vaan rinnalle täytyy etsiä muunlaisia ratkaisuja. Tämä koskettaa myös sosiaalityötä, koska suuri osa näistä lapsista on myös lastensuojelun asiakkaita. (Anttila 2007.)

Lastensuojelutyöntekijä joutuu kohtaamaan työssään monin tavoin laiminlyötyjä ja turvallisia ihmissuhteita vaille jääneitä lapsia. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan laaja-alaista asiantuntemusta sekä erityistä herkkyyttä ja taitoa ymmärtää, mitä lapsi tarvitsee, miten perhettä voi parhaiten tukea, missä tilanteessa huostaanotto on lapsen kannalta paras ratkaisu ja mihin sijoittaminen on lapsen edun mukaista. Koska hylätyksi tulemisen kokemukset vaikuttavat negatiivisesti lapsen suotuisaan kehitykseen, lapsen läheisten suhteiden huomioiminen ja niiden jatkuvuuden tukeminen on lastensuojelussa ensisijaisen tärkeää. Biologiset vanhemmat ovat puutteistaan huolimatta lapselle merkityksellisiä ja heitä tulee arvostaa lastensuojelutyössä. Vanhempien tukeminen vanhemmuuden tehtävässä voi auttaa heitä saamaan elämänsä vakaalle pohjalle, minkä myötä lapsi voi pysyä omassa perheessään tai jo huostaanotettuna palata takaisin kotiin.

Lastensuojelulaissa on huomioitu vuorovaikutussuhteiden merkitys lapsen suotuisalle kehitykselle (Lastensuojelulaki 1983, 24 §) ja sijaishuollon aikana tuetaan lapsen ja vanhemman sekä muiden lapselle tärkeiden ihmisten yhteydenpitoa kaikin mahdollisin keinoin. Huolimatta

sosiaalityöntekijöiden tukipyrkimyksistä huostaanotetun lapsen ja biologisten vanhempien väliset suhteet kuitenkin usein etääntyvät tai katkeavat kokonaan. Sijaishuollossa lapsen huolenpidon tehtävä siirtyy biologisilta vanhemmilta sijaishuoltopaikkaan ja varsinkin perhesijoituksessa lapselle avautuu mahdollisuus uusiin läheisiin, joko tukeviin tai korvaaviin ihmissuhteisiin.

Tutkielmani aiheenvalinnan taustalla on henkilökohtainen kiinnostukseni kiintymyssuhdeteoriaan. Olen tutustunut teoriaan sosiaalityön syventäviin opintoihin kuuluvassa harjoittelussa Pelastakaa Lapset ry:ssä, jossa teoria toimii vahvana viitekehyksenä adoptioneuvonnassa, tukiperhetyössä ja perhesijoitustoiminnassa. Olen halunnut lähteä selvittämään, huomioidaanko ja tuetaanko myös kunnallisessa lastensuojelutyössä lapsen varhaisten kiintymyssuhteiden säilymistä tai uusien suhteiden syntymistä. Olen lähtenyt tutkielman teossa liikkeelle perehtymällä kiintymyssuhdeteoriaan, jonka kehittäjä, John Bowlby (1907–1990), korosti nimenomaan sitä, että pieni lapsi tarvitsee pysyviä ihmissuhteita. Jos lapsi ei saa kokea riittävää turvallisuutta, sen puute vaikuttaa kielteisesti sekä kognitiiviseen että emotionaaliseen kehitykseen ja kaikkiin lapsen tulevaisuuden ihmissuhteisiin (Kalland 2001, 209).

Kiintymyssuhdeteorian lisäksi tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä toimii lastensuojelun asiantuntijuus, jota käsitelen käytännön työssä tarvittavien tietojen ja taitojen näkökulmasta. Tarkastelen lapsen kiintymyksen huomioimisen mahdollisuuksia ja painoarvoa lastensuojeluprosessissa sekä sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta kiintymyksen arvioimisessa. Koska haluan tavoittaa lapsen kiintymyksen merkityksen lastensuojelutyön käytännön tasolta, etsin vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin teemahaastatteleamalla kokeneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Empiirisessä osassa analysoin haastatteluaineistoa tutkielman teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta eli analyysi on sisällöllisesti aineistosidonnainen, mutta näkökulmani aineistoon on teoriasidonnainen, koska kiintymyssuhdeteoria on ohjannut haastattelutekstien lukemista ja tulkintaa. Pyrin kuitenkin antamaan tilaa myös aineiston moniäänisyydelle.

Tämän tutkimuksen tavoite on kaksiosainen: Ensin pyrin tekemään näkyväksi niitä lastensuojeluprosessin tilanteita, joissa lapsen kiintymyssuhteet voidaan ja on tärkeää huomioida. Toiseksi pyrin tuottamaan tietoa siitä, onko lastensuojelun sosiaalityöntekijällä valmiuksia lapsen kiintymyssuhteiden arvioimiseen ja tukemiseen. Toivon saavani aikaa sosiaalityön piirissä pohdintaa ja keskustelua kiintymyksen merkityksestä lastensuojeluprosessissa.

2 KIINTYMYSSUHDETEORIA LASTENSUOJELUSSA

Kiintymyssuhdeteoria (attachment theory) luetaan keskeisimpiin kehityspsykologian teorioihin. Teoria selittää pienen lapsen ja äitihahmon (mother figure) välisen suhteen kehittymistä, ja sitä millä tavoin tämä varhaisin ihmissuhde vaikuttaa lapsen myöhempään käyttäytymiseen ja kehitykseen. Alkuperäisen kiintymyssuhdeteorian on luonut brittiläinen psykiatri ja psykoanalytikko John Bowlby ja teorian ydin löytyy hänen kirjoittamastaan laajasta Attachment and Loss -trilogiasta (1969, 1973, 1980).

Bowlby loi aikanaan kiintymyssuhdeteorian pohjan, mutta Bowlbyn teorian tärkein tukija sekä merkittävä ja tasaveroinen työtoveri oli Mary Ainsworth, joka vei teorian käytännön tutkimuksen tasolle ja eteenpäin muille tutkijoille (Karen 1998, 433–434). Kiintymyssuhdeteoriasta puhuttaessa on kuitenkin huomioitava, että se ei ole yksi yhtenäinen teoria, vaan sitä on alusta alkaen tutkittu ja kehitelty runsaasti eri tieteenalojen piirissä. Ehkä olisikin kuvaavampaa puhua monikossa kiintymyssuhdeteorioista, mutta käytän tässä tutkimuksessa selkeyden vuoksi yksikkömuotoa tarkoittaen sillä kaikkea alkuperäiseen kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvaa tutkimusta. Teoria elää tällä hetkellä selkeästi uutta nousukautta ja siihen pohjautuvia tutkimuksia tehdään jatkuvasti laajalla tieteellisellä rintamalla ympäri maailmaa (Pesonen 2006). Tähän tutkimuskenttään voi tutustua esimerkiksi tieteellisten aikauslehtien (ks. esim. Attachment & Human Development) tai aihetta käsittelevien internet-sivujen kautta (ks. esim. www.psychology.sunysb.edu/attachment).

Kiintymyssuhdeteoria rantautui Suomeen Patricia M. Crittendenin mukana 1970-luvulla. Hän on vuosien mittaan pitänyt useita kiintymyssuhdekoulutuksia tutkijoille ja käytännön työntekijöille. Myös sosiaalityöntekijöitä on osallistunut näihin koulutuksiin, koska kiintymyssuhdenäkökulma voi tuoda tarvittavaa ymmärrystä esimerkiksi lastensuojeluun, jossa usein kohdataan toistuvia eroja kokeneita lapsia ja aikuisia (Sinkkonen 2003, 92).

2.1 KIINTYMYSSUHDE

Bowlbyn mukaan kiintymys on pitkäaikainen tunnesuhde (affectional bond), jonka ihminen luo toiseen ihmiseen turvallisuudentunteensa takaamiseksi (Veikkola 2004, 36). Mary Main (1999, 846) korostaa, että kiintymyksellä tarkoitetaan nimenomaan vauvan tai pienen lapsen varhaiseen

vuorovaikutukseen perustuvaa kiintymystä vanhempaansa eikä mitä tahansa läheistä ihmissuhdetta (ks. myös Bee 1998, 128). Englanninkielen sanan *attachment* voi suomenkielessä jakaa kahteen sisältöön, kiintymykseen ja kiinnittymiseen, ja niiden päällekkäisen käytön vuoksi voi syntyä sekaannuksia. Sinkkonen ja Kalland (2001, 10) esittävät seuraavanlaista selvennystä suomenkielisiin käsitteisiin: *Kiinnittyminen* kuvaa vauvan varhaista leimautumista vanhempaansa. Tässä prosessissa ei välttämättä ole mukana myönteisiä tunteita, vaan kiinnittyminen tapahtuu ikäänkuin olosuhteiden pakosta, kun vauvalla ei ole hengissä selvitäkseen muuta vaihtoehtoa kuin kiinnittyä lähimpään hoitajaansa. Varsinainen *kiintyminen* sen sijaan tapahtuu vähitellen lapsen myöhemmissä kehitysvaiheissa ja siihen sisältyy enemmän tai vähemmän positiivisia tunteita. Täysin negatiivisessa tunneympäristössä kiintyminen on näin ollen mahdotonta. Kiintymyssuhdeteoriassa attachmentin merkitys on yhtenevä jälkimmäisen määrityksen kanssa. Pyrin käyttämään pro gradu -tutkielmassani kyseisiä käsitteitä yllä mainituissa merkityksissä.

2.1.1 Kiintymyssuhteen kehittyminen varhaislapsuudessa

Kiintymyksen perusta luodaan jo sikiöaikana vauvan ja äidin välisessä vuorovaikutuksessa. Sikiövauva tuntee äidin sydämenlyönnit sekä kävelyn, nukkumisen ja valveillaolon rytmit. Hän myös erottaa äitinsä äänen muiden ihmisten äänistä. Näillä keinoin vauva tutustuu äitiinsä jo kohtukodissaan. (Siltala 2003, 22.) Toisaalta myös äiti tuntee vauvansa liikkeet ja alkaa niiden avulla muodostamaan mielikuvia, joilla hän virittäytyy tunnetasolla vauvan syntymään ja vanhemmuuden tehtävään (Kalland 2003, 191).

Bowlbyn mukaan jokaisella lapsella on heti syntymänsä jälkeen valmiuksia kiintymyksen kehittymiseen ja heidän käytöksestään on havaittavissa yksinkertaisia kiintymyskäyttäytymisen muotoja: jo vastasyntynyt vauva osaa kutsua hoitajaansa luokseen itkunsa avulla ja muutaman viikon ikäisenä hän alkaa jo hymyillä ja jokellella. Joitakin kuukausia myöhemmin lapsi lähestyy hoitajaansa ryömimällä ja ajan myötä myös kävellen. Kaiken kiintymyskäyttäytymisen funktio on pysyä turvallisen hoitajan läheisyydessä ja suojassa. (Bowlby 1969, 224, 265–268.) Tällainen kiintymysjärjestelmä toimii termostaatin tavoin: Turvalliseksi koetussa tilanteessa se kytkeytyy pois, jolloin lapsi kykenee vapaasti tutkimaan ympäristöään. Kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu stressaavissa tilanteissa, esimerkiksi silloin kun lapsi on väsynyt, nälissään, sairas tai muuten kokee

olonsa uhatuksi. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on sisäinen varmuus siitä, että hän voi aina tarvittaessa palata suojaan turvasatamaan (secure base). (Broberg 2005, 129–130.)

Bowlby havaitsi, että ihmislapsi kiintyy ensin lähimpään hoivaajaansa, ja kun hän tuntee olonsa riittävän turvalliseksi, hän uskaltaa tehdä löytöretkiä ympäristöönsä ja oppia sitä kautta uusia asioita (Sinkkonen ja Kalland 2001, 7). Teorian mukaan kiintymyssuhteen kehittymisen sensitiivinen vaihe alkaa puolen vuoden iässä ja kehityksen katsotaan jatkuvan noin kolmeen ikävuoteen saakka. Vaikka kiintymiskäyttäytyminen on vahvimmillaan ja selvimmin havaittavissa lapsen toisena ja kolmantena ikävuotena, lapsi on jo ensimmäisen elinvuotensa aikana muodostanut yksinkertaisen kognitiivisen kartan (cognitive map) tai niin sanotun sisäisen työmallin (inner working model) suhteestaan lähimpään hoivaajaansa, yleensä siis äitiin. (Bowlby 1969, 224–267.) Tämä sisäinen malli syntyy siitä, että lapsi alkaa ymmärtämään syy-seuraussuhteita eli oppii toimintatapoja, joilla hän pystyy hakemaan ja saamaan suojaa itselleen, esimerkiksi ”kun itkien, äiti tulee ruokkimaan tai isä lohduttamaan”. Lapsen varhaisen kiintymyssuhteen tuottama sisäinen malli ohjaa ainakin jossain määrin kaikkia tulevia ihmissuhteita, kuten parisuhdetta ja omaa vanhemmuutta. (Kauppi 2000, 137.) Ensimmäinen kiintymyssuhde ennustaa myöhempää sosioemotionaalista kehitystä, koska se vaikuttaa merkittävästi lapsen odotuksiin, käsityksiin ja tulkintoihin toisista, itsestä ja suhteesta toisiin ihmisiin. Lisäksi kiintymyssuhteen turvallisuus on yhteydessä aivojen kehitykseen, joten se luo pohjan myös kognitiivisten kykyjen kehitykselle. (Koponen 2005b; Mäkelä 2003, 117.)

Lapsen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa erityisen tärkeä tekijä on vanhemman sensitiivisyys. Mary Ainsworth on määrittänyt sensitiivisen huolenpidon sisällön seuraavalla tavalla: Ensinnäkin sensitiivisyys on reagointialttiutta ja herkkyyttä, joka tarkoittaa sitä, että vanhempi huomaa lapsensa antamat viestit, tulkitsee ne oikein ja vastaa niihin sopivaan aikaan. Toiseksi sensitiivisyys on ennustettavuutta eli vanhempi toimii niin säännönmukaisesti, että lapsi voi oppia ennakoimaan vanhemman käyttäytymistä. Kolmanneksi sensitiivisyys on vanhemman psyykkistä ja fyysistä läsnäoloa sekä neljänneksi lapsen tarpeiden hyväksymistä eikä niiden väheksymistä ja hylkäämistä. (Ainsworth 2006.) Näiden ominaisuuksien toteutuessa lapsi voi levätä varhaisessa vuorovaikutuksessa vanhempansa kanssa, joten ensisijaisen hoitajan eli yleensä äidin sensitiivisyys on elintärkeää vauvan positiivisen kehityksen kannalta. Onhan selvää, että jos lapsi voi kokea tarpeensa tulleen kuulluiksi, vastaanotetuiksi ja vastatuiksi, hän tuntee itsensä tärkeäksi, rakastetuksi ja turvalliseksi. (Vrt. Kivijärvi 2005.)

Kiintymyssuhteen turvattomat muodot syntyvät, kun lapsi joutuu itse säätelemään omaa turvallisuuden kokemustaan ilman aikuisen turvaa ja apua (Mäkelä & Vierikko 2004). Turvattomasti kiintyneiden lasten vanhempien sensitiivisyydessä on usein puutteita ja lapset ovat kehittäneet elämän stressitilanteisiin erilaisia toimivia selviytymisstrategioita (ks. esim. Koponen 2005a, 16). Esittelen erilaisia kiintymyssuhdekategorioita tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.1.2 Kiintymyssuhteen laatu

Erilaiset kiintymyssuhteet voidaan jaotella kiintymyssuhdekategorioiksi. Perusjaottelu on turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde. Turvallisesti kiintynyt lapsi uskaltaa olla tarvitseva ja hän kokee tarpeensa oikeutetuiksi ja itsensä arvokkaaksi. Lapsi on totunut luottamaan äidin saatavilla oloon ja hän voi tuoda vuorovaikutukseen kaikenlaisia tunteitaan hylkäämistä pelkäämättä. (Koponen 2005a, 14.) Lapsen vanhempi tai muu ensisijainen hoitaja toimii lapselle tukikohtana, josta lapsi voi tarvittaessa ”tankata” turvallisuuden tunnetta (Bowlby 1969, 208; Broberg 2005, 129–130). Turvallinen kiintymyssuhde ei takaa onnistunutta kehitystä, mutta se antaa lapselle hyvät eväät elämää varten ja perustan hyvän itsetunnon kehittymiselle. Turvallinen kiintymyssuhde toimii myös suojatekijänä vaikeissa elämäntilanteissa. (Koponen 2005b, 17; Punamäki 2001, 177.) Kaikissa kulttureissa, joissa on tutkittu lasten kiintymyssuhteita, on todettu, että suurin osa lapsista on turvallisesti kiintyneitä (van Ijzendoorn & Sagi 1999, 730).

Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi ei voi olla yhtä levollisesti oma itsensä kuin turvallisessa suhteessa. Lapsen ja häntä hoivaavan aikuisen vuorovaikutus saattaa olla epäjohdonmukaista ja tunteita tukahduttavaa eikä hoitaja huomioi tai vastaa lapsen tarpeisiin niiden edellyttämällä tavalla. Turvattomasti kiintyneen lapsen minäkuva saattaa jäädä heikoksi, koska hän ei ole saanut tuntea olevansa hyväksytty kaikkine tarpeineen ja hän on joutunut pärjäämään liikaa omillaan. Turvaton kiintymyssuhde ei ole sama asia kuin psyykinen häiriö, koska se on tavallaan lapsen kehittämä toimiva sopeutumiskeino: esimerkiksi vuorovaikutuksesta vetäytyminen voi olla vauvan tapa suojata itseään ahdistukselta niissä tilanteissa, joissa äiti ei ole vauvan toiveista ja yrityksistä huolimatta vastannut hänen tarpeisiinsa. Turvaton kiintymyssuhde lisää kuitenkin kiintymyssuhdehäiriöiden riskiä. (Koponen 2005a, 14–15; Koponen 2005b, 21).

Alkuperäisen jaon turvallisiin ja turvattomiin kiintymyssuhteisiin on määrittänyt Mary Ainsworth (1978). Hän on kehittänyt Strange Situation -menetelmän, jonka avulla voi tutkia 12-20 -kuukauden ikäisten lasten kiintymyssuhteita vanhempansa. Vierastilannemenetelmässä lapsi erotetaan äidistään kolmeksi minuutiksi kerrallaan ja tarkkaillaan, kuinka lapsi reagoi äidin lähtöön ja paluuseen sekä vieraan aikuisen läsnäoloon. (Ainsworth 1978, 32–41; Sinkkonen 2003, 95.) Tutkimustensa perusteella Ainsworth tutkijaryhmineen nimitti turvalliset kiintymyssuhteet B-ryhmäksi ja turvattomat kiintymyssuhteet hän jakoi A- ja C -ryhmiin. A-ryhmäksi eli välttelevästi kiintyneiden ryhmäksi hän nimitti lapset, jotka äidistä eroamis- ja kohtaamistilanteissa välttivät katsekontaktia, eivätkä etsineet läheisyyttä, mutta eivät myöskään vastustelleet äidin lähestymistä. Nämä lapset olivat Ainsworthin mukaan oppineet välttämään omien tunteidensa esille tuomista, koska vanhemmat eivät yleensä huomioineet niitä. Yleisesti voidaan kuvata, että välttelevä lapsi on tottelevainen ja kiltti mutta yksinäinen ja hänen tunneilmaisukykynsä on heikko. Ristiriitaisesti kiintyneiden C-ryhmään hän sisällytti lapset, jotka hakeutuivat äidin läheisyyteen, mutta protestoivat sekä äidin kanssa vuorovaikutuksessa olemista että äidistä eroamista. Lapsi käyttää kielteisten tunteiden sävyttämää strategiaa pakottaakseen äidin reagoimaan ja tulemaan lähelle, koska negatiivinenkin huomio on hänelle parempi kuin ei mitään. (Ainsworth 1978, 310–322; Kauppi 2000, 137; Veikkola 2004, 41.)

Vuoden ikäinen lapsi on löytänyt omasta näkökulmastaan katsottuna jonkinlaisen strategian, jonka avulla hän saa äidin tulemaan lähelleen ja tuottamaan hänelle turvallisuuden tunteen. Turvallisen kiintymyssuhteen (B) omaavan lapsen elämässä on riittävästi ymmärrettäviä ja samankaltaisena toistuvia hoivatoimenpiteitä, rytmejä ja rutiineja ja hän on oppinut luottamaan hoitajan saatavuuteen. Välttelevästi kiintynyt lapsi (A) on puolestaan oppinut, että voimakkaista tunneilmaisista rangaistaan helposti eli toisin sanoen äiti loittonee hänestä ja jättää hänet selviytymään kuohuistaan yksin. Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi (C) on joutunut kokemaan, että äidin käyttäytyminen on epäjohdonmukaista ja siksi sen ennakoiminen on vaikeaa. Lapsen käytöksessä korostuu tunnepitoisuus, jonka avulla hän yrittää vaikuttaa tilanteisiin (Crittenden 1997a, ref. Sinkkonen 2001b, 151). Kiintymyssuhteen määrittelemisen turvattomaksi merkitsee siis olettamusta siitä, että lapsi ei voi olla varma kiintymyshahmon saatavillaolosta (Sinkkonen 2003, 98). Turvaton kiintymyssuhde altistaa ihmisen näkemään maailman pahana ja pelottavana paikkana ja muut ihmiset omaa etuaan tavoittelevina ja epäluotettavina kumppaneina (Keltinkangas-Järvinen 2004, 186).

Näiden kolmen luokan riittävydestä ei olla yksimielisiä, koska esimerkiksi pahoinpideltyjen tai muuten kaltoinkohdeltujen lasten kiintymyssuhteelle ei löydy omaa luokkaansa. Selkeästi näihin riskiryhmiin kuuluvat lapset ovat tutkimuksissa jakautuneet sekä turvallisesti että turvattomasti kiintyneiden ryhmään. Myös väkivaltaa kokeneet ja laiminlyödyt lapset tavallaan ”turvautuvat” ja kiintyvät vanhempansa, koska vanhemman lähellä pysyminen on heille elinehto. (Kalland 2001, 210, 214.) Ainsworthin luokitusta täydentämään Mary Main on lisännyt disorganisoituneesti kiintyneiden ryhmän (D) ja Patricia M. Crittenden samanaikaisesti välttelevien ja vastustavien ryhmän (A/C). Näihin ryhmiin kuuluvat muun muassa kaltoinkohdellut ja monet masentuneiden äitien vauvat. (Sinkkonen 2003, 96.)

A/C-ryhmän kiintymyssuhde on hajallaan eli lapset käyttäytyvät vuorotellen välttelevästi ja vastustavasti. Tällainen kiintymyssuhde saattaa syntyä, jos lapsi joutuu esimerkiksi pelkäämään väkivaltaista isäänsä ja samanaikaisesti yllyttämään passiivista äitiään reagoimaan tilanteeseen edes jotenkin. (Sinkkonen 2003, 96.) Disorganisoituneessa (D) kiintymyssuhteessa lapsi hakee ja torjuu läheisyyttä samanaikaisesti ja vuorovaikutus perustuu suurelta osin pelkoon, koska sama henkilö toimii lapselle sekä turvan että pelon lähteenä (Broberg 2005, 131–132). D-tyypin jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa eläminen on lapselle suuri kehityksellinen riski sekä psyykkisesti että fyysisesti (Belt 2005).

Kiintymyssuhteiden luotettavaan luokitteluun vierastilannemenetelmän avulla ei pysty ilman menetelmäkoulutusta, mutta on olemassa myös vähemmän vaativa menetelmä AQS (Attachment Q-sort), joka soveltuu yhden–viiden vuoden ikäisille lapsille. AQS:n avulla voidaan erottaa turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde, mutta ei alalajeja A, B, C ja D. Kiintymystä arvioitaessa on syytä muistaa, että kiintymyssuhde ja lapsen reaktiot muuttuvat lapsen kasvaessa. (Sinkkonen 2003, 97.) Kiintymyksen arviointia koskevassa kritiikissä on kiinnitetty huomiota siihen, että monet kiintymyssuhdetestit tehdään laboratorio-oloissa eivätkä ne välttämättä tuota aitoa, arjen käyttäytymistä vastaavaa tietoa lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksesta (Forsberg & Pösö 2005). Tavallisissakin arjen tilanteissa kuitenkin voidaan observoida lapsen ja vanhemman välistä suhdetta, kuten sitä miten lapsi käyttäytyy vieraassa tilanteessa tai miten hän pystyy toisen ihmisen avulla säätelemään pelkoaan tai muuta voimakasta tunnetilaansa.

2.2. KIINTYMYSSUHDE LASTENSUOJELUN NÄKÖKULMASTA

Monet lastensuojelun asiakaslapsen ovat kokeneet syvää deprivatiota, kaltoinkohtelua ja useita kiintymyssuhteen katkoksia ja siksi kiintymyssuhteen näkökulma tulisi selkeästi huomioida lastensuojelussa. Tämä merkitsisi ennen kaikkea pysyvyyden periaatteen korostumista. Vaikka pysyvistä tai pitkäaikaisista sijoituksista puhumista halutaan välttää, joissakin tapauksissa olisi hyvinkin lapsen edun mukaista lähtökohtaisesti ajatella, että sijoituksesta tulee pitkäaikainen, ja toimia sen ajatuksen mukaan. Näin pyrittäisiin tietoisesti välttämään lapsen uuden mahdollisen turvallisen kiintymyssuhteen katkeaminen tai häiriintyminen. (Sinkkonen 2001b 171–172.) Lastensuojelussa ollaan tekemisissä erityisesti kiintymyshäiriöiden kanssa ja siksi lastensuojelutyöntekijällä on arvokas mahdollisuus tarjota lapselle korjaavia kokemuksia.

2.2.1 Kiintymyssuhdehäiriöiden havaitseminen

Turvaton kiintymyssuhde ei vielä yksinään välttämättä johda psyykkisiin häiriöihin, vaan sitä pidetään lähinnä yhtenä riskitekijänä, joka saattaa heikentää itsetuntoa ja menestystä ihmissuhteissa sekä lisätä käyttäytymishäiriöitä ja tyytymättömyyttä elämään. (Koponen 2005, 17.) Turvattoman kiintymyssuhteen tunnistaminen varsinkin lastensuojelussa olisi tärkeää siksi, että riskien kasaantuessa turvattomasti kiintyneet lapset ovat haavoittuvampia kuin turvallisesti kiintyneet (Silvén 2006). Varsinkin jäsentymättömästi kiintyneen (D) lapsen tunnistaminen olisi välttämätöntä, koska siihen liittyy useimmiten vakavia hoidon laiminlyöntejä tai perheen vakavia sosiaalisia ongelmia ja jonkinlainen interventio on yleensä välttämätön. (Belt 2005.) Usein on tarpeen järjestää lapselle ja vanhemmalle mahdollisuus intensiiviseen terapiaan (Haight 2003). Vakavampia kiintymyssuhdehäiriöitä voidaan erottaa toisaalta lapsen käyttäytymisestä ja toisaalta vanhempien toiminnasta.

Ehkä tunnetuinta kiintymykseen liittyvää oireilua on valikoimaton ystävällisyys ja sosiaalisuus. Turvallisesti kiintyneen lapsen ensireaktio vierasta kohdatessa on turvautua äitiin tai isään eikä takertua täysin vieraaseen henkilöön, jos omat vanhemmat ovat tilanteessa läsnä. Valikoimattomuutta tavataan lastensuojelutyössä aika yleisesti ja se on varhaisen kiintymyshäiriön merkki, koska tällainen lapsi ei ole erityisesti kiinnittynyt kehenkään. Toinen reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriön ilmenemismuoto on kontakteista vetäytyminen. Diagnoosinimike tarkoittaa

kansantajuisesti laaja-alaista ja vaikea-asteista kyvyttömyyttä muodostaa sosiaalisia suhteita ja se voidaan antaa alle 5-vuotiaille lapsille, jotka ovat kokeneet hoidon laiminlyöntejä ja vakavaa kaltoinkohtelua. Kiintymyssuhteen häiriöiden tarkempi diagnostiikka on vasta muotoutumassa. (Sinkkonen 2003, 102–103.) Kiintymyssuhdehäiriöisille lapsille kehittyy kuitenkin tyypillisesti ongelmia ihmissuhteissa, tunne-elämässä, oman käyttäytymisen kontrolloimisessa sekä kognitiivisessa kehityksessä (Kalland 2001, 209; Söderholm 2004, 62).

Sosiaalityöntekijä voi tunnistaa kiintymyssuhdehäiriöisen lapsen myös seuraavanlaisista käyttäytymistavoista: Impulsiivinen käyttäytyminen ja usein toistuvat raivonpuuskat saattavat kertoa tunne-elämän turvattomuudesta ja kypsymättömyydestä. Ilo ja huumori saattavat puuttua, mutta negatiiviset tunteet, kuten raivo, kauhu ja epätoivo voivat esiintyä voimakkaasti. Usein hoitajan ja lapsen välillä ei ole havaittavissa vastavuoroisuutta eikä lapsi ota katsekontaktia. Lapset saattavat olla julmia sekä eläimille että ihmisille, tai he saattavat valehdella ja varastaa. Opettajat ovat huomanneet, etteivät tällaiset lapset pysty eläytymään ikätoverin kipuun eivätkä tuntemaan myötätuntoa kun toiseen sattuu. Monet kiintymyssuhdehäiriöiset lapset sietävät huonosti muutoksia ja siirtymävaiheita. Kokemuksiensa mukaan he eivät voi luottaa siihen, että muut pitävät heidän maailmansa turvallisena ja ennustettavana, joten he pitävät tiukasti kiinni omista erityisrutiineistaan. Arkiaskareiden pienetkin muutokset saattavat hermostuttaa heitä. Edellisten lisäksi vaarantajun puuttuminen tai itsensä vahingoittaminen varsinkin kiintymyshahmon läsnäollessa voivat olla kiintymyssuhdehäiriön oireita, kuten myös aikuisen roolin omaksuminen ja aikuisesta huolehtiminen. Läheisissä suhteissaan varhain vaurioituneen vauvan tai pienen lapsen saattaa tunnistaa myös siitä, että hän yrittää rauhoittaa itseään esimerkiksi monotonisilla, heijaavilla liikkeillä ja lasta on lähes mahdotonta lohduttaa jopa viikkoja kestävänsä itkun keskellä. (Hughes 2006, 399; Jernberg & Booth 2003, 48–50; Zeanah & Boris 2000, 364.)

Lapsia laiminlyövien tai pahoinpitelevien perheiden vuorovaikutuksesta voidaan erottaa tiettyjä tunnusomaisia piirteitä: Lapsi voi esimerkiksi olla jatkuvan torjumisen tai väheksymisen kohteena vanhempiansa taholta. Myös lapsen nimittely ja julkinen nöyryyttäminen sekä jatkuva lapselle huutaminen vaurioittaa kiintymyssuhdetta ja lapsen kehitystä vakavasti. Lastensuojeluperheissä lasten uhkailu voi olla arkipäivää ja lapsi voi joutua todistamaan vanhempiansa välistä väkivaltaa. Nämä kaikki ovat asioita, joita moni lastensuojelun sosiaalityöntekijäkin joutuu välillä kohtaamaan ja käsittelemään. (Kalland 2001, 209; Söderholm 2004, 62.) Kun äiti esimerkiksi käyttää päihteitä tai polttaa tupakkaa raskauden aikana tai on muuten kykenemätön muuttamaan elintapojaan, hän laiminlyö omien tarpeidensa lisäksi myös vauvan tarpeita. Puutteellinen valmistautuminen äitiyteen,

mihin sisältyy kyvyttömyys asettaa vauvan tarpeet etusijalle, on selvä riski syntyvälle vauvalle. (Kalland 2001, 199–200; Koponen 2005a.) Asenne vanhemmaksi tuloon ja raskauden aikaiset mielikuvat sikiövauvasta ovat tärkeitä elementtejä hyvän suhteen syntymiseen. Tämän vuoksi muun muassa päihdeäidit ovat turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen kannalta selkeä riskiryhmä, koska he eivät pysty tuottamaan positiivisia mielikuvia vauvastaan. (Belt 2005.)

2.2.2 Kiintymyssuhteen muutoksen mahdollisuus

Varhaisen kiintymyssuhteen jatkuvuus tai sen mahdolliset muutokset ovat olleet ajoittain kiihkeän tieteellisen väittelyn aiheita. Valtaosa kiintymyssuhdetutkijoista on kuitenkin sitä mieltä, että vauvaiän turvallisella kiintymyksellä on myönteisiä heijastusvaikutuksia lapsen kognitiiviselle, emotionaalille ja sosiaaliselle kehitykselle (Sinkkonen 2001b, 152). Yleisesti ollaan sitä mieltä, että vanhemman hoivakäyttäytyminen pohjaa hänen omiin kokemuksiinsa kiintymyssuhteessaan omaan vanhempansa. Joissakin tutkimuksissa on voitu todeta kiintymyssuhteen siirtyminen jopa kolmanteen sukupolveen (Hautamäki 2001, 49).

Kiintymyssuhde on prosessi ja tuo näin ollen mahdollisuuden muutokselle. Ajan kuluessa sisäisiin malleihin sulautuu kuitenkin myös uusia vaikutteita kokemuksen ja tiedon kertymisen kautta. Opittu käyttäytymismalli kuitenkin vaikeuttaa turvallisen kiintymyssuhteen luomista senkin jälkeen, kun olosuhteet ovat muuttuneet ja lapsi saa hyvää hoitoa. Useat tutkimukset ovat tukeneet Mary Mainin havaintoa, että kiintymyssuhteen laatu on suhteellisen pysyvä sukupolvesta toiseen varsinkin niissä perheissä, joissa on vakaat olosuhteet. Epävakaissa perheoloissa kiintymyssuhteet ovat vähemmän pysyviä ja muovautuvat iän myötä. Kiintymyssuhdemalli voi olla erilainen suhteessa kumpaankin vanhempaan ja lapsi voi saada käyttökelpoisempia sisäisiä malleja turvallisemmalta vanhemmaltaan. (Kauppi 2000, 141.)

Jotkut sijoitetut lapset voivat käyttäytyä siten kuin he eivät tarvitsisi sijaisvanhempia lainkaan. Jos sijaisvanhemmat vastaavat lapsen käytökseen tämän odottamalla tavalla, hän saa vahvistusta käsitykselleen, että muut ihmiset ovat torjuvia ja heiltä on turha odottaa apua. Pelkkä hyvä hoiva ei välttämättä riitä laiminlyötyjen lasten kiintymyssuhteen korjaamiseen. (Koponen 2005a, 16.) Esimerkkejä positiivisista muutoksista on kuitenkin saatu silloin, kun lapsi on päässyt hyvän sijaiskotiin, ja myös jos lapsen oman perheen tilanne on kohentunut. Toisaalta lapsen

perusturvallisuus voi järkkäytyä huonompaan suuntaan vanhemman kuoleman, avioeron tai sairastumisen vuoksi, joten kiintymyssuhteen muutokset ovat mahdollisia molempiin suuntiin. (Jernberg & Booth 2003, 72.) Monet sijaislapset tarvitsevat terapiaa ja myös sijaisvanhempi tarvitsee tukea ja ohjausta lapsen hoidossa (Mäkelä & Vierikko 2004). Sijaisvanhemman kanssa yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on oiva mahdollisuus kiintymyksen tukemiseen.

2.2.3 Kiintymyssuhteen korjaaminen

Varhaisen kiintymyssuhteen kehittämisessä on tärkeää, että lapsi voi kokea läheisyyden, eron ja jälleennäkemisen turvallisella tavalla. Traumatisoituneet lapset, joita lastensuojelutyöntekijätkin varmasti kohtaavat työssään, ovat toistuvasti kokeneet jokaisen edellä mainitun asian puutteelliseksi ja jopa kauhua herättäväksi. Käytännössä läheisyyteen on saattanut sisältyä pahoinpitelyn uhkaa, ero on ollut jätetyksi tulemista ja jälleennäkeminen on ollut epävarmaa ja lapsi on saattanut joutua olemaan pitkiäkin aikoja yksin. (Kalland 2001, 204.) Tällaisissa epävakaisissa oloissa lapsi kärsii pitkälle tulevaisuuteen vaikuttavista kiintymyssuhdehäiriöistä. Kiintymyssuhdeteoreettisessa tutkimuksessa on Bowlbyn jälkeen päädytty siihen, että varhaisessa vuorovaikutuksessa syntyneitä kiintymyssuhdevaurioita voidaan myös korjata ja siten katkaista sukupolvien ketju. Esimerkiksi kiintymyssuhdehäiriöisen lapsen sijaisvanhemmat voivat tehdä paljonkin lastensa hyväksi: lapset voivat hyvien kokemusten kautta muuttaa käsitystä itsestään ja ympäröivästä maailmasta, koska aivojen tunnesäätelykeskus muuttuu uusien kokemusten myötä. (Mäkelä & Vierikko 2004.) Vaurioita voidaan pyrkiä korjaamaan ensisijaisesti uusilla turvallisilla ihmissuhteilla, mutta sitä varten on kehitetty myös varsinaisia terapiamenetelmiä, joista yksi esimerkki on Theraplay, jonka pyrkimyksenä on palata siihen kehitysvaiheeseen, jossa lapsen tunne-elämän kehitys on lähtenyt väärille urille (Jernberg & Booth 2003). Theraplay-terapian tavoitteena on lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja osapuolten lähentäminen toisiinsa (Sinkkonen 2001b, 503). Terapiassa ihaillaan lasta avoimesti katseella ja kosketuksella ja näin annetaan hänelle kokemus itsestä arvokkaana ja rakastamisen arvoisena yksilönä sekä luodaan uskoa hänen kykyynsä oppia uusia asioita. Varhain vaurioitunut lapsi tai nuori voi theraplayn avulla saada sellaisia kokemuksia, jotka korvaavat hänen aiemmin kokemaansa kaltoinkohtelua ja välinpitämättömyyttä. (Vierikko 2004, 20–22.) Theraplayn käyttö lisääntyikin kiintymyssuhdehäiriöisten lasten kuntoutuksessa ja monet sijaislapsetkin voivat hyötyä tästä terapiamuodosta. Myös Daniel Hughes on kehittänyt

vuorovaikutuksellista kehityspsykoterapiaa, jonka avulla voidaan auttaa varhaisissa ihmissuhteissaan pahasti vaurioitunutta lasta tai nuorta tervehtymään (Hughes 2006).

Kiintymyssuhteen häiriöitä voidaan siis pyrkiä korjaamaan tai vaihtoehtoisesti korvaamaan uusilla ihmissuhteilla, esimerkiksi sijaisperhesijoituksen avulla. Pitkäaikaisen sijoituksen toteutuessa on kuitenkin muistettava se, että lasta ei voida sisäisesti erottaa biologisista vanhemmistaan, ja jos suhde on ollut ongelmallinen, sen realistinen kohtaaminen ja käsittely on tärkeää lapsen identiteetin kehitykselle (Valkonen 1995, 10–11). Huostaanotetun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa suhteen arviointi ja olemassaolevan tunnesuhteen tukeminen on merkityksellistä ja tärkeää. Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan ole ikinä päässyt syntymään vanhempiinsa aitoa tunnesuhdetta ja tällaisissa tapauksissa voisi olla tärkeää tukea sijaisvanhempia lapsen psykologisiksi vanhemmiksi. Silloinkin lapsen pitää saada tutustua taastaansa mahdollisimman hyvin, että hän voi oppia ymmärtämään ne syyt, miksi hän ei voi asua kotonaan. (Valkonen 1995, 14.) Lastenkotilapsia koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että jos lapsi pääsee ennen neljättä ikävuotta hyvään ja pysyvään sijaisperheeseen, hän kykenee luomaan pysyvän kiintymyssuhteen uusiin vanhempiinsa (Goldberg 2000, 123–129). Mitä nuorempana kiintymyssuhteissaan vaurioitunut lapsi sijoitetaan, sitä parempi on hänen ennusteensa kiintymyssuhteen kannalta.

Lapsen kiintymyssuhteiden merkitys on havaittu esimerkiksi Tampereen kaupungin sijaishuollossa ja niitä on myös alettu aktiivisesti huomioidaan. Vuonna 2005 otettiin käyttöön uusi periaate, jonka mukaan alle 2-vuotiaat lapset sijoitetaan aina suoraan päivystävään kriisiperheeseen eikä enää päiväksikään lastensuojelulaitoksiin. Tästä samasta päivystysperheestä olisi tarkoitus tulla myös lapsen pidempiaikainen sijaisperhe, jos sellaiselle ilmenee tarvetta. Tähän käytäntöön on siirrytty juuri kiintymyssuhdeteoriaan nojautuen eli erityisesti pienten lasten kohdalla pyritään vähentämään haitallisia erokokemuksia. Lisäksi sijoituksen alkuvaiheessa alle 2-vuotiaille huostaanotetuille lapsille, heidän biologisille vanhemmilleen ja sijaisvanhemmille tarjotaan mahdollisuutta osallistua tukiryhmään, jonka toiminta perustuu kiintymyssuhteiden vahvistamiseen. Tukiryhmän tavoite on ohjata biologisia vanhempia konkreettisesti siihen suuntaan, että sijoitusvaihe jäisi mahdollisimman lyhyeksi. Sijaishuollossa on nostettu esiin myös ajatus varhaisten interventioiden tärkeydestä, ettei lapsille ehdi syntyä kovin pahoja häiriöitä (Belt 2005).

2.3 KIINTYMYSSUHDETEORIAN KRITIIKKIÄ JA VASTAUKSIA

Kiintymyssuhdeteoria on sensitiivinen ja ristiriitainen aihe ja se herättää sosiaalityöntekijöidenkin parissa monenlaisia tunteita. Sosiaalityön piirissä nojaututtiin aiemmin nykyistä enemmän psykoanalyttiseen ihmiskäsitykseen, johon myös kiintymyssuhdeteoria pohjimmiltaan perustuu. Pitkään kuitenkin vierastettiin kyseistä teoriapohjaa, koska siinä korostetaan menneiden kokemusten sitovuutta eikä se ole hedelmällinen perusta sosiaalityön muutospyrkimyksille. Sosiaalityössä ei ole missään vaiheessa pyritty kiistämään varhaislapsuuden merkitystä ja pienten lasten kehitysedellytysten turvaaminen onkin olennainen osa työtä. Varhaislapsuuden kokemusten ei kuitenkaan uskota olevan niin patologisia, ettei niiden aiheuttamia vaurioita voisi korjata. (Sipilä 1989, 139.) Viime aikoina lastensuojelun kentällä on alettu taas selkeämmin soveltamaan käytäntöön myös kiintymyssuhdeteoriaan perustuvia oppeja ja se kertoo siitä, että on ehkä ymmärretty sielun ja mielen sosiaalinen perusta eikä psyyke tunnu enää niin kaukaiselta sosiaalityön näkökulmasta (Bardy & Känkänen 2005, 71). On tärkeää muistaa myös terve kritiikki, ettei yksi tietty teoria valtaa liikaa alaa ja potki muita käyttökelpoisia teorioita sivuun.

Kiintymyssuhdeteoria on sisäänrakennettu muun muassa laajalle yleisölle kirjoitettuihin vanhemmuuden oppaisiin (esim. Kinnunen 2003; Sinkkonen 2001c; Tahkokallio 2001) ja teorian ideat ovat helposti tunnistettavia ja allekirjoitettavia, mutta sen edemmäs teorian anti ei monien kriitikkojen mielestä kannata (Forsberg & Pösö 2005). Käyn seuraavaksi läpi yleisimpiä kiintymyssuhdeteoriaa koskevia kritiikin aiheita.

2.3.1 Kiintymyssuhteen deterministisyys

Kiintymyssuhdeteoria nojaa vahvasti oletuksiin tietynlaisesta kehityksestä eli siinä oletetaan ihmislapsen kehityskulut liian todennäköisiksi. Bowlbyn kanta oli, että lapset, jotka eivät pysty muodostamaan kiinteää kiintymyssuhdetta kolmen vuoden ikään mennessä, eivät pysty tekemään sitä myöhemmässäkään elämässä ja tulevat sen seurauksena kärsimään monista psykologisista ongelmista. Äidin ja vauvan välinen suhde on siis niin kohtalokas, että jos ei silloin mene hyvin, niin lopputulos on väistämättä huono. Ensisijaisen kiintymyssuhteen laadulla on seurauksensa lapsen kehitykseen ja koko elämään. (Bowlby 1969, 224–267.) Alkuperäisessä teoriassa ei uskota korjaaviin kokemuksiin ja muutokseen mahdollisuuteen, mutta nykyään tämä mahdollisuus on

yleisemmin tunnustettu ja tutkittu (ks. esim. Hughes 2006; Jernberg & Booth 2003). Kiintymyssuhteen deterministisyyttä on kritisoinut muun muassa Erica Burman (1994, 79).

Kiintymyssuhdeteoriaa on arvosteltu siis siitä, että se keskittyy liikaa vauvavaiheeseen eikä huomioi myöhempää kehitystä (Forsberg & Pösö 2005). Bowlbyn jälkeen samassa viitekehyksessä on myöhemmin tutkittu paljon myös aikuisuuden suhteita, kuten parisuhdetta ja jopa työpaikkasuhteita. Teorioiden lähtökohtana on kuitenkin nimenomaan varhaisten ihmissuhteiden merkitys myöhempään kehitykseen ja ihmissuhteisiin. Koska kiintymyssuhdeteoria on teoria ihmissuhteista, jotka ovat tärkeimpiä turvallisuuden kannalta, se on monien tutkijoiden mukaan sovellettavissa myös aikuisten intiimeihin suhteisiin (Kuusinen & Lintunen 2000; Nauha & Silvén 2000).

Naistutkimuksen saralla kritisoidaan kiintymyssuhdeteoriaa siitä, että se syyllistää lapsiaan päivähoitoon vieviä äitejä, vaikka lapsen jättäminen turvalliselle hoitajalle ei vahingoita lasta. Ei voi yksinkertaistaa niin, että äidin poissaolo johtaa lapsen häiriintymiseen, ja äidin ainainen läsnäolo tuottaa onnellisia lapsia. (Holmes 1993, 48.)

2.3.2 Kulttuurisidonnaisuuden ja yksilöllisyyden unohtaminen

Kiintymystutkimusta on kritisoitu yksinkertaistamisesta ja yleistämisestä (Zeanah & Boris 2000, 356). Kiintymyssuhdeteoriaa pidetään liian universaalina eli siinä unohdetaan se, että teoria kantaa mukanaan paikkaan ja aikaan liittyviä käsityksiä perheestä ja äitiydestä ja nämä käsitykset muuttuvat ajan saatossa. Kiintymyssuhdeteoria on saanut alkunsa toisen maailmansodan jälkeen keskiluokkaisessa ja länsimaalaisessa kulttuurissa, joten sen soveltaminen sellaisenaan esimerkiksi afrikkalaiseen yhteisölliseen kulttuuriin on varsin kyseenalaista. (Forsberg & Pösö 2005; Holmes 1993, 45; Tamminen 2001, 244.) Tähän kritiikkiin voisi kuitenkin vastata, että vaikka kulttuurit eroavat toisistaan ja yhteiskunnat muuttuvat, lapsen turvallisuuden kaipuu on yleisinhimillinen perustarve. Ensisijaisen äiti-hahmon puuttuminen joistakin kulttuureista ei romuta kiintymyssuhdeteorian arvoa, mutta vaatii siltä avarakatseisuutta ja joustavuutta. Myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet, että lapsella voi olla useita kiintymyksen kohteita. Kaikissa tutkituissa kulttuureissa pikkulapsille kehittyy kiintymyssuhde yhteen tai useampaan hoitajaan ja suunnilleen samassa iässä. (Bee 1998, 133; Haight ym. 2003, 197; van Ijzendoorn & Sagi 1999, 730.) Eri

kulttuureissa ilmenevien kiintymyssuhdelajien tunnistaminen ja määrittäminen Ainsworthin menetelmän perusteella ei kuitenkaan ole yksiselitteisen pätevää, koska sosiaalisesti suotava käytös läheissuhteissa vaihtelee kulttuureittain. Esimerkiksi länsimaissa kannustetaan lapsia suurempaan itsenäisyyteen ja omatoimisuuteen kuin aasialaisessa kulttuurissa. (Pendry 1998; Silvén 2006.)

Temperamenttitutkijat ovat todenneet, että vauvat ovat syntyessään erilaisia eli heillä on erilaisia temperamentteja ja samanlaisellakin kasvatuksella samassa lapsuuden perheessä heistä kasvaa keskenään erilaisia. (Rönkä & Kinnunen 2002, 5.) Vauvan ja vanhempien suhde ei ole yksisuuntainen, vaan myös vauvan ominaisuudet vaikuttavat suhteen syntyyn. Myös alakuloisuustaipumus, pessimismi ja ärtyvyys kuuluvat temperamenttipiirteisiin ja ne varmasti vaikuttavat siihen millaista on vauvan ja hoitajan keskinäinen vuorovaikutus. (Keltinkangas-Järvinen 2004, 9.) Näin ollen lapsen kiintymyssuhde ei voi perustua pelkästään vanhemman ominaisuuksiin kuten huolenpidon sensitiivisyyteen, niin kuin puhtaat kiintymyssuhdeteoreetikot asian esittävät. Temperamenttitutkijat korostavat sitä, että kiintymyssuhde syntyy vuorovaikutuksessa, ja lapsen synnynnäiset ominaisuudet vaikuttavat olennaisesti suhteen laatuun. (Keltinkangas-Järvinen 2004, 187.) Temperamenttitutkijat eivät halua kumota kiintymyssuhteen merkitystä, mutta he ajattelevat, että temperamentti määrittää suhteen syntymisen reunaehdoja, koska jo vauvojen turvallisuushakuisuuden tasossa on havaittavissa selkeitä eroja. Tutkimusten tärkein löytö kuitenkin on, että sensitiiviset vanhemmat voivat antaa kaikenlaisilla temperamenteilla varustetuille lapsille hyvät rakennuspalikat turvallisen kiintymyssuhteen kehittymiseksi, vaikkakin erilaisilla edellytyksillä ja erilaisin tavoin. (Keltinkangas-Järvinen 2004, 192–195.) Temperamentin lisäksi kiintymyssuhteen syntymiseen ja kehityksen suuntaan saattaa vaikuttaa myös vauvan sairaus tai vamma, vanhempien elämäntilanne, parisuhde tai psyykinen hyvinvointi sekä ennustamattomat tapahtumat ja ympäristön olosuhteet, kuten sosiaalisen tuen saatavuus (Kalland 2003; Rönkä & Kinnunen 2002, 5; Siltala 2003, 18; Silvén 2006).

Kritiikkiä väheksymättä voidaan todeta, että kiintymyssuhdeteorialla on ollut ja on edelleen paljon annettavaa lapsen kehityksen ymmärtämiseen ja varsinkin lapsuuden epävakaiden ihmissuhteiden aiheuttamien vaurioiden korjaamiseen. Teorian oppeja hyödynnettäessä on muistettava antaa tilaa yksilön tahdolle ja yllättäville muutoksille. Yksilöiden sosiaalisissa verkostoissa tapahtuu jatkuvasti käännteitä sekä hyvään että huonoon suuntaan ja esimerkiksi elämän arvot saattavat muuttua radikaalisti ja myös nämä asiat vaikuttavat ihmisen kiintymyssuhteisiin ja kehitykseen. (Forsberg & Pösö 2005.) Tietyntylaiset kehityksen taustaoletukset toisaalta kuitenkin mahdollistavat tulevien ongelmien ennaltaehkäisyyn, joten tällaisellakin yleistämisellä on hyvät puolensa.

2.4 KIINTYMYSSUHDETEORIA LASTENSUOJELUTUTKIMUKSESSA

Kiintymyssuhdeteoria on psykologinen teoria ja sitä onkin tutkittu runsaasti psykologian näkökulmasta meillä ja maailmalla. Bowlbyn ja Ainsworthin jälkeen teorian tunnetuimpia kehittäjiä ovat yhdysvaltalaiset Main, Bretherton, Marris ja Sroufe, saksalaiset Grossmannit sekä englantilaiset Parkes, Hinde, Byng-Hall ja Heard (Holmes 1993, 2). Teoriaa on hyödynnetty paljon adoptiolapsia koskevassa tutkimuksessa, jossa on oltu kiinnostuneita lasten sopeutumisesta uuteen ympäristöön sekä lapsen ja adoptiovanhempien kiintymyssuhteiden kehittymisestä (ks. esim. Howe 2001; Sinkkonen 2001a). Kansainvälisestä kiintymystutkimuksesta löytyy runsaasti myös huostaanottoja ja sijaishuoltoa koskevia tutkimuksia ja artikkeleita: Haight ym. (2003) esittävät, että kiintymyssuhdenäkökulma tuo tarvittavaa ymmärrystä sijaishuollon päätöksiin ja arviointiin. Lastensuojelussa tulee tukea huostaanotetun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa säännöllisiä ja tiheitä tapaamisia, jos tavoitteena pidetään perheen uudelleen yhdistämistä. Erityisen tärkeää tiheet tapaamiset ovat varhaislapsuudessa, koska ihan pienillä lapsilla ei ole kykyä käsitellä vanhemmistaan erossa olemisen tuskaa. On kuitenkin vaikea sanoa, kuinka usein ja miten pitkään tapaamisten tulisi kestää, että turvallinen kiintymyssuhde pääsisi kehittymään ja pysyisi yllä. Neljä-viisi -vuotiaiden lasten kohdalla osa tapaamisista voidaan jo tarvittaessa korvata muunlaisella yhteydenpidolla, kuten kirjeillä tai puheluilla. (Haight ym. 2003.) Colen (2005) mukaan sijaisperheille suunnattu kiintymyssuhdekoulutus ja sijaisperheiden tukeminen kiintymyksen luomisessa ovat avaintekijöitä lapsen turvallisen kiintymyssuhteen saavuttamiseen ja sitä kautta sijoituksen onnistumiseen (ks. myös Hughes 2006).

Lastenpsykiatrit Jari Sinkkonen ja Jukka Mäkelä ovat ansiokkaasti tuoneet esille kiintymyssuhdeperspektiiviä myös suomalaisen lastensuojelun areenoille. Sinkkonen ja Mäkelä ovat kumpikin tahollaan pitäneet koulutuksia ja kirjoittaneet paljon artikkeleita ja kirjoja lapsen kiintymyksen merkityksestä ja kiintymyssuhteen tukemisen tärkeydestä. Jari Sinkkosen (2001a, 171–172) havaintojen mukaan lastensuojelussa kyllä huomioidaan lasten kiintymyssuhteet, mutta ei läheskään tarpeeksi. Kasvatustieteiden tohtori ja tutkija Mirjam Kalland on tutkinut vauvan ja pienen lapsen vuorovaikutusta ja tukemista erityisesti silloin, kun lapsella on todettu joku sosiaalinen tai kehityksellinen riski (Kalland 2003). Lastensuojeluteoksissa on nostettu esiin myös tukahduttavien kiintymyssuhteiden ylisukupolvinen perimä ja mikä olennaisinta, sen katkaisemisen mahdollisuus elämäkokemusten läpikäymisen avulla (Bardy & Känkänen 2005, 68–72). Tähän aihepiiriin liittyy myös Mäkelän ja Vierikon kirjoitukset Theraplay-projektista (ks. esim. Mäkelä & Vierikko 2004).

Edellisten lisäksi myös kasvatustieteilijä Leena Valkosen tutkimus perhehoitonoorten vanhempi-suhteista astuu lastensuojelun kentälle tuoden mukanaan kiintymyssuhdenäkökulmaa sijaishuoltoon. Valkonen tarkastelee kahta psykologisen vanhemmuuden käsitystä suhteessa kiintymyssuhdeteoriaan ja esittää, että sijaishuollon toimenpiteiden perusteluja koskeva keskustelu on 1970-luvun lopulta lähtien kietoutunut näiden vanhemmuuden tulkintojen ympärille. Molemmat psykologisen vanhemmuuden koulukunnat perustavat väitteensä psykoanalyttiseen vanhemmuuden tutkimusperinteeseen ja kiintymyssuhdeteorioihin, mutta ne päätyvät silti eri johtopäätöksiin siitä, kuka on lapsen psykologinen vanhempi. (Valkonen 1995, 15–19.) Amerikkalaisen tarvekoulukunnan mukaan psykologinen vanhemmuus perustuu päivittäiseen kanssakäymiseen ja siihen että vanhempi sitoutuu vastaamaan lapsen tarpeista eli siinä korostuu sijaisvanhempien korvaava rooli. (Valkonen 1995, 5–8.) Ruotsissa kyseiseen keskusteluun on osallistuttu Barn i Kris -teeman alla (ks. esim. Fahrman 1993; Vinterhed 1985; Vinterhed ym. 1981). Ruotsalainen suhdekoulukunta kritisoi amerikkalaista mallia ja puolustaa biologista vanhempaa lapsen psykologisenä vanhempana, koska lapsi samaistuu huonoihinkin vanhempiin ja suhteen katkeaminen on vahingollista hänen identiteettikehitykselleen. Suhdekoulukunnan mukaan psykologinen vanhemmuus ei ole vaihdettavissa, joten sijaisvanhemmat nähdään vanhemmuutta täydentävinä eikä korvaavina. (Valkonen 1995, 8–11.) Suomalainen lastensuojelu on perinteisesti sitoutunut enemmän niin sanottuun ruotsalaiseen suhdenäkökulmaan. Sen perusteella huostaanottoa käytännössä vältetään niin pitkään kuin vain on mahdollista, etsitään lapsille mieluummin tukiperheitä korvaavien sijaisperheiden sijaan ja tuetaan lapsen kontaktien säilymistä biologisiin vanhempiin sijaishuollon aikana jopa valvottuina, jos kahdenkeskisiä tapaamisia pitää jostain syystä rajoittaa. (Valkonen 1995, 11–13.) Sijaishuollossa puhutaankin jaetusta vanhemmuudesta, joka merkitsee biologisten vanhempien vanhemmuuden säilymistä sijaisvanhempien ohella (ks. esim. Bardy 1989, 18).

Myös Tampereen sijaishuollon piirissä tehdään kiintymyssuhdeaiheista tutkimusta: ainakin kaksi Tampereen yliopiston psykologian opiskelijaa tekee aiheesta pro gradu –tutkielmaa sekä lisäksi yksi sosiaalityön opiskelija tekee tutkielmaansa nimenomaan sosiaalityöntekijöiden käsityksistä. Nämä tutkimukset liittyvät kiintymyksen kehittymiseen sijaisperheessä sekä Tampereen toimintamalliin.

3 LASTENSUOJELUTYÖN ASiantuntijuus

Tässä tutkielmassa en keskity vertailemaan asiantuntijuuden erilaisia teoreettisia määritelmiä (ks. esim. Pirttilä & Eriksson 2002; Saarnio 1993), vaan lähestyn asiantuntijuutta pragmaattisesta lähtökohdasta käsin. Tällöin asiantuntijuudella tarkoitetaan sitä tieto- ja taitoperustaa sekä kykyjä ja ominaisuuksia, joita sosiaalityöntekijä työssään tarvitsee ja joiden varassa hän käytännössä toimii (vrt. Filppa 2002, 27). Taustalla lähestymistavassani on reflektiivisen asiantuntijuuden ajatus, joka korostaa teorian ja käytännön vuorovaikutusta (Mutka 1998, 47).

Asiantuntijuus voidaan määritellä jonkun asian sisäistämiseksi paremmin kuin ihmiset yleensä asian tuntevat (Sipilä 1996, 19). Esimerkiksi lääkärit ja lakimiehet ovat alansa vahvoja asiantuntijoita, koska heidän työnsä sisältö ja rajat on suhteellisen helppo määritellä (Sinko 2004, 106) eikä tavallinen ihminen ole perillä lääketieteen tai juridiikan syvällisistä sisällöistä. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus joutuu usein kyseenalaistuksen kohteeksi, vaikka tehtävät ovat monipuolisia ja haastavia ja niiden hoitaminen edellyttää korkeaa ammattitaitoa. Alan ammattilaiset kuitenkin uskovat sekä tarpeellisuuteensa että kykyihinsä, ja puolustavat reviiriään vahvasti. (Ks. esim. Satka 1997, 32; Taskinen 1999, 4.) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus on noussut myös varsin monien akateemisten tutkimusten aiheeksi (ks. esim. Aho 1999; Enroos 2006; Karvinen 1996b; Mutka 1998). Lähden tavoittamaan lastensuojelun asiantuntijuutta yleisemmin sosiaalityölle määritellyistä tehtävistä ja sosiaalityön asiantuntijuuden määrittelyistä, joiden läpi pyrin katsomaan ja tavoittamaan spesifimpää lastensuojelun asiantuntijuutta. Lastensuojelun ammattilaisten kiintymyksen asiantuntijuuteen tartun tarkemmin tutkimuksen empiirisen aineiston yhteydessä luvussa 6.

3.1 SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄT JA ASiantuntijuuden YDIN

Sosiaalihuoltolain mukaan ”Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta” (Sosiaalihuoltolaki 1982, 18 §). Sosiaalityötä voidaan siis luonnehtia normaalin arkielämän sujuvuutta ja jatkuvuutta ylläpitäväksi ammattialaksi (Karvinen 1996a, 33), mutta sosiaalityön käytäntöä on vaikea määritellä kattavasti. Jorma Sipilä (1989, 62) nostaa sosiaalityön

normiperustaksi kaksi yleistä sääntöä, joista ensimmäinen kehottaa auttamaan avun tarpeessa olevia ihmisiä ja toinen kieltää ihmisten vahingoittamisen. Näiden normien noudattamisesta seuraa sosiaalityön käytäntö: Kaikille yhteiskunnan jäsenille pyritään takaamaan riittävä toimeentulo ja muuta tarvittavaa tukea arjen sujumiseen. Toisaalta puututaan myös sellaiseen toimintaan, joka vahingoittaa muita ihmisiä tai vahingon aiheuttajaa itseään. (Sipilä 1989, 62.) Sosiaalityöntekijät toimivat yhteiskunnassa syrjäytymisen ehkäisemiseksi, ongelmien seurausten lievittämiseksi ja ihmisarvoisen elämän edellytysten edistämiseksi (Aho 1999, 21).

Edellä mainitut sosiaalityön tehtävät vaativat työntekijältä laajaa ymmärrystä ihmisten arjesta ja sen vuoksi sosiaalityöntekijöitä usein kutsutaankin - kansanedustajien mainoslauseiden tapaan - arjen asiantuntijoiksi. Tämä nimitys ei imartele sosiaalityöntekijöitä, koska toisaalta ketä tahansa ihmistä voidaan pitää ainakin yhdenlaisen arjen asiantuntijana (Sinko 2004, 107). Kehen tahansa verrattuna sosiaalityöntekijän vahvuus on siinä, että hän voi koulutuksensa ja työnsä kautta nähdä ja oppia ymmärtämään asiakkaiden arkea useammasta näkökulmasta. Muiden asiantuntijoiden rinnalla arjen asiantuntijuus ei kuitenkaan kuulosta kovin erityiseltä ja pätevältä. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden tuntua saattaa vähentää muun muassa tavallisen kielen käyttö. Lääkäreillä on anamneesinsa ja muut ihmisen arkikielelle vieraat käsitteet, mutta sosiaalityöntekijän tarkoitus on olla asiakasta lähellä, puhua ymmärrettävällä kielellä ja sitä kautta saavuttaa asiakkaan luottamus, joka on useimmiten työn onnistumisen edellytys. (Aho 1999, 39; Sinko 2004, 107.)

Sosiaalityötä voidaan kuvata kumppanuussuhteena, jossa asiantuntijuus määrittyy horisontaalisesti. Se tarkoittaa, että sosiaalityöntekijä ja asiakas ovat tasavertaisia asiantuntijoita, jotka neuvottelevat ja työstävät asioita samalta tasolta käsin. Toinen mahdollinen ajattelutapa on vertikaalinen asiantuntijuus, jossa sosiaalityöntekijä määrittyy virkansa puolesta asiakkaan asioiden asiantuntijaksi, mutta tällainen suhde ei anna kestäväää pohjaa asiakkaan asioiden eteenpäin työstämiselle (Juhila 2006, 137–139). Horisontaalisen kumppanuussuhteen saavuttaminen on vaikeaa, koska sosiaalityöntekijän ja asiakkaan muodolliset roolit asettuvat usein automaattisesti hierarkian vastapuolille: Työntekijän asema on virallinen, etuoikeutettu ja vallan käyttöön oikeuttava. Asiakas sitä vastoin määrittyy maallikoksi, epäviralliseksi, köyhäksi ja valtaa vailla olevaksi. (Healy 2000; Juhila 2006, 138–139.) Horisontaalisen asiantuntijuuden kannalta on ongelmallista, että toisaalta työntekijä toimii asiakkaan ohjaajana ja uskon luoja, mutta toisaalta työssä korostuu vahvasti myös kontrolli ja päätösvalta (Sinko 2004, 113; Sipilä 1989, 63–64; Juhila 2006, 13–14). Kaiken kaikkiaan horisontaalista asiantuntijuutta luonnehtii asiantuntijuuden rajojen hämärtyminen. Voidaan ajatella, että sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ei perustu asiakkaan tai

muiden yhteistyötahojen tietoja arvokkaampaan ammatilliseen tietoon, vaan kykyyn asettua dialogiin erilaisten tiedonlähteiden kanssa. (Juhila 2006, 140.)

Sosiaalityössä tarvittava tieto- ja taitoperusta ei ole yksiselitteinen, vaan tarvittava asiantuntijuus on hyvin kontekstisidonnaista (Healy 2000, 7). Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden vahvuus on sen laaja-alaisuudessa: Sosiaalityöntekijä katsoo asiakasta ja hänen elämäntilannettaan kokonaisvaltaisemmin kuin monet muut asiantuntijat tekevät. Asiakastyössä korostuu usein vaikeiden ja monimutkaisten sosiaalisten tilanteiden ja ongelmien kohtaaminen ja käsittely, joten monipuoliset tiedot ja taidot palvelevat tarkoitusta eli muutoksen ja selviytymisen tuottamista. (Aho 1999, 21, 329.) Sosiaalityöntekijän työssä tarvitaan tilanteiden mukaan vaihtelevasti sosiologista, sosiaalipsykologista, sosiaalipoliittista, psykologista, kasvatustieteellistä tai terapeutista osaamista (Heino 1997, 38). Sosiaalityöntekijän ammattitaitoa ei voida perustaa vain perusmenetelmien hallintaan ja soveltamiseen, vaan sosiaalityön haastavuus ja jatkuva muutos sekä paikallis- ja kulttuurisidonnaisuus edellyttävät menetelmällistä kehittämistä. Tämän vuoksi voisi jopa ajatella, että kaikkein oleellisinta sosiaalityöntekijän ammattitaidossa on joustavuus ja työn kehittämisvalmius. (Karvinen 1993a, 169; Karvinen 1993b, 17.) Työn kehittäminen voi olla siinä mielessä hyvin hedelmällistä, että se tuottaa muutoksen vaatimia uusia ja toimivia ratkaisuja sisältäpäin (Filppa 2002, 27).

Mitkään muodolliset teorit, ammattiin liittyvät arvot tai systemaattiset eettiset koodistot eivät sellaisenaan voi ratkaista niitä monimutkaisia ongelmia ja ristiriitoja, joita sosiaalityöntekijä kohtaa työssään. Reflektiivisen asiantuntijuuden näkökulma sisältää tieteellisen tietopohjan lisäksi käytännön työn kautta syntyvän teorian. Tämän lähestymistavan mukaan vuorovaikutus asiakkaiden kanssa on ammatillisen toiminnan ydintä ja sosiaalialan tieto ja asiantuntijuus syntyy ja kehittyy käytännön työprosesseissa. (Mutka 1998, 47.) Ammatillinen pätevyys ei siis ole tutkinnon myötä saavutettu pysyvä ominaisuus tai valmius, vaan pikemminkin muutokseen suuntautuva, läpi elämän kestävä oppimisprosessi (Filppa 2002, 29; Karvinen 1996b, 40).

3.2 LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT JA KÄYTÄNTÖ

Lastensuojelutyön oikeuttajana ja määrittelijänä toimivat kansainvälisesti tunnustetut lastenoikeudet sekä niihin pohjautuvat Suomen kansalliset lait. Näiden mukaan lapsen oikeuksiin kuuluu turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö, tasapainoinen ja monipuolinen kehitys, lapsen

tarpeiden ja toivomusten huomioiminen sekä myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. Lapsi tarvitsee ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä sekä ikätasonsa mukaista hyvää hoitoa ja kasvatusta. Lapsen alistaminen ja loukkaaminen kaikin tavoin on kiellettyä. Lapsella on myös etusija erityiseen suojeluun. (Lapsenhuoltolaki 1983, 1 §; Lastensuojelulaki 1983, 1 §.)

Lasten oikeudet tuovat tullessaan velvollisuuksia lapsen huoltajille (Kangas 2004, 105–112) ja lasten kanssa työskenteleville muille aikuisille. Lastensuojelun tarkoitus on turvata lapsen oikeudet edesauttamalla niiden toteutumista sekä yleisillä että yksityisillä areenoilla: Yhteiskunnallisella tasolla pyritään turvaamaan kaikkien lasten yleiset kasvuolot. Myös yksittäisten lapsiperheiden selviytymistä ja vanhempien vanhemmuutta tuetaan tarpeen mukaan moninaisin tavoin (Saarnio 2004, 241–244), koska lapsen läheisistä ihmissuhteista merkityksellisimpiä ovat lähtökohtaisesti lapsen suhteet biologisiin vanhempiinsa (Lapsenhuoltolaki 1983, 1 §). Jos perheen tukeminen ei auta lapsen asiaa, sosiaalityön viimesijainen keino lapsen suojelemiseksi on huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen (Taskinen 1999).

Viranomaisilla on lain mukaan velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen, mikäli kasvuolot vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Lastensuojelu astuu perheiden areenalle enimmäkseen silloin, kun vanhemmuus ei toimi ja lapset jäävät vaille heille kuuluvia oikeuksia (Forsberg & Linnas 2004, 218). Toisaalta kyse ei aina ole vanhemmuuden ongelmista, vaan lastensuojelun väliintulon aiheuttajana voi olla myös vanhemmista ainakin osittain riippumattomat nuoren käyttämishäiriöt (ks. Lastensuojelulaki 1983, 12 §).

Perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun, johon luetaan kuuluvaksi avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto (Mikkola 2004, 77–78; Lastensuojelulaki 1983, 8 §), koordinoinnista vastaavat kuntien sosiaalitoimet. Työn keskeinen ohjenuora kaikissa sen muodoissa on lapsen edun toteuttaminen usein ristiriitaisten etujen ja vaatimusten viidakossa. Sosiaalityöntekijän on arvioitava esiin nousevia asioita ja tilanteita nimenomaan lapsen edun näkökulmasta. Lapsen etu vaihtelee tilannekohtaisesti, ja sen arvioimiseen vaikuttavat määrittelijän käsitykset koskien lapsuutta, perhettä tai vanhemmille kuuluvaa vastuuta (Aho 1999, 88).

Lastensuojeluprosessi lähtee liikkeelle siitä, että jollakin lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olevalla taholla herää huoli lapsen asioista ja kyseinen taho tekee lastensuojeluilmoituksen. Huoli voi herätä myös sosiaalityöntekijälle vanhemman hakiessa toimeentulotukea tai vanhempi voi hakea apua omasta aloitteestaan. Prosessin alussa sosiaalityöntekijät tekevät perusteellisen tilanneanalyysin tai

alkuarvioinnin lapsen ja perheen tilanteesta. Kaikki huolenaiheet eivät johda lastensuojeluasiakkuuteen, mutta asiakkaiksi kirjautuville on aina tehtävä kirjallinen huoltosuunnitelma, jota myöhemmin tarkastetaan vähintään kerran vuodessa. (ks. Forsberg & Linnas 2004, 223–227.)

Perheille tarjotaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, joilla pyritään tukemaan lasta ja perhettä siten, että lapsi voi asua omassa kodissaan oman perheensä kanssa. Sosiaalityön tehtävänä avohuollossa on vanhempien tukeminen, perhetilanteen- ja varsinkin lasten tilanteen seuranta ja tukeminen eri tahojen kautta sekä verkostotyön ja palveluiden koordinointi (Aho 1999, 97). Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi tukihenkilöt ja -perheet, taloudellinen tukeminen, loma- ja virkistystoiminta, perhetyö tai tehostettu perhetyö sekä avohuollon sijoitusmahdollisuus. Lastensuojelutyöntekijän ylioptimistinen tavoite on tehdä itsensä tarpeettomaksi perheen elämässä, mihin ei kuitenkaan aina päästä, koska pelkät avohuollon tukitoimet eivät aina riitä (Maaniittu 1997, 21). Avohuollon palvelut ovat aina ensisijaisia tukitoimia, mutta niiden ollessa riittämättömiä, joudutaan puuttumaan radikaalimmin lapsen ja perheen elämään. Viimesijaisena väliintulon mahdollisuutena on huostaanotto, jos perheen tukeminen avohuollon keinoin ei riitä tai perhe ei ota vastaan heille tarjottuja tukitoimia. (Forsberg & Linnas 2004, 227–229.) Vaikka väliintulon tarkoitus onkin antaa lapselle jotain parempaa, pysyvämpää tai turvallisempaa aikaisempien ihmis- ja olosuhteiden sijaan tai rinnalle, lapsen näkökulmasta kyseessä saattaa olla suuronnettomuus. Jatkon onnistumisen kannalta on tärkeää, että lasta tuetaan katastrofin edellyttämällä tavalla. (Ks. esim. Fahrman 1993, 87; Karhu 2000, 117.)

Huostaanottoon edettäessä prosessissa etsitään lapselle sopiva ja tarkoituksenmukainen sijoituspaikka. Sijaishuollon aikana on tärkeää tukea lapsen ja hänelle läheisten ihmisten välisiä suhteita. Suhteiden säilyttäminen on välttämätöntä, jotta lapsi voisi aikanaan palata takaisin vanhempiensa luokse. (Forsberg & Linnas 2004, 229–234.) Yhteydenpitoa joudutaan kuitenkin joskus rajoittamaan, jos siitä on selvästi vaaraa lapsen kehitykselle tai turvallisuudelle tai jos se on välttämätöntä vanhempien, sijaisperheen, muiden lasten tai laitoksen henkilöstön turvallisuuden ja työrauhan vuoksi (Taskinen 1999, 48).

Lastensuojeluviranomaisten toiminnan pyrkimyksenä tulisi olla huostaanoton lopettaminen ja lapsen paluu biologisille vanhemmilleen. Huostassapito on lopetettava, kun siihen johtaneet perusteet ovat korjaantuneet, mutta tämä edellyttää kuitenkin sen arviointia, että lopettaminen

todella palvelee lapsen etua (Taskinen 1999, 50). Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapselle tai nuorelle on lastensuojelulain mukaan aina järjestettävä jälkihuoltoa tarpeen mukaan siihen saakka kunnes nuori täyttää 21 vuotta (Lastensuojelulaki 1983, 34 §). Se tarkoittaa, että sosiaalilautakunnalla on velvollisuus tukea nuorta ja hänen vanhempiaan avohuollon tukitoiminmuun muassa asumisessa, koulunkäynnissä, opiskelussa ja toimeentulon turvaamisessa (Forsberg & Linnas 2004, 234). Jälkihuolto on asiakkaalle vapaaehtoista. Lastensuojeluprosessin polut ovat perheille aina erilaisia ja erimittaisia, koska tarjotut tukimuodot ja toimenpiteet vaihtelevat riippuen lapsen ja hänen perheensä avuntarpeesta. (Laaksonen 2004, 258–260.)

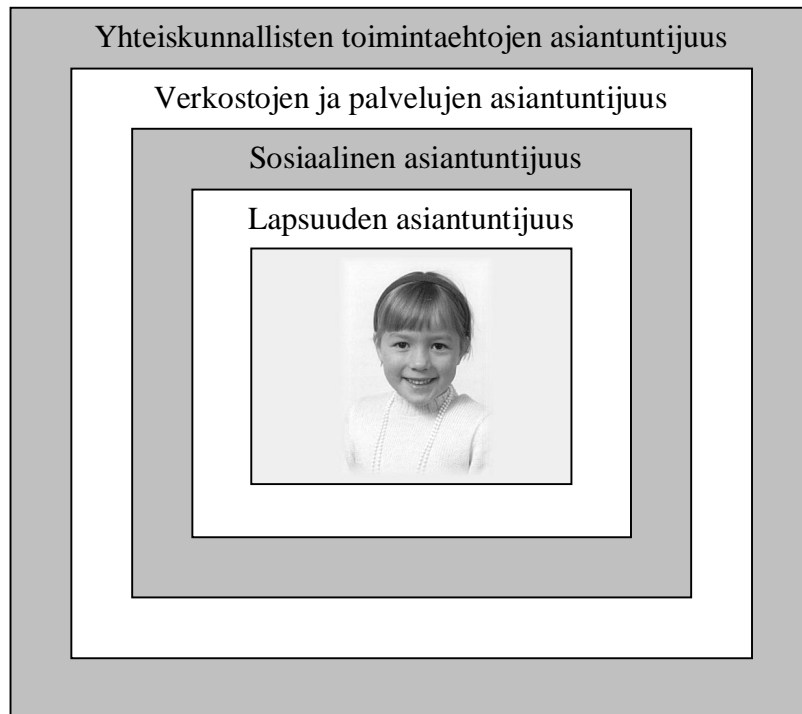
Käytännössä lastensuojelun sosiaalityö sisältää asiakastyötä, joka koostuu toimistotapaamisista ja kotikäynneistä. Lisäksi työ on avohuollon tukitoimien suunnittelua ja koordinointia ja siihen liittyvää yhteistyötä eri ammattilaisten kanssa. Suuri osa työstä on hallinnollista työtä, kuten lausuntojen laatimista ja virallisten päätöksien valmistelua ja kirjaamista. (Hurtig 2003, 24.)

3.3 LASTENSUOJELUTYÖNTEKIJÄN ASiantuntijuuden RAAMIT

Lastensuojelutyön tehtävänä on turvata lasten ja perheiden hyvinvointi. Työhön tarvittavien välineiden ja asiantuntijuuden tavoittaminen ei ole yksinkertaista, koska lastensuojelulle määritellyistä tehtävistä käsin työssä tarvitaan hyvin laaja-alaista tieto- ja taitopohjaa. Olen eritellyt sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta lapsiasiakkaan näkökulmasta Bronfenbrennerin (1979) ekologisen teorian systeemitasoja mukaellen kuvion 1 osoittamalla tavalla.

Muotoilin kuvion tauluksi sen vuoksi, että sosiaalityöntekijän asiantuntemus kietoutuu lapsen ympärille eri etäisyyksillä oleviksi raameiksi, joista lähimpänä lasta ovat hänen tarpeensa, perheensä ja muu lähiympäristönsä. Ekologisessa teoriassa nämä kuuluvat mikrosysteemin tasolle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden alueet ulottuvat askel askeleelta etäämmälle lapsen omasta kokemusmaailmasta ja konkreettisesta ympäristöstä. Lastensuojelutyöntekijän arkipäivään kuuluvassa verkostotyössä on tarpeellista omata verkostojen ja sosiaalipalvelujen asiantuntijuutta, että jokainen asiakas ja perhe saa tarvitsemansa korrektilin avun ainutkertaisessa tilanteeseensa. Uloimpana, mutta ei silti vähäisimpänä kehänä asiantuntijuutta raamittaa makrosysteemi eli yhteiskunta tietyssä ajassa, tietynlaisena kulttuurina ja tietynlaisine säännöksineen, ja se konkretisoituu sisempien raamien tasolla. Eri tasot ovat vuorovaikutuksessa keskenään eli myös sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden alueet nivoutuvat toisiinsa. (vrt. Puroila &

Karila 2001, 204–215.) Kuvion sisäpuolelta lähtee sosiaalityön tukiulottuvuus ja ulkoapäin puolestaan kontrollitehtävä (sosiaalityön työmuodoista esim. Sipilä 1989, 63–64). Kuvio ei kuitenkaan millään tavalla esitä asiantuntijuuden kehitysprosessin suuntaa.

Kuvio 1. Lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden raamit

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen kuvion esittämiä lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden raameja tarkemmin.

3.3.1 Lapsuuden asiantuntijuus

Lastensuojelutyön pitäisi aina perustua lähtökohtaisesti asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen eikä ympäröivän järjestelmän sanelemaan ihmisen tarpeisiin ja tavoitteisiin. Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Lastensuojelulaki 1983, 9 §, 10 §) ja se vaatii työntekijältä lapsen edun ymmärrystä eli lapsuuden asiantuntemusta. Lapsikeskeisessä lastensuojelun sosiaalityössä työntekijä luo suhteen aina sekä lapseen että vanhempiin (Tulensalo & Muukkonen 2005, 306), mutta sosiaalityöntekijä edustaa lastensuojeluprosessissa virkansa puolesta nimenomaan lasta (Lastensuojelulaki 1983, 10 §). Pienten asiakkaiden kohtaaminen ja heidän äänensä kuuluville saattaminen ei ole yksinkertaista ja siihen tarkoitukseen onkin alettu kehittämään

lapsilähtöisiä työmenetelmiä ja -välineitä. Muun muassa lastensuojelun erityisosaamisen keskus, Pesäpuu ry, tarjoaa lastensuojelutyöntekijöille ja muille lasten kanssa työskenteleville tahoille välineitä ja koulutusta lasten kohtaamiseen. (www.pesäpuu.fi.) Lapsilähtöisten työmenetelmien hallinta ja systemaattinen lapsen kanssa työskentely vahvistaa sosiaalityöntekijän lapsuuden asiantuntemusta sekä selkiyttää roolia suhteessa lapsen vanhempiin ja yhteistyökumppaneihin (Tulensalo & Muukkonen 2005, 317).

Koska lastensuojelun sosiaalityötä tehdään aina lapsen edun näkökulmasta käsin, työntekijän on ymmärrettävä, mikä on lapsen etu ja miten se käytännössä voi toteutua toistan toistaan hankalammissa tilanteissa. Asiakastapauksissa eri tahojen intressit ovat usein törmäyskurssilla ja lapsenkin näkökulmasta katsottuna tilanteet ovat kaikkea muuta kuin selviä ja yksiselitteisiä. Koska lastensuojelulaki (1983, 1 §) kerran pyrkii takaamaan lapselle tasapainoisen ja monipuolisen kehityksen ja lastensuojelutyöntekijä vastaa pyrkimyksen toteuttamisesta, työntekijällä on väistämättä oltava sekä teoreettista että käytännöllistä tietoa lapsen perustarpeista, kasvusta ja kehityksestä (vrt. Aho 1999, 329–330). Lastensuojelussa tarvitaan ymmärrystä lapsen edusta ja hyvästä elämästä ja lapsen ikätason mukaisista kehityskuluista. On osattava arvioida riittävätkö avohuollon tukitoimet korjaamaan tai korvaamaan puutteet, joita lapsen elämässä on ollut. Lapsen perustarpeiden määrittely vaihtelee kulttuurista toiseen, mutta selvää on se, että jokainen lapsi tarvitsee rinnalleen vähintään yhtä aikuista, joka pitää hänestä huolta. Pieni lapsi ei pärjää elämässä yksin, vaan hän tarvitsee suojaa, turvaa ja ohjausta muiden taholta. (Söderholm 2004, 59–60.)

Lapsen perustarpeisiin kuuluu myös kiintymyssuhteiden kehittyminen: turvallisen kiintymyksen pohja on nimenomaan läheisissä ihmissuhteissa, sensitiivisessä hoivassa ja turvallisessa ympäristössä, joiden takaaminen on lastensuojelun tehtävä. Tätä kautta lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden vaatimukseen voidaan sisällyttää myös ymmärrys lapsen kiintymyssuhteiden syntymisestä, vaurioitumisesta ja vaurioiden korjaamisesta. Sosiaalityöntekijä joutuu ottamaan kantaa siihen, mikä vaarantaa lapsen normaalia kasvua ja kehitystä (Heino 1997, 38).

Hyvin tehdyssä lastensuojelutyössä ei voida tyytyä pelkästään toisenkäden tietoihin, vaan lasta itseään on kuultava ja hänelle on annettava mahdollisuus kertoa elämästään ja tuoda esiin toivomuksiaan ja mielipiteitään (Lastensuojelulaki 1983, 10 §, 17 §). Tähän tarvitaan vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisen kentän asiantuntemusta.

3.3.2 Sosiaalinen asiantuntijuus

Sosiaalityössä tarvitaan tietynlaista sosiaalista tietovarastoa, joka tarkoittaa tiettyä tapaa ajatella ja keskittyä joihinkin asioihin, nähdä jotkut asiat ongelmallisina ja toiset puolestaan itsestäänselvinä, ja jättää havaitsematta muut (Sipilä 1989, 198). Ammattinimikkeen mukaisesti sosiaalityöntekijää pidetään myös sosiaalisen asiantuntijana. Sosiaalinen asiantuntijuus, kuten hyvät vuorovaikutustaidot ja ongelmanratkaisukyky on sosiaalityön asiantuntijuuden peruspilari, koska lähes kaikki työskentely perustuu vuorovaikutukseen (Saarnio 1993, 95). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu kyky asiakasta kuulevaan ja tukevaan vuorovaikutukseen. Hienovarainen herkkyys ja välittäminen luo pohjaa asiakkaan ja työntekijän väliselle luottamukselle. (Aho 1999, 331.)

Lastensuojelutyön ydin on työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa (vrt. Juhila 2006, 11). Sosiaalityöntekijät ovat erikoistuneet vuorovaikutustaitoihin ja asiakkaan kohtaamiseen (Arki, arvot... 2005, 26), joka on tärkeää siksi, että ilman kohtaamista on hankalaa oppia ymmärtämään toista ihmistä, joka saattaa tulla aivan erilaisista lähtökohdista ja omata aivan erilaisen arvomaailman. Kasvottain kohtaaminen ja yhteisymmärryksen saavuttaminen vaatii keskustelua ja aikaa (Sipilä 1989, 199–201), mutta se on usein tienavaaja asiakkaan elämässä tarvittavaan muutokseen tai uuteen alkuun. Työntekijän ja asiakkaan voimavarojen yhdistäminen voi kantaa asiakasta elämässä pitkälle eteenpäin. Sosiaalityötä ei voida ajatella vain työntekijöiden tekemänä, koska asiakkaiden aktiivinen mukanaolo prosessissa on tärkeää (Juhila 2006, 11), jotta sosiaalityöntekijä voi pyrkiä tekemään itsensä tarpeettomaksi asiakkaan elämässä (Maaniittu 1997, 21).

Sosiaalityössä on olennaisen tärkeää, että työntekijällä on taitoa luoda ja ylläpitää hyviä suhteita asiakkaan läheisiin ihmisiin (Aho 1999, 119), koska lähipiiristä saattaa löytyä tarvittavaa tukea lapsen ja perheen tilanteeseen. Vankkaa sosiaalisen asiantuntemusta tarvitaan myös monimuotoisissa yhteistyöverkostoissa muiden asiantuntijatahojen kanssa. Pikainen silmäys sosiaalityön avoimiin työpaikkailmoituksiin kertoo sen, että työntekijältä edellytetään lain vaatiman muodollisen pätevyyden lisäksi nimenomaan vuorovaikutus-, yhteistyö- ja verkostotyötaitoja sekä kykyä toimia moniammatillisissa työryhmissä.

3.3.3 Verkostojen ja palvelujen asiantuntijuus

Sosiaalityön asiantuntijuuden perusta on muista erikoistuneista ammanteista poiketen hyvin laaja-alainen ja kokonaisvaltainen. Työn keskiössä ei ole vain asiakas, vaan koko hänen elämänsä kaikkine sisältöineen ja verkostoineen. Laaja työote mahdollistaa kaiken olemassaolevan tuen löytämisen asiakkaan elämäntilanteen parantamiseksi. (Aho 1999, 329–330.) Jotta asiakasta voidaan auttaa mahdollisimman hyvin, on sosiaalityön oltava verkostoitunutta ja moniammatillista (Arki, arvot... 2005, 26). Sosiaalityöntekijän rooliin kuuluu toimia asiakkaan asioihin liittyvissä verkostoissa yhteistyön virittäjänä ja palveluiden koordinoijana sekä tiedottajana eri viranomaisten kesken. Työssä onkin olennaista, että työntekijällä on valmiudet luoda avoimia kanavia ja ylläpitää hyviä suhteita muihin viranomaisiin ja asiantuntijoihin. Kyky virittää ja koota näitä verkostoja ja kyky ammattirajat ylittävään sujuvaan yhteistyöhön on lastensuojelussakin hyvin tarpeellinen. (Aho 1999, 21, 119.)

Tärkeään yhteistyöverkoston kuuluu perheen lisäksi asiakkaan muu lähiympäristö, kuten sukulaiset, ystävät, työyhteisöt, harrastuspiirit, sekä kolmannen sektorin maallikkoauttajat, erilaiset viranomaiset ja organisaatiot (Aho 1999, 21). Järjestöillä on aina ollut merkittävä rooli suomalaisten lastensuojelupalvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa (Upanne 2004, 343), joten niillä on verkostossa tärkeä tehtävä. Sosiaalialan ammattilainen konsultoi tarvittaessa muiden ammattialojen edustajia (Arki, arvot... 2005, 27) ja osaa hyödyntää moniammatillista asiantuntemusta asiakkaan parhaaksi. Asiantuntijatieto on ajan saatossa muuttunut yhä erikoistuneemmaksi, joten oman asiantuntijuutensa lisäksi sosiaalityöntekijän on tunnettava toisten viranomaisten asiantuntijuuden sisällön perusteita. Moniammatillisuus on nykyään välttämätöntä, jotta asiakasta voidaan todella auttaa, varsinkin jos kyseessä on hyvin monimuotoiset ongelmat. Myös tiimityöskentely- ja puhetaidot tulevat tarpeeseen lastensuojelutyössä. (Aho 1999, 332.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on hyvä tuntea tarjolla olevat palvelumahdollisuudet perusteellisesti, että hän pystyy tarjoamaan ja koordinoimaan oikeanlaisia palveluja asiakkaille. Palveluohjaus kuuluu tyypillisesti sosiaalityöntekijän työnkuvaan (Aho 1999, 330). Sosiaalipalveluilla tarkoitetaan arkielämässä selviytymistä tukevia palveluja, joita ihmiset itse haluavat joko itselleen tai heistä riippuvaisille ihmisille. Palvelut ovat vapaaehtoisia eli niitä ei ole pakko ottaa vastaan. Sosiaalipalveluista ei makseta täyttä hintaa, koska yhteiskunta tukee niiden tuottamista. (Kröger 2000.) Yhteiskunnan palvelujen lisäksi kyseisiä sosiaalipalveluja järjestävät

myös sosiaalialan järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat. Tarjolla olevien palvelujen kirjo on laaja ja muuttuva, joten palvelujärjestelmien hallinta vaatii sosiaalityöntekijältä aktiivista tietojen päivittämistä.

3.3.4 Yhteiskunnallisten toimintaehtojen asiantuntijuus

Suomen perustuslain 2 § sisältää ehdottoman säännöksen siitä, että julkisessa toiminnassa on tarkasti noudatettava lakia. Tähän kategoriaan kuuluvassa lastensuojelutyössä lait ovat tuntuvasti läsnä päivittäin (Forsberg 1998, 121) ja siksi sosiaalityöntekijän on oltava alaa koskevien lakien asiantuntija. Lastensuojelun tehtäviä ja toimenpiteitä säätelevät ensisijaisesti lapsilait eli lastensuojelulaki sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Näiden lisäksi sosiaalityön tehtäviä, ehtoja ja asiakkuutta määrittelee ainakin sosiaalihuoltolaki, laki toimeentulotuesta, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä hallintolaki. Kaikkien lakien taustalla vaikuttavat yleiset ihmis- ja perusoikeudet eli tavoitteena on niiden toteutuminen yksilöiden elämässä (Perustuslaki 1999, 22 §). Lakipohjaisiin lastensuojelun tehtäviin kuuluu muun muassa lastensuojeluilmoitusten vastaanottaminen ja selvittäminen sekä lastensuojelutoimenpiteiden käynnistäminen. Voimassaoleva lastensuojelulaki painottaa ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä. (Forsberg 1998, 122–123.)

Varsinaisten lastensuojelutehtävien lisäksi sosiaalityöntekijä toimii asiakasperheiden sosiaaliturvan ja -palveluiden asiantuntijana (Aho 1999, 38). Lainmukaisen toimeentulon ja riittävän asumisen varmistaminen on merkittävä avohuollon tukikeino lapsiperheille. Lastensuojelulaissa taloudellisen tuen antamista ei ole sidottu toimeentulotukea määrittävän normiston rajoihin, vaan siihen on jätetty harkinnanvaraa. (Mikkola 2004, 77.) Jokaisen yksilön toimeentuloturva taataan jo Suomen perustuslaissa, jonka mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu (Perustuslaki 1999, 19 §). Tarveharkintaista toimeentulotukea voidaan erityisen tarpeen ilmetessä myöntää esimerkiksi lasten harrastuksia varten (Toimeentulotukilaki 1997, 7 c §).

Yhä useammin lastensuojelutyö sisältää juridisen ulottuvuuden, kun sosiaalityöntekijää pyydetään kuultavaksi lasten asioihin liittyviin oikeudenkäynteihin. Sosiaalityöntekijä toimii asiantuntijana lastensuojelun päätöksiä tehdessään, mutta toisaalta hänen kuitenkin odotetaan tukeutuvan

päätöksissä muiden, varsinaisten asiantuntijoiden antamiin lausuntoihin. (Hurtig 2003, 24.) Juridisilla areenoilla merkittäviä asiantuntijatahoja ovat esimerkiksi lääkärit, psykologit ja perheneuvolan tiimi. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi jää usein esittää asiakkaan tilanteeseen liittyviä faktoja, mutta ei etsiä niille selityksiä tai tehdä muita johtopäätöksiä faktojen perusteella. Lastensuojelun juridisoituminen Suomessa tapahtui nopeasti 1990-luvulla ja siitä on seurannut lisääntyviä asiantuntemuksen vaatimuksia sosiaalitoimen työntekijöille. Esimerkiksi oikeus maksuttomaan oikeudenkäyntiin on tuonut lakimiehet mukaan sosiaalityön prosesseihin ja oikeuskäsittelyissä työntekijän on hallittava juridisen toimintakentän pelisäännöt sekä esiintymisvalmiuksia tavallista asiakastapaamista laajemman yleisön edessä. (Sinko 2004, 7, 59.) Asiakkaan oikeusturvan ja mahdollisten oikeusprosessien vuoksi sosiaalityöntekijältä vaaditaan myös hyvää kirjallista taitoa, koska asiakasdokumentit ovat niiden kannalta erittäin tärkeitä. Sosiaalityöntekijän on osattava esittää asiansa kohtalaisella varmuudella, koska muuten ne saattavat menettää painoarvoaan. Sosiaalityöntekijät kaipaavat yhä enemmän tarkkaa ohjeistusta lakipykäläistä ja niiden tulkinnasta, etteivät tekisi tietämättömyyttään lainvastaisia päätöksiä ja joutuisi vastaamaan menettelytavoistaan oikeudessa (Sinko 2004, 8).

Lakien tärkeyttä kiistämättä Heino ja Pösö (2003, 591) toteavat, että lastensuojelussa on kuitenkin lakien lisäksi paljon muitakin ulottuvuuksia, jotka ovat työn sisällön kannalta hyvin merkityksellisiä. Laki antaa työlle uloimmat raamit, mutta ei tarkkaa erityissisältöä tai ehdottomia keinoja työn toteuttamiseen (Sinko 2004, 8) ja sen vuoksi tarvitaan erilaisia taitoja ja tietoja myös edellä mainituilla asiantuntijuuden alueilla.

3.4 ASIANTUNTIJUUDEN RAKENTUMINEN

Laki määrittelee sosiaalityön asiantuntijuutta myös asettamalla kelpoisuusehtoja pätevälle sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityön muodollisen pätevyyden tuottaa ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä (Kelpoisuuslaki 2005, 3 §) tai aiemman järjestelmän mukainen sosiaalihuoltajan tutkinto (Aho 1999, 21). Asiantuntijuus perustuu siis koulutukseen ja työvuosien myötä kerääntyvään työkokemukseen ja niiden lisäksi lähteenä on myös arkielämä (Sipilä 1989, 198). Lastensuojelun asiantuntijuudessa onkin haasteena erikoistuneen tiedon ja herkän vuorovaikutuksen, yhteiskunnallisen ja arkisen, ammatillisuuden ja maallikkomaisuuden yhdistäminen (Aho 1999, 332).

Sosiaalityön koulutusohjelmat ja opetussisällöt vaihtelevat, mutta opetuksessa tavoitellaan sellaisen tietoperustan luomista, joka auttaa erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden ongelmien jäsentämistä ja ratkaisemista. Sosiaalityöntekijän pätevyyteen sisällytetään työtä koskeva yleinen ymmärrys (yhteiskunnallinen ymmärrys ja alaan liittyvien lakien tuntemus), tilannekohtainen ymmärrys sosiaalityön väliintuloista (ihmisten moninaisten elämänolosuhteiden ja -ongelmien syntyprosessit ja niihin vaikuttaminen), omaa itseä koskeva ymmärrys ja halu kehittää omaa ammatillisuutta sekä kyky arvioida työnsä tuloksellisuutta, seuraamuksia ja vaikuttavuutta (Guttman ym. 1988, ref. Karvinen 1996b, 39). Asiantuntijuuden pohja liitetään tavallisesti tiedemaailmaan, josta saadaan yhteiskunnan instituutioihin päteviä ammattilaisia. Luotettavan tietämisen katsotaan perustuvan tieteelliseen tietoon, johon asiantuntijaksi sanottu henkilö on perehtynyt. Sen sisäistettyään hänen uskotaan olevan pätevä jossakin tietyssä instituutiossa työskentelemiseen. (Eräsaari 2002, 21.)

Korkeakoulututkinto antaa sosiaalityöntekijälle työssä vaadittavat perusvalmiudet, mutta työkokemuksen kautta syntyy usein tarve täydennyskoulutukseen (Filppa 2002, 29). Sosiaalityöntekijän koulutuksessa on periaatteessa mahdollista valinnaisten opintojen kautta suuntautua esimerkiksi lastensuojeluun, mutta valinnat kertovat lähinnä opiskelijan mielenkiinnon kohteista eikä sen merkitys liene erikoistumisen kannalta kovin vahva (Emt. 34). Kuntien työntekijöilleen tarjoamat lisäkoulutukset tuovat sosiaalityöntekijöillekin tarvittavaa alan asiantuntemuksen päivitystä ja tietoa uusimmista tutkimustuloksista. On väistämätöntä, että yksilön sisäistämät tiedot ohjaavat havainnointia (Sipilä 1989, 196), joten lisäkoulutuksilla voidaan erikoistua havainnoimaan tiettyjä asioita. Näin ollen voi ajatella, että jos työntekijöillä olisi enemmän ja täsmällisempää tietoa esimerkiksi kiintymyssuhteesta, se voitaisiin nykyistä enemmän huomioida lastensuojelussa (vrt. Sinkkonen 2001b, 171–172).

Koulutus antaa sosiaalityöhön teoreettisia valmiuksia, mutta asiantuntijuuden kehityksessä on ennen kaikkea kysymys työkokemuksen myötä tapahtuvan oppimisen tuottamista muutoksista työntekijän osaamiseen ja sen perustana olevaan tietämykseen (Saarnio 1993, 89). Pitkä työkokemus ei kuitenkaan automaattisesti tuota huippuasiantuntijuutta, koska sen kehittymiseen vaikuttaa myös sosiaalinen konteksti, kuten työpaikkakulttuuri (Emt. 91).

Formaalin ammatillisen tiedon lisäksi sosiaalityöntekijällä katsotaan olevan informaalia eli näkymätöntä ammattitaitoa, jota kutsutaan myös hiljaiseksi tiedoksi, koska sitä on vaikea

käsitteellistä tai kuvata. Sosiaalityössä on joskus etsittävä ratkaisuja intuition varassa, jos tiedolliset reitit eivät tuota toivottua tulosta. (Aho 1999, 333; Filppa 2002, 28.) Intuition lisäksi hiljaisella tiedolla tarkoitetaan ammattilaisten elämäkokemuksista nousevaa asiantuntijuutta, itsetuntemusta ja toisen ihmisen kohtaamiskykyä (Aho 1999, 333). Samaa ilmiötä tavoitellaan myös silloin, kun puhutaan terveen järjen käytöstä, maalaisjärjestä, käytännön kokemuksesta tai työntekijän persoonasta olennaisena työvälineenä sosiaalityössä (Saarnio 1993, 97).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Aikaisemmat tutkimukset, joissa liitetään yhteen lapsen kiintymyssuhteet ja lastensuojelutyö ovat tuoneet esille lapsen tarpeita ja näkökulmaa, mutta en ole löytänyt tutkimuksia, joissa käsitellään aihepiiriä sosiaalialan ammattilaisten ja työikäntöjen näkökulmasta. Varhaisen vuorovaikutuksen teorit elävät nousukautta sosiaalityön piirissä, joten aihevalintani ja näkökulmani on varsin tarpeellinen ja ajankohtainen. Tiedon tuottaminen aiemmin tutkimattomasta ilmiöstä on perusteltua ja pyrin tuottamaan sosiaalityön ammattilaisille hyödyllistä ja käyttökelpoista materiaalia työn sisältöjen erittelyyn ja kehittämiseen. Tutkielmani tavoite on nostaa lapsen kiintymys esiin lastensuojelun ”sekamelskasta”, niin kuin eräs haastateltava prosessia kuvasi.

Ehkä itellekin on vähän vieraampi tavallaan se, että mikä osio sit se kiintymys on siinä [lastensuojelun] sekamelskassa. Sitä on vaikea ehkä erottaa siitä kokonaistilanteesta.

Käyn seuraavaksi läpi tutkimuksen toteutusvaiheet. Lähden liikkeelle tutkimusongelmasta, koska se on vaikuttanut aineistonhankintamenetelmän valintaan ja määrittänyt aineistonhankinnan ja analyysin toteutusta.

4.1 TUTKIMUSONGELMA

Tavoitteenani on sosiaalityöntekijöiden haastattelujen avulla tehdä näkyväksi niitä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojeluprosessin tilanteita, joissa lapsen kiintymyssuhteet voidaan ja on tärkeää huomioida. En etsi eroavia käytäntöjä haastateltavien tai eri toimistojen välillä, vaan kokoaan luvussa 5 kaikki mahdolliset tilanteet ja keinot, joita haastatteluaineistossa tulee esiin. Lisäksi analysoin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta suhteessa lapsen kiintymykseen heidän omien kokemustensa pohjalta.

Tutkimusongelmani voi esittää seuraavanlaisina kysymyksinä:

1. Millä tavalla lapsen kiintymyssuhteita voidaan huomioida ja tukea lastensuojeluprosessissa?
2. Onko kiintymyksen arvioiminen tärkeää ja kuuluuko se sosiaalityöntekijän tehtäviin?
3. Onko lastensuojelun sosiaalityöntekijällä taitoa ja välineitä kiintymyksen arviointiin?

Aineistoni koostuu haastatteluista, joissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivät tavoittamaan kiintymystä lastensuojelun käytännöistä. Tutkimuskysymykseni eivät osoittautuneetkaan niin helpoiksi kuin olin haastateltaville luvannut (ks. Liite 1), mutta saamani tiedot ovat mahdollisimman täsmällisiä. (Vrt. Jokinen 2005, 39.) Vaikka aineistoni koostuu työntekijöiden tulkinnoista, se kertoo jotakin siitä työstä, mitä sosiaalitoimistoissa tehdään. Jokaisessa toimistossa on omanlaisensa työkuultuuri ja jokaisen työntekijän kokemukset eri tilanteista ovat henkilökohtaisia tulkintoja, mutta se on tämän tutkielman kannalta vain rikkaus, koska se tarjoaa monipuolisemman kuvan lastensuojelutyön todellisuudesta ja sen tekijöiden suhteesta kiintymyskysymyksiin. Tavoitteeni on kerätä koko se mahdollisuuksien kirjo, missä vaiheessa lastensuojeluprosessia kiintymystä voidaan huomioida ja millä tavoin lapsen kiintymystä voidaan tukea. En etsi yhtä ainoaa oikeaa vastausta, vaan laaja-alaista tietoa mahdollisuuksista. Haastateltavien tulkintoja tulkitsemalla pyrin tekemään näitä mahdollisuuksia näkyviksi ja uskon, että tavoitan tällä tavoin edes hitusen lastensuojelutyön todellisuutta. Pyrin nostamaan arkityön tiimellyksestä esiin lapsen kehitykselle elintärkeän asian, turvalliset ja pitkäkestoiset ihmissuhteet ja niihin perustuvan kiintymyksen. Lähestyn aineistoani realistisen lukutavan mukaan, koska kiinnostukseni keskiössä ei ole niinkään se miten ihmiset puhuvat lapsen kiintymyksestä, vaan se, missä todellisissa asiakastilanteissa kiintymys nousee esiin ja miten se esiintyy. Vaikka haastatteluaineistoni ovat keskenään erilaisia, niistä jokainen sisältää palasen lastensuojelutyön todellisista käytännöistä, ja niiden avulla pyrin kuvaamaan lastensuojelun todellisuutta. (Ks. esim. Raatikainen 2004, 71–73; Puolimatka 2002, 15.) En ole identifioinut haastatteluotteita mitenkään, koska sillä ei ole tässä tutkimuksessa merkitystä, kuka mitään on sanonut (vrt. Jokinen 2005, 45).

4.2 TUTKIMUSMENETELMÄNÄ TEEMAHAASTATTELU

Haastattelu on yksi tiedonhankinnan perusmuoto ja koska halusin tavoittaa lapsen kiintymyksen käytännön lastensuojelutyön tasolta, oli luontevaa mennä kysymään sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja ajatuksia lapsen kiintymyksestä. Osallistuin haastatteluihin aktiivisesti esittämällä tarkentavia kysymyksiä. Asetuin haastatteluissa lastensuojelua tuntemattoman tai noviisin rooliin, jotta haastateltavat näkyvät hyvin alansa asiantuntijoina, eksperteinä (Vrt. Saarnio 1993). Halusin tällä tavoin antaa haastateltaville tilaa tuoda kokemuksiaan mahdollisimman vapaasti keskusteluun.

Käytin haastattelumetodina teemahaastattelua, jonka tärkeimpiä tehtäviä on haastatteluteemojen suunnittelu (Hirsjärvi & Hurme 2001, 66). Ensimmäinen teemahaastattelurunkoni käsiteltiin

graduseminaarissa ja se sai siellä aika paljon uusia virikkeitä. Sain ryhmäläisiltäni useita korjaavia ehdotuksia, jotka olivat erittäin olennaisia. Muokkasin kysymyksiä uuteen uskoon ja kävin runkoa läpi vielä parin sosiaalityöntekijän kanssa, jotka ovat jonkin verran perillä tutkimukseni aihepiiristä. Näiden koehaastatteluun verrattavien keskustelujen avulla muokkasin lopullisia sanavalintoja ja jonkin verran myös eri teemojen painotusta. Esihaastattelujen tarkoituksena onkin testata haastattelurunkoa, aihepiirien järjestystä ja hypoteettisten kysymysten muotoilua. Näin voidaan hahmottaa myös haastattelujen keskimääräistä pituutta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 72.) Minulle nuo keskustelut toivat puhtia työn tekemiseen, uskoa asiani tärkeyteen.

Teemahaastattelu on tyypillisesti puolistrukturoitu haastattelu eli se sisältää hahmotelman siitä, mitä kysyä, mutta ei kovinkaan tarkkarajaista suunnitelmaa siitä, miten asiat kysytään. Hahmottelin teema-alueet ja kysymysmuodot kuitenkin niin pitkälle, että sain niiden avulla kokoon käyttökelpoista tietoa. Joustaville tilanneratkaisuille oli kuitenkin jätettävä tilaa ja palasimmekin usein edeltäviin teemoihin kesken toisen teeman käsittelyn. Painopisteet eri teemojen välillä saattoivat vaihdella aika paljon haastattelusta toiseen. Haastattelijana pyrin ohjaamaan keskustelua haluamaani suuntaan sopivilla kysymyksillä ja huomasinkin, että ilman herätteleviä kysymyksiä ei kiintymystä olisi osattu näinkään paljoa erottaa lastensuojelun käytännöistä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34, 103.) Teemahaastattelussa aloitetaan laajoista kysymyksistä, joista edetään täsmällisempiin ja rajatumpiin. Seuraava kysymys pitäisi taidollisesti muotoilla edellisen vastauksen perusteella, että keskustelu etenisi loogisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 209.) Huomasin välillä kysyväni itsestäänselviä tai tyhmiä kysymyksiä, joista sainkin välillä palautetta. Tunnustin reilusti olevani aika tietämätön lastensuojelutyön käytännöistä, joten haastateltavat saivat luvan kanssa oikaista tyhmiä kysymyksiäni ja tuoda esiin omaa asiantuntijuuttaan. Haastattelu on menetelmänä joustava ja siksi nämä tyhmätkin kysymykset ja täsmennykset ovat mahdollisia (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34).

Haastattelurungon (Liite 2) ensimmäisellä teemalla halusin selvittää, millaisen sisällön kiintymys saa sosiaalityöntekijöiden puheessa eli puhummeko samasta asiasta puhuessamme lapsen kiintymyssuhteista. Aikomukseni oli poimia keskustelusta kiintymyksen synonyymeja, jos niiden käyttö olisi haastateltaville luontevampaa. Eräs haastateltava ilmaisikin, että kiintymyksen sijaan voisi paremminkin puhua lapsen läheisistä suhteista, mutta en uskaltanut tarttua siihen, etten menetä mitään olennaista varsinaisen kiintymyksen sisällöstä. Lapsen läheiset suhteet kattavat selvästi laajemman kohdejoukon kuin kiintymyssuhteista on perinteisesti ajateltu.

Toinen teema liitti kiintymyksen osaksi käytännön lastensuojelutyötä. Sen kautta halusin tavoittaa niitä lastensuojeluprosessin tilanteita, joissa lapsen kiintymyksellä on merkitystä, ja vielä enemmän sitä, mitä merkitystä sillä on eli miten lapsen kiintymys vaikuttaa prosessin etenemiseen. Kiintymyksen merkityksen erottaminen käytännön työstä vaikutti monin paikoin hyvin hankalalta, joten tekemäni välikysymykset ovat varmasti ohjanneet haastattelun kulkua aika vahvasti ja sen vuoksi jotain hyvin oleellista on voinut jäädä tavoittamatta.

Erityisellä mielenkiinnolla odotin kolmannen teeman kohdalla haastateltavien kuvaa siitä, miten lastensuojelussa voidaan tukea lapsen kiintymyssuhteita, sekä neljännen teeman alla käytyä keskustelua kiintymyksen arvioimisesta. Tarkoituksenmukaisesti puhuimme haastateltavien kanssa kiintymyksestä ilman keskustelun tiukkaa sitomista teoriaan, koska näin sain mahdollisimman monipuolista aineistoa analysoitavaksi. Teoriasidonnaisuus heti alkuun olisi voinut kaventaa ja köyhdyttää keskustelua, mutta halusin kuitenkin lopuksi kuulla, onko kiintymyssuhdeteoria haastattelemilleni sosiaalityöntekijöille tuttu, joten tästä syntyi viides ja viimeinen teema. Mielestäni valitsemani teemat antoivat paljon liikkumavaraa eli mitään aiheen kannalta olennaista ei jäänyt tarkoituksella teemojen ulkopuolelle. Näin tutkittavaan ilmiöön todellisuudessa sisältyvän moninaisuuden oli mahdollisuus tulla esiin (Hirsjärvi & Hurme 2001, 67). Etukäteen toivoin, että olisin saanut kuulla käytännön työstä nousevia kiintymykseen liittyviä esimerkkejä joka teeman yhteydessä, jotta olisin saanut tutkimusaiheestani elävämmän kuvan. Tämä toive ei kuitenkaan toteutunut.

En edennyt tutkimuksessani kvalitatiivisen tutkimusstrategian standardiluonnehdinnan mukaan (vrt. Raunio 1999, 303), koska lähtökohtanani on lapsen perustarve, kiintymys, johon olen tutustunut psykologisen teorian kautta ja jonka merkitystä lastensuojelun sosiaalityössä pyrin tuomaan esille. Tarkastelen haastatteluaineistoani tutkimuksen teoreettisesta viitekehystä eli kiintymyssuhdeteoriasta käsin. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole survoa teoriaa väkisin käytäntöön, vaan tunnistaa eri toimenpiteistä ja päätöksistä kiintymyksen tukemisen piirteitä. Teoriaan sitoutumista voidaan kritisoida yksipuolisuudesta, mutta mielestäni se palvelee hyvin tutkimustehtävääni. Taustaoletuksena ennen haastattelujen tekemistä oli se, että kiintymyssuhdeteoria vaikuttaa arkitietona perussosiaalityössä, mutta kiintymyksen merkitystä ei osata erottaa käytännön toimenpiteistä ja päätöksistä. Pyrin kuitenkin olemaan avoin muillekin näkökulmille, koska on aika turhaa kerätä aineistoa, jos aikoo löytää sieltä vain haluamansa (Ks. Jokinen 2005, 45).

4.3 AINEISTON KERUU

Halusin etsiä haastateltaviksi kokeneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, koska ajattelin heillä olevan laajaa näkemystä työn käytännöistä ja perusteista. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kokeneet työntekijät kykenevät hahmottamaan oman alansa kysymyksiä suurina ja mielekkäinä kokonaisuuksina (Mutka 1998, 19). Kokeneeksi työntekijäksi laskin henkilöt, joilla oli vähintään viisi vuotta työkokemusta lastensuojelusta. Helpottaakseni haastattelumatkoja päätin etsiä haastateltavat Tampereen seudulta. Rajasin kuitenkin Tampereen sosiaalityöntekijät tutkimukseni ulkopuolelle, koska lastensuojelun sijaishuollon palvelut ovat Tampereella jakautuneet eri työpisteisiin (Luotsi etsii ja kouluttaa sijaisperheet, Paussi ja alueelliset sosiaaliasemat tekevät huostaanotot, Satama hoitaa sijoituksen, seurannan ja jälkihuollon). Monissa ympäristökunnissakin on sittemmin siirretty yhteisiin seutukunnallisiin sijaishuollon palveluihin, mutta haastattelujen tekohetkellä jokainen haastatteleman työntekijä hoiti lastensuojeluprosessin kaikkia osa-alueita kunnassaan.

Tutkimuslupa-asioissa otin yhteyttä neljän kunnan perusturva- tai sosiaalijohtajaan ja vastaanotto oli erittäin suopea. Parista kunnasta sain jo puhelimitse suullisen tutkimusluvan, mutta minua pyydettiin kuitenkin lähettämään kuntiin vapaamuotoinen tutkimuslupahakemus, joka käsiteltäisiin asiasta päättävässä työryhmässä. Kerroin hakemuksessa lyhyesti kuka olen ja mikä on graduaiheeni. Lisäksi esitin toivomuksen, että saisin kysyä kustakin kunnasta kahta lastensuojelun sosiaalityöntekijää haastateltavaksi heidän työajallaan. Ilmoitin hakemuksessa myös graduohjaajan tiedot ja alustavan tutkimusaikataulun, jonka venymisestä olen sittemmin laittanut haastattelemilleni työntekijöille viestiä. Kaikki hakemukseni menivät läpi eli sain kaikista neljästä kunnasta luvan kysyä kahta lastensuojelun sosiaalityöntekijää haastateltavaksi. Olin kirjannut lupahakemukseeni myös sen, että voin toimittaa kuhunkin kuntaan oman kappaleen gradustani heti sen valmistuttua. Lähestyin varsinaisen haastattelupyynnöni kanssa ensin kuntien johtavia sosiaalityöntekijöitä, jotta saisin heiltä tiedon siitä, kenellä heidän työntekijöistään on yli viisi vuotta lastensuojelun työkokemusta. Lähetin haastattelupyynnöt (Liite 2) sähköpostitse saamieni tietojen mukaan haastattelukriteerit täyttävälle sosiaalityöntekijöille.

Olin todella hämmästynyt haastattelupyynnöni positiivisesta vastaanotosta. Aihevalintaani pidettiin pääasiassa hyvin ajankohtaisena ja tärkeänä, ja vaikka kalenterit olivat toisilla hyvinkin täysiä, yhtä lukuunottamatta kaikki kysymäni henkilöt lupasivat osallistua haastatteluun. Sain siis lopulta kaikista neljästä kunnasta kaksi osallistujaa, eli haastatteluja kertyi yhteensä kahdeksan.

Työkokemusta erilaisista lastensuojelun tehtävistä haastateltaville oli kertynyt 7–20 vuoden ajalta. Kokeneimmasta päästä oleva haastateltava kuitenkin totesi, että työvuodet eivät kerro täyttä totuutta, koska lastensuojelu on muuttunut ajan kuluessa hyvin paljon.

Se (lastensuojelu) on lisääntynyt ja monimutkaistunut viimeisen 5–10 vuoden aikana. Jos ajattelee lastensuojelun työkokemusta, niin kyllä varmaan olen eniten kokemusta kerännyt viimeisen 5 vuoden aikana, vaikka olen tehnyt sitä ennemminkin.

Haastatteluajat sovittiin työajalle ja tein haastattelut kesän 2006 aikana kunkin haastateltavan omalla työpaikalla, henkilökohtaisessa työhuoneessa tai toimiston kokoushuoneessa. Alunperin yksi haastattelu sovittiin osallistujien omasta ehdotuksesta parihaastatteluksi, mutta sekin vaihtui erillisiksi yksilöhaastatteluiksi sairastumisen vuoksi. Jälkikäteen tämä osoittautui hyväksi asiaksi, koska kyseiset haastattelut kehittyivät keskenään hyvin erilaisiksi. Haastattelut kestivät tunnista puoleentoista tuntiin. Tallensin haastattelut kasettinauhurilla ja tuplasin tallennuksen vielä MP3-soittimella. Se olikin erittäin hyvä ratkaisu, koska osa haastatteluista kuului liian hiljaisella äänellä kasetilta ja tarvitsin litteroinnissa tukea myös toisesta äänityksestä.

Tutkimukseni aineistoksi kertyi haastatteluja, joiden sisällöstä olin hyvin innoissani. Olin saanut paljon parempaa materiaalia kuin uskalsin viime metreillä ennen haastattelujen tekemistä edes toivoa. Haastattelujen kautta pääsin selvittämään sosiaalityön ammattilaisten määrittelyjä kiintymykselle ja heidän kokemuksiaan lapsen kiintymyksen vaikuttavuudesta lastensuojelurosessin kuluessa. Näiden kautta pyrin ymmärtämään laajemminkin, kuinka lapsen kiintymystä voidaan huomioida lastensuojeluprosessin kuluessa ja käyttää siinä tehtävien päätösten perusteluissa.

4.4 ANALYYSIMENETELMÄNÄ TEEMOITTELU

Laadullisen analyysin tarkoitus on tuottaa tutkittavasta asiasta uutta tietoa. Hyvä analyysi pystyy tiivistämään aineiston kadottamatta siitä mitään olennaista. (Eskola & Suoranta 2001, 137.) Tähän minäkin olen tutkielmani analyysissä pyrkinyt. Keräämäni haastatteluaineisto sisältää paljon empimistä ja poukkoilua aiheesta toiseen, joten olen pyrkinyt järjestämään asioita eheiksi kokonaisuuksiksi. Analyysini on sisällöllisesti aineistosidonnainen, mutta näkökulmani aineistoon on koko ajan ollut kiintymyssuhdeteorian antaman ymmärryksen mukainen eli teorian tuntemus on ohjannut haastattelutekstien lukemista ja niistä tekemiäni jäsennyksiä (vrt. Alasuutari 1999, 40). Voidaan ehkä kritisoida, että olen liikaakin tulkinnut lastensuojelun käytännöistä löytyväksi

kiintymyksen ituja ja vaikutteita. Syynä tekemääni ratkaisuun on se, että pyrin tällä tavoin herättelemään lukijoita pohtimaan, olisiko mahdollista huomioida lapsen kiintymyssuhteita mahdottomiltakin tuntuissa tilanteissa. On varmasti monia tapoja selittää ja tulkita näitä tilanteita toisin kuin kiintymyksen näkökulmasta, mutta tällainen ote analyysissa palvelee parhaiten tutkimustehtävääni (vrt. Hakala 1999, 114). Aineistosta on luettavissa myös epäröintiä kiintymyksen merkityksestä sekä ristiriitoja suhteessa kiintymyssuhdeteoriaan, ja pyrin antamaan myös tämän kaltaisille ajatuksille tilaa teorialähtöisyydestäni huolimatta.

Aloitin empiirisen aineiston analysoinnin litteroimalla kaikki kahdeksan haastattelua sanasta sanaan. Tein tarkkaa työtä, koska tiesin käyttäväni analyysissa suoria lainauksia. (Ks. litteroinnista esim. Hirsjärvi & Hurme 2001, 138–140.) Tekstiä syntyi Wordin 1-rivivälillä 12-fontilla yhteensä 135 sivua. Poistin viidennessä ja kuudennessa luvussa käyttämäni sitaateista vain lukemista selvästi haittaavat lisäsanat, kuten toistuvat ”niinkut” ja ”tavallaan sillä lailla et sitten niinku” -tyyppiset ilmaisut sekä epäolennaiset harharetket yhden teeman keskeltä. Joissakin lainauksissa käänsin sanajärjestystä siten, että lainauksen sisältö tulee selkeämmin esille. Litteroinnin jälkeen palasin muokkaamaan teoriaosuutta, koska haastattelut antoivat aihetta tutkimustehtävän ja teoreettisen viitekehyksen täsmentämiseen (Alasuutari 1999, 277; Hakala 1999, 146–148). Muokkasin kiintymyssuhdeteorialukua sisällöllisesti lähemmäs lastensuojelutyötä sekä lisäsin kolmannen luvun, jossa tavoitellaan lastensuojelussa tarvittavan asiantuntijuuden sisältöjä.

Haastattelujen jälkeen minulle jäi sellainen kuva, että tapa puhua kiintymyksestä vaihteli ja sillä tarkoitettiin osittain myös muuta kuin kiintymyssuhdeteorian tarkoittamaa suhdetta lapsen ja ensisijaisen hoitajan välillä. Lähdin etsimään ensimmäisen haastatteluteeman alla käydyistä keskusteluista sitä, millä tavoin kiintymyksestä puhuttiin ja muodostin niistä sisällöistä kolme teemaa, jotka eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin täydentäviä. Tämän jälkeen lähdin tavoittamaan varsinaisen kiintymyksen sisältöä haastattelujen valossa ja löysin neljä kiintymyssuhteen perusedellytystä, joiden pohjalta voi ehkä myös tunnistaa turvallisen kiintymyssuhteen. Löytämäni teemat ovat osin päällekkäisiä, mutta kuitenkin suhteen luonnetta mielestäni hieman erilaisista näkökulmista jäsentäviä. Näistä teemoista muodostui siis turvallisen kiintymyssuhteen elementit lukuun 5.2. Tässä vaiheessa olin päässyt käsitykseen siitä, mistä oikeastaan haastatteluissa keskustelimme. Jatkoin teemoittelua haastattelurungon toista teemaa seurailen eli mukailen lastensuojeluprosessin kulkua etsien aineistosta kaikkia niitä tilanteita, joissa kiintymys jollain tavalla esiintyy. Pyrin viidennessä luvussa käytännön lastensuojelutyötä hyvin kuvailevaan aineiston analyysiin ja siksi olenkin käyttänyt paljon sitaatteja esittääkseni asiat

haastateltavien kielellä (Eskola & Suoranta 2001, 175). Olen pyrkinyt kokoamaan siihen kaiken mahdollisen ilman valikointia. Luvussa 6 jatkan teorialähtöistä aineiston jäsenystä osin edellä tehtyä teemoittelua hyödyntäen. Vien analyysia kuitenkin teemoittelua pidemmälle teoriaosan tarjoamia lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden raameja hyödyntäen. Kuhunkin aiheeseen liittyvät haastattelusitaatit löytyvät tekstin lomasta kursivoituna tai omina kappaleinaan sisennettynä ja hiukan pienemmässä tekstikoossa.

5 KIINTYMYSSUHDE KÄYTÄNNÖN LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

Sosiaalityöntekijät eivät juurikaan käytä kiintymys- tai kiintymyssuhde -termejä jokapäiväisessä työssään. Eräs haastateltava ilmaisi, että kiintymyksen sijaan hän puhuu lapsen ja äidin läheisestä suhteesta. Läheisistä suhteista puhuttaessa kiintymyksen sisältö ymmärretään pääasiassa turvallisen kiintymyssuhteen kaltaiseksi eli se on ”vahva” tai ”eheä” tai ”terveellä pohjalla”. Turvattomia kiintymyssuhteita kuvattiin haastattelussa puolestaan seuraavanlaisilla moninaisilla ilmaisuilla: Lapsi joko ”ei ole kiintynyt” tai ”on vääristyneellä tavalla kiintynyt” tai ”kiintymyssuhde on rikkonainen” tai ”pahasti vaurioitunut” tai ”ei oo ehkä se ideaali”. ”Kiintymyssuhde saattaa vahingoittaa lasta” tai ”se voi olla myös rasitettu esimerkiksi vanhemmista huolehtimisella.” Lastensuojelulapsen ensisijaisen kiintymyksen kohde saattaa olla myös tavallista ”epätyypillisempi”.

Perinteisesti ajatellaan äiti on lapsen ensisijainen kiintymyssuhde. Mun mielestä näissä voi olla epätyypillisempiä, että ne voi olla mummuun tai johonkin toisiin sukulaisiin, tai kuka siinä ylipäänsä on se säännönmukainen turva. Se voi olla vaikka naapuri melkein.

Osa haastateltavista sanoi, että jokainen lastensuojelulapsi on kiintynyt vanhempansa. Osa haastateltavista oli puolestaan vahvasti sitä mieltä, että ei voida sanoa, että jokainen lastensuojelulapsi on kiintynyt. Tämä ristiriita selittyy sillä, että toinen tarkoittaa kiintymyksestä puhuessaan nimenomaan vahvaa ja turvallista kiintymyssuhdetta ja toisen kiintymykseen sisältyy myös vähän rikkonaisemmat kiintymyssuhteet.

Löytyy se [kiintymys] kaikilta. Esimerkiksi alkoholiperheen lapset, jotka on välillä täysin heitteillä ja sit välillä ne saa äärettömän hyvää ja hellää huolenpitoa vanhemmalta, niin kyl se löytyy. (Vrt. Varhainen kiinnittyminen luvussa 5.1.2.)

Ei voi sanoa sillai, siis valitettavasti voi olla lapsia, joilla ei sellasta turvallista, pitkäkestoista kiintymyssuhdetta välttämättä ole. Siis sehän on ikävä realiteetti. Ja sitähan me ei varmaan kukaan halua, mutta sellasta voi valitettavasti olla. Ja sitä pitäis kyllä välttää.

Kiintymys- ja kiintymyssuhdekäsitteiden käyttö ei tuntunut lainkaan hankalalta niille haastateltaville, joilla oli perheneuvola- tai perheterapiakoulutusta tai -kokemusta. Tätä löytyi kolmelta haastateltavalta. Yleisemminkin koettiin, että vaikka kyseisiä termejä ei korostetusti käytetä sosiaalitoimiston arjessa, niin perheneuvolojen ja lastenpsykiatrian kanssa tehtävässä yhteistyössä ne esiintyvät useammin.

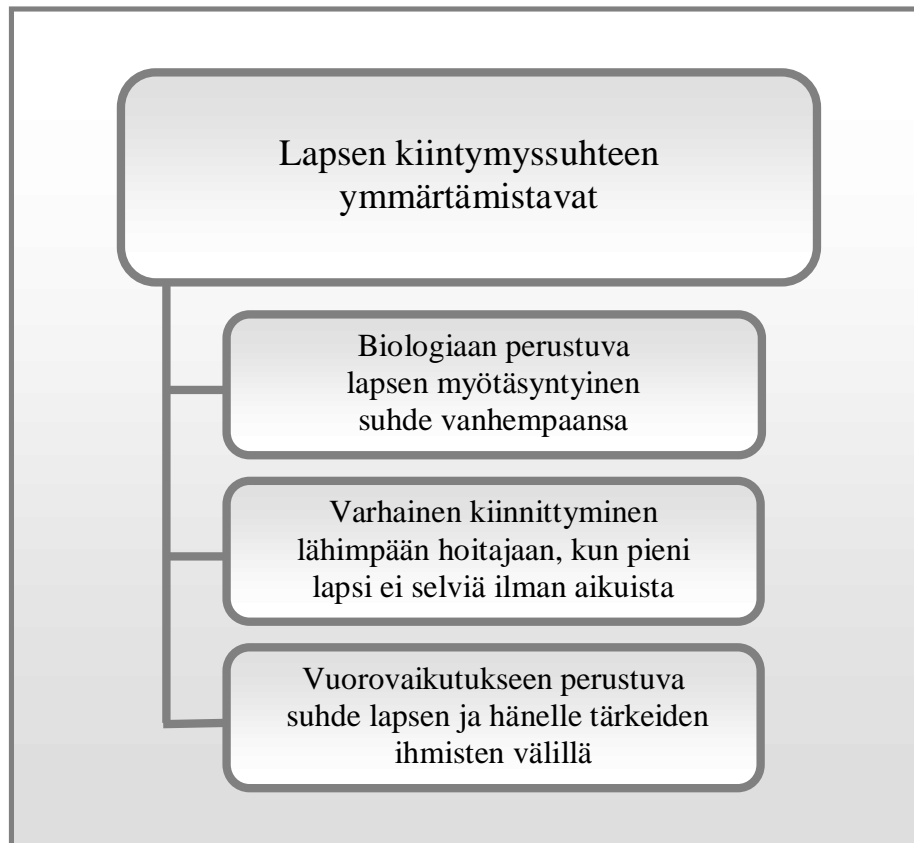
Sosiaalitoimiston sisällä ei käytetä [kiintymys-termiä] hirvittävän paljon, mutta käytetään kuitenkin. Mut sitten kun työskennellään muitten kanssa, esimerkiksi perheneuvolan tai lasten- ja nuorten psykiatrian kanssa, niin siellä käytetään yleisesti.

Vaikeasta tavoitettavuudestaan huolimatta lapsen kiintymyssuhteet koettiin tärkeäksi ja olennaiseksi asiaksi lastensuojelutyössä, jopa niiden haastateltavien mielestä, jotka pitivät termiä vähän vieraana.

5.1 LAPSEN KIINTYMYSSUHTEEN YMMÄRTÄMISTAVAT

Haastatteleman sosiaalityöntekijät ymmärsivät kiintymyksen pääasiassa hyvin laajasti. Esimerkiksi kiinnittymisen merkitys sisällytettiin kiintymykseen ja käsitteitä kiintyminen ja kiinnittyminen käytettiin puheessa päällekkäin (ks. luku 2; myös Sinkkonen & Kalland 2001, 10). Lapsen kiintymyksen nähtiin kohdistuvan ensisijaisesti biologiseen äitiin, mutta mahdollisiin kohteisiin luettiin vanhempien tai muiden ensisijaisten hoitajien lisäksi myös naapurit, opettajat ja jopa sosiaalityöntekijät jossain määrin, mikä poikkeaa kiintymyssuhdeteorian perimmäisestä ajatuksesta. Avaan jäljempänä haastattelujen valossa käsitteiden tarkempia sisältöjä ja nimenomaan niiden merkitysten eroavaisuuksia.

Kiintymyksen syntymisen ymmärtämistavat voidaan jaotella haastattelujen perusteella kolmeen kategoriaan: Ensinnäkin kiintymys nähtiin selkeästi biologiaan kuuluvana suhtena lapsen ja biologisen vanhemman välillä. Toiseksi kiintymyksellä tarkoitettiin siis samaa kuin käsitteellä kiinnittyminen. Ennenkaikkea kiintymys kuitenkin kuvattiin suunnilleen teoreettisen kiintymyssuhdekäsityksen mukaisesti lapsen ja hänen läheistensä välisenä suhtena, joka syntyy molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa. Nämä kolme kiintymyksen sisältöä esiintyvät jossain määrin kaikissa haastatteluissa. Ne eivät sulje toisiaan pois, vaan ihannetilanne jokaisen lapsen kiintymyksen kehittymiselle olisikin niiden kronologinen jatkumo: Ensin lapsen biologiset vanhemmat odottaisivat ja valmistautuisivat lapsensa syntymään ja näin ollen lapsen olisi hyvä syntyä juuri kyseisille vanhemmille. Synnyttyään lapsi saisi kiinnittyä juuri heihin ja nuo samat ihmiset voisivat olla ensisijaisina hoivan, turvan ja rakkauden lähteinä lapsen kasvaessa.

Kuvio 2. Lapsen kiintymyssuhteen ymmärtämistavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa

5.1.1 Biologiaan perustuva suhde

Lapsen kiintymyksellä tarkoitettiin lähtökohtaisesti biologista, lapsen myötäsyttyistä suhdetta vanhempansa. Ensisijaisesti kiintymyksen kohteeksi nousi äiti, mutta myös isän merkitys nähtiin suurena. Monissa haastatteluissa puhuttiin sukupuolineutraalisti vanhemmista. Biologiaan kuuluvana kiintymyksen synty sidottiin keskeisimmin juuri varhaislapsuuteen.

Kyllä mä näkisin, että se on myötäsyttyinen tosiaan se kiintyminen siihen omaan vanhempaan.

Kyllä mä sen [kiintymyksen] aika lailla rajaan tähän biologiaan ja siihen jotenkin elämän alkuvaiheisiin... Myöhemmin syntyy kuitenkin suhteita muihin ihmisiin, jotka on tärkeitä ja voivat olla ihan yhtä kantavia kuin ne alkuperäisetkin suhteet, niin miksei siihenkin liittäis sanaa kiintymyssuhde.. Mutta ehkä mä liitän sen lapsuuteen ja niihin ensimmäisiin ihmisiin, biologisiin vanhempiin. En jätä isää pois, mutta ehkä se jotenkin se ajatus on sellanen, et se enemmän liittyy sitten biologiseen äitiin.. Mä jotenkin ajattelen kyllä, että jotenkin biologiasta johtuen ja tietysti nää synnyttämiset ja rintaruokinnat ja muut, et se on hivenen isompi se äidin merkitys, niin ihan oikeesti siinä sanotaan ensimmäisen vuoden aikana, mut sit kun laps lähtee

vähän tutkiin, et mitä muutakin maailmassa on kuin äidin rinta ja muut, niin mun mielestä ihan tasaveroisena siihen viereen tulee hyvin varhaisessa vaiheessa isä. Ja sit mennään kyllä rintarinnan.

Vaikka pelkkä biologia ei riitä takaamaan kiintymyksen syntymistä, kiintymyksen perusta luodaan jo sikiöaikana vauvan ja äidin välisessä vuorovaikutuksessa (vrt. luku 2.1.1).

5.1.2 Varhainen kiinnittyminen

Toisaalta kiintymystä kuvattiin kiinnittymisen sisällöillä, mikä tarkoittaa sitä, että lapsella on synnynnäinen tarve kiinnittyä lähimpään hoivaajaansa, koska aikuisen lähellä oleminen on hänelle elinehto. Vauvalla tai pienellä lapsella ei ole muuta vaihtoehtoa, joten lapsi kiinnittyy lähimpään useimmiten saatavilla olevaan aikuiseen. Koska vauva ei pärjää ilman aikuista, hän myös kiinnittyy aina johonkukaan, vaikka se lähin hoitaja laiminlöisi lapsen tarpeita.

Vaikka lastensuojelulapsilla on monella kauheen rankka se tausta ja vaikeeta kotona, niin ei heillä oo mitään vertailukohtaa, et se on ainoastaan se heidän oma kokemuksensa, et minkälaista se elämä on. Mä lähen siitä, että kaikki lapset on kiintyneitä vanhempiinsa, et se on enempienkin sit se ongelma niinku siinä, että onko vanhemmat kiintyneitä lapsiinsa. Ja kiinnittyneitä.

Varmasti [lapsella] sitä kiintymystä on, tottakai, siis vaikka olis hyeena äitinä, niin sehän on äiti sitten tavallaan, jos ei paremmasta tiedä.

Lastensuojelussa on hyvin tyypillistä, että lapset elävät sosiaalityöntekijän silmin katsottuna tavallisesta poikkeavaa elämää. Vanhemmat tai lapset itse eivät kuitenkaan välttämättä tunnista sitä poikkeavuutta.

Siis kun [lapset] ei välttämättä tiedä paremmasta, että sitä kun ajatellaan, kun meillä on tämmösiä lastensuojeluperheitä, missä mennään monennessa sukupolvessa jo, niin ei ne lapset välttämättä.. Se on niille niinku tavallista elämää, että istutaan pubissa joka ilta ja ollaan vaihtelevien ihmisten luona yöstä ja kaikki tällänen, et ne on niin tottuneita siihen.

Osa haastateltavista oli siis sitä mieltä, että kaikki lastensuojelulapset ovat kiintyneitä vähintäänkin toiseen vanhempansa olivat he sitten minkälaisia tahansa. Tällaisen puheen voi mielestäni parhaiten ymmärtää sitä kautta, että siinä on sulautettu yhteen kiintymisen ja kiinnittymisen – käsitteiden sisällöt. Lapset todella kiinnittyvät huonoihinkin vanhempiin, eikä heillä useinkaan ole paremmasta tietoa. On kuitenkin hyvin kyseenalaista puhua esimerkiksi pahoinpidellyn lapsen

kohdalla kiintymyksestä, jolla on hyvin positiivinen kaiku. Tässä olisi hyvä tehdä selkeää erottelua, ja näin ollen termi kiinnittyminen kuvaisi tällaista suhdetta paremmin. (Sinkkonen 2003, 93.)

Sehän on semmonen hyvin mielenkiintoinen, varsinkin alkoholistien lapsilla, että se suhde vanhempaan voi olla hyvinkin tavallaan kiinnittynyt, mutta että mikä on kiintymyssuhteen laatu, niin se on toinen asia.

Hyvin epävakaisissa ja laiminlyövässä oloissa ei kuitenkaan pääse syntymään turvallista kiintymystä, joka vaatii niin teorian kuin haastateltujenkin mielestä lämpöä, huolenpitoa ja sensitiivisyyttä. Lähes kaikki lastensuojelulapset ovat siis kiinnittyneitä vanhempansa, jos sellainen vain on saatavilla, mutta eivät valitettavasti terveellä tavalla kiintyneitä, kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi. Kiintymyksen kehittyminen on siis aikuisen vastuulla, kuten aihepiiriä koskevassa aikaisemmassakin tutkimuksessa on todettu (Keltinkangas-Järvinen 2004, 192–195).

Kiintymyssuhde on niinku lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa oleva suhde ja mä näen, että vanhempi on siinä niinku avainasemassa sillä tavalla hoitamassa sitä suhdetta ja pitämässä sitä yllä, mutta toki kumpikin.

Varhaisen kiinnittymisen kautta suhteen kehitys kulkee vuorovaikutuksen avulla kohti kiintymystä (ks. luku 2.1).

5.1.3 Vuorovaikutukseen perustuva suhde eli kiintymyssuhde

Kaikkein vahvimmin kiintymys määriteltiin vuorovaikutussuhteeksi lapsen ja hänelle tärkeiden ihmisten välillä. Näitä tärkeitä ihmisiä lastensuojelulapsille voivat olla biologisten vanhempien rinnalla tai sijasta mm. sisarukset, isovanhemmat ja muut sukulaiset, jopa läsnäoleva naapuri, joka on lähellä ja tarvittaessa käytettävissä. Avohuollossa tukiperhe tai tukihenkilö sekä sijoituksen jälkeen suhteet sijaisperheen vanhempiin ja sisaruksiin tai laitoksessa omahoitajaan ovat lastensuojelussa lapsen kiintymyksen kannalta merkityksellisiä.

Kun me ajatellaan esimerkiksi äitiä ja lasta, niin siinähan tulee tän vuorovaikutuksen kautta ne suhteet.

Ja kyllä mun mielestä kiintymyssuhteet sisaruksiin on perheen sisällä iso tekijä, et silloin kun mietitään lasten asioita, niin niiden sisarusten erottaminen on.. Et he on hyvin kiintyneitä toisiinsa. Ja kyllä jos on sukua, niin mummut on niitä, jotka pehmittää ja vaarit, joiden luona on hyvä olla.

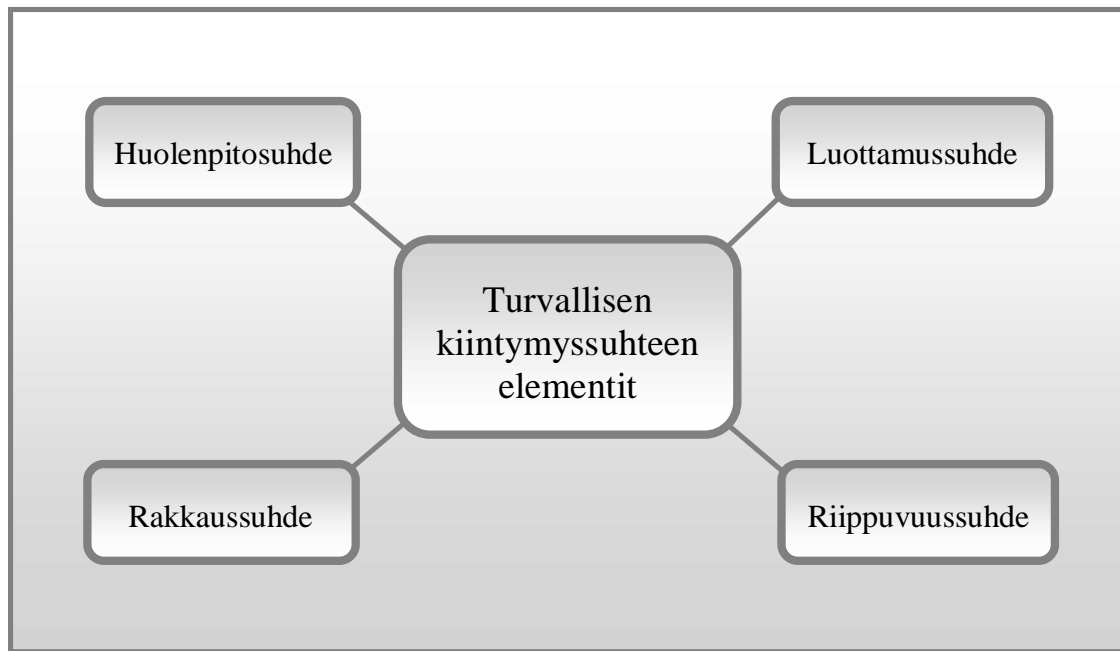
Suhde ei kehity kiintymykseksi hetkessä, vaan se vaatii vuorovaikutusta ja aikuisen läsnäoloa pitkällä aikajanelalla.

Aina ei itsekään oikein ymmärrä, että mistä se [kiintymys] on syntynyt. Mutta kaipa se vaatii läsnäoloa, tai ainakin se vaatii läsnäoloa. Mitä se läsnäolo sitten oikein on, et onks se niinkun jatkuvasti tällöstä fyysistä läsnäoloa vai riittääkö siihen psyykinen. Mä luulen, että se tarvii niinku molempia. Ja että sitä läsnäoloa tarvii olla jonkun aikaa, et se ei voi olla mikään hetkellinen juttu.

Varsinainen kiintymyssuhde voidaan sosiaalityöntekijöiden määrittelyjen perusteella jakaa neljään osa-alueeseen, jotka ovat huolenpitosuhde, rakkaussuhde, luottamussuhde ja riippuvuussuhde. Nämä elementit ovat osittain myös päällekkäisiä, mutta tarkastelen selkeyden vuoksi niitä erillisinä.

5.2 TURVALLISEN KIINTYMYSSUHTEEN ELEMENTIT

Kiintymyssuhde on siis *”lämmin ja läheinen suhde ja luottamuksellinen ja sitten siihen liittyy semmosta vanhemman hoivaamista tai tukemista tai sellasta. Rakkaussuhde ilman muuta.”* Tähän haastattelukommenttiin voisi lisätä, että kiintymyksen ehtoihin kuuluu tavallaan positiivinen riippuvuussuhde. Tämä tarkoittaa, että lapsi voi luottaa siihen, että vanhempi pitää hänestä huolta. Pääasiassa kiintymyksen sisältöön liittyvän teeman alla käydystä keskustelusta löysin neljä elementtiä, jotka vaikuttavat turvallisen kiintymyssuhteen rakentumiseen ja toisaalta ilmentävät turvallisen kiintymyksen olemassaoloa. Ne kietoutuvat monin tavoin toisiinsa, mutta voidaan silti jaotella erikseen. Tämä kiintymyssuhteen teemoittelu konkretisoi käytännön tasolle, mitä abstrakti kiintymys tarkoittaa. Teemoittelun pohjalta kiintymyksen elementtejä on helpompi tarkkailla käytännön lastensuojelutyössä.

Kuvio 3. Vuorovaikutukseen perustuvan suhteen eli varsinaisen kiintymyssuhteen elementit

Seuraavissa alaluvuissa esittelen haastattelusitaattien avulla, mitä kuvion esittämät elementit käytännössä tarkoittavat.

5.2.1 Huolenpitosuhde

Kiintymyssuhteen määrittäminen huolenpitosuhteeksi tarkoittaa ensinnäkin vanhemman antamaa konkreettista perushoitoa ja toiseksi huolenpidon sensitiivisyyttä. Konkreettinen hoito tarkoittaa lapsen ruokkimista, riittävää lepoa ja hygieniasta huolehtimista eli esimerkiksi puhtaita vaippoja, vaatteita ja hampaiden pesua. Kyse on siis arjen sujumisen perusasioista. Jatkuva lapsen silmällä pitäminen kuuluu myös tähän perushuolenpidon ja -hoidon teemaan.

Jos pienestä lapsesta puhutaan, niin perusasioitten on toimittava: että on ruokaa, on lepoa, on puhtaat ja kuivat vaatteet. Ihan perusasiat.

Kyllä siihen kiintymykseen selkeesti kuuluu siitä arjesta huolehtiminen, vuorokausirytmistä huolehtiminen, ulkoileeko lapsi, saako ruokaa, miten vaihdetaan vaatteet, miten pestään, kuka pesee, kuka laittaa nukkuun, mihin aikaan laitetaan nukkuun, saako lapsi katsella televisioo..

Tottakai lapsi kiintyy, kun ollaan lähellä ja huolehditaan ja pidetään perustarpeista huolta. Sehän on luonnonlaki, että läheisyys ja kiintymys kehittyy.

Jos on pieni lapsi, niin laps on pidettävä siinä silmien alla. Se on nuorille ihmisille ja äideille tosi rasittavaa, mutta äitiys on sitä.

Vanhemman sensitiiviseen huolenpitoon kuuluu kokonaisvaltainen läsnäolo eli se, että vanhempi on lapsen käytettävissä, kun lapsi sitä tarvitsee. Sensitiivisyys on myös herkkyyttä huomata lapsen tarpeet ja taitoa vastata niihin tarpeisiin.

Perusedellytys on se, että se aikuinen on läsnä siinä suhteessa. Ehkä se on se tärkein asia.

Ainakin se [kiintymyksen syntyminen] vaatii läsnäoloa. Sitä voi niinku pohtia, et onks se jatkuvasti tällästä fyysistä läsnäoloa vai riittääkö siihen myös psyykinen.. Mä luulen, et se tarvii molempia.

Vanhemman antaman hoivan ennustettavuus on tärkeää. Säännönmukainen hoiva kasvattaa lapsen luottamusta siihen, että hän saa tarvitsemaansa apua ja hoivaa.

Kiintymys perustuu sellaiseen säännönmukaiseen hoivaan.

Myös Mary Ainsworth on korostanut sitä, että kiintymyksen syntyminen edellyttää toimivaa huolenpitosuhdetta. Turvallista kiintymystä ei voi syntyä, jos hoitaja ei huomioi lapsen tarpeita tai vastaa tarpeisiin niiden edellyttämällä tavalla (Ainsworth 2006).

5.2.2 Rakkaussuhde

Haastateltavat mielsivät kiintymyksen usein Bowlbyn määritelmän lailla kiinteäksi tunnesiteeksi lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välillä (vrt. Veikkola 2004, 36). Kiintymyssuhde on lämmin suhde, joka sisältää välittämistä tai ”*tykkäämistä*” ja josta heijastuu lapsen ja vanhemman merkitys toisilleen. Tällaisessa suhteessa monenlaiset tunteet ovat läsnä ja sallittuja.

Jos aatellaan sitä sanaa kiintymys, kun mä ymmärrän sillä sellasta kiinteätä tunnesidettä... Puhutaan tärkeestä, kattavasta asiasta lapsen elämässä.. Ja vaikka siihen [suhteeseen] sisältyis monenlaista tunnetta, iloa ja surua, kaikkia tunteita on ja kaikkia tarvitaan, niin ne on jotenkin suhteessa siihen pieneen lapseen ja ne on sillä tavalla ennustettavia.

Kyl mun mielestä rakkaus siihen kiintymykseen sisältyy. Tai kyllähän äiti sanoo lapselle, että kyllä mä tykkään susta ja rakastan sua, ei hän sano, että kyllä mä oon suhun niin kiintyny.

Myös sitä sitten, että lapsi kokee, että vanhemmilta saa sitä rakkautta ja jonkunlaista ymmärrystä, niin se on kans tosi tärkeä. Mut me ei valitettavasti omassa työssämme pystytää sitä rakkautta ja kiintymystä sinällensä mittaamaan, vaan se tulee just sen arjen kautta.

Rakkaussuhdetta kuvastaa myös fyysinen läheisyys eli se, että aikuisen syli on lapselle konkreettinen turvan tankkauspaikka jännittävän maailman keskellä. Kiintymyssuhdeteorian termein vanhempi toimii lapsensa turvasatamana.

Lapsista nähdään, että vaikka siinä saattaa näistä pulmista johtuen olla tätä rasiitetta, mutta on myös oikeesti hyviä tunteita. Sellasta tyköjuoksemista ja sylissä kiehnäämistä.

Jokaisen ihmisen terveen itsetunnon kehittyminen vaatii sen, että hän saa kokea olevansa vähintäänkin yhdelle ihmiselle tärkeä ja rakastettu sellaisenaan (vrt. Koponen 2005b, 17). Myös Dorothy Law Nolten Tulevaisuus tänään -runo tämän tutkielman alkulehdillä puhuu värikkäästi juuri tästä asiasta.

5.2.3 Luottamussuhde

Kiintymyksen syntyminen edellyttää luottamuksellista suhdetta. Lapsen on voitava luottaa siihen, että häntä ei jätetä eikä hylätä, vaikka hän olisi minkäläinen.

Kun aikaa on ollut tarpeeksi, niin sitten syntyy semmonen luottamus myöskin ja sitä kautta varmaan sitten syntyy lopulta ehkä se kiintymyskin. Just se luottamus on hirveän tärkeä, että laps voi luottaa siihen aikuiseen.

Kiintymyksen kohde toimii lapselle perusturvallisuuden lähteenä eikä suhteessa ole olemassa väkivallan vaaraa. Lapsi voi elää ilman pelkoa aikuisen mielentilan äkkikäännöksistä tai väkivallasta.

Ympäristön on oltava sellanen, että ne tapahtumat, mitä lapsen elämässä on, et ne on jotenkin ennustettavia ja säännönmukaisia. Ja tietysti väkivalta pitää olla pois.. Mut se on jotain hyvin tavallista, jotain hyvin arkista, jotain hyvin normaalia.

Se on niinku perusturvaa, lapsi turvaa juuri tähän ihmiseen. Et se ei oo pelkästään tämmöstä fyysistä huolenpitoa, vaan se sisältää myös tämmöstä psyykkistä läheisyyttä, turvallisuutta. Tän tyyppisiä asioita.

Luottamussuhdekin voidaan suoraan palauttaa Bowlbyn kiintymyssuhteen määritelmään, koska kiintymyksen tarkoitus on turvallisuudentunteen saavuttaminen (vrt. Veikkola 2004, 36).

5.2.4 Riippuvuussuhde

Kiintymyssuhde on myös riippuvuussuhde. Johanna Hurtigin (2003, 36) tavoin riippuvuutta ei ymmärretä tässä vastakohtana yksilöllisyydelle, vaan lapsen oikeutena luottaa aikuisten huolenpitoon. Lapsi on ja saa luvan kanssa olla riippuvainen häntä hoitavista aikuisista ja sen myötä lapsi saa elää turvallista lapsen elämää. Positiiviseen riippuvuussuhteeseen kuuluu myös perheen yhteenkuuluvuuden tunne, joka on usein silmin nähtävissä.

Kiintymys on sitä tietynlaista riippuvuuttakin.

Se [kiintymys] näkyy, et miten ne on se oma porukka, taikka se oma perhe, minkälaiset niinkun niitten välit on.

Mun mielestä näissä huoltosuunnitelmissa ja muissa, kun käydään keskustelua, niin kyllä sen niinkun selvästi näkee, että lapsi kuuluu siihen perheeseen. Että tää on meidän perhe ja meidän perheen alanen juttu.

Perheen yhteenkuuluvuus ja lojaalisuus voi muuttua myös negatiiviseksi, jos se estää lasta puhumasta perheen ongelmista. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan luvan puhua perheen sisäisiä asioista, että lastensuojelutyöntekijä voi auttaa lasta käsittelemään vaikeita asioita ja tarjota tarpeen mukaista tukea perheelle.

Toisaalta lapset on melkosia salaisuuksien varjelijoina.. Jos kotona on sanottu, että tästä asiasta ei puhuta, niin lapsihan sulkee suunsa. Vanhempien täytyy antaa lapselle lupa puhua asioista eikä niinkun tavallaan suojata sen perheen salaisuutta. Mut sitä lupaahan ei lapset aina saa, et ne on melkoisessa ristiriitatilanteessa siinä.

Riippuvuussuhde ilmenee useissa lastensuojeluperheissä nurinkurisena eli siten, että lapsi pitää päivittäin huolta vanhemmastaan tai toisaalta myös on huolissaan siitä, miten oma äiti tai isä pärjää. Lapsen pitäisi saada olla vapaa aikuisen tehtävistä ja murehtimisesta. Vääristynyt hoitosuhde ei ole turvallinen kasvupohja lapselle ja johtaa kiintymyssuhteen turvattomuuteen.

Voi olla sellasia niinkun vääristyneitä kiintymyssuhteita, että ollaan liian riippuvaisia toinen toisistaan.. Vanhempi saattaa takertua siihen lapseen, et se suhde saattaa sillai vääristyä, että tulee niin päin, että vanhempi tarvitsee lasta pysyäkseen pystyssä ja jatkaakseen elämäänsä ja tukeutuu liikaa siihen lapseen, jollonka saattaa käydä niin, että siinä suhteessa vanhempi onkin se lapsi ja lapsi on sitten se aikuinen. Vaikka pitäisikin olla sillä tavalla, että se lapsi voi turvautua siihen vanhempaan ja saada sitä [turvaa] häneltä.

Päihdeongelmaisten vanhempien lapset, ne voi hyvinkin osoittaa sitä riippuvuutta ja kovaa kiintymystä ja sanotaan, että huolta ja hätää sitä vanhempaansa kohtaan. Heillä on semmonen pelko siitä suhteen jatkumisesta.

Vanhemman lapsen tai nuoren kohdalla kiintymys voi esiintyä negatiivisena riippuvuutena myös sillä tavalla, että he eivät kerro omia mielipiteitään tai tee omia ratkaisujaan sijaishuoltopaikassa. Nuoret saattavat riippua biologisten vanhempinsa näkemyksissä niin tiukasti, etteivät uskalla elää omaa elämäänsä toisin.

Vanhemmassa lapsessa se voisi olla jotain semmosta riippuvuutta tavallaan sillä lailla, että he tekee niinku vanhemmat haluaa, vaikka voisi tavallaan itsekin, jos laps on murrosikäinen, niin miettiä omia asioitaan. Ettei niinku vanhemman näkemys vaikuttaisi aina kaikkeen.

Positiivisella riippuvuudella voidaan siis myös kuvata kiintymyksen ilmenemistä, mutta monissa lastensuojeluperheissä riippuvuus on kääntynyt negatiiviseksi eikä se silloin enää ilmennä turvallista kiintymyssuhdetta.

5.3 KIINTYMYS LASTENSUOJELUPROSESSISSA

Kiintymyssuhteen elementtien voi nähdä painottuvan eri tavoin lastensuojeluprosessin kuluessa. Varsinkin avohuollossa korostuu huolenpitosuhteen merkitys ja tukeminen, ja sen merkitys on suuri kautta koko prosessin, vaikka huolenpidon antajat saattavatkin vaihtua. Muiden osa-alueiden painoarvo vaihtelee selkeämmin. Esimerkiksi sijaishuollon aikana nousee tärkeäksi lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidon tukemisen taustalla vaikuttava tunnesuhteen eli rakkauden ja luottamuksen säilyttäminen tai sen kehittyminen paremmaksi. Kiintymyksen esiintyminen lastensuojeluprosessin vaiheissa riippuu lapsen ja perheen yksilöllisestä tilanteesta.

Mä luulen et se riippuu hyvin pitkälle siitä tilanteesta, sen lapsen problematiikasta, minkä näköisenä se näyttäytyy, mitkä on ne asiat mihin kiinnittää huomiota ja millä tavalla se sitten laajenee sen lapsen tilanteen selvittely.

Pyrin seuraavissa alaluvuissa etsimään kiintymyksen merkitystä lastensuojeluprosessin vaiheista ja työkäytäntöjen taustalta. Kiintymys esiintyy monissa haastattelusitaateissa selkeästi, mutta joistakin olen poiminut sen merkityksen ikäänkuin rivien välissä.

5.3.1 Avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimien piirissä tarkastellaan lapsen suhdetta lähinnä biologisiin vanhempiinsa, ensisijaisesti äitiin, mutta myöskään isän merkitystä ei voida vähätellä. Myös perheen muusta lähiverkostosta etsitään kantavia suhteita, joiden arvellaan olevan lapsen kannalta olennaisia. Tällaisia ovat usein sisarukset ja isovanhemmat, mutta myös esimerkiksi muut sukulaiset tai naapurit voivat tulla kysymykseen. Kaikkia lapselle tärkeitä suhteita ei voida rinnastaa varsinaiseen kiintymyssuhteeseen, mutta sosiaalityön kokonaisvaltaisen orientaation ja perheen selviytymisen näkökulmasta niillä on suuri merkitys.

Avohuollon tukitoimenpiteitten piirissä lähetään niinku kattoon lähemmin kiintymystä suhteessa omiin vanhempiin, koska silloin lapsi asuu omassa perheessä, luultavasti. Tai pääsääntöisesti.

Miksei isovanhemmatkin.. Hyvin monella on tää isovanhempikuvio tässä, kun vanhemmat syystä tai toisesta ei kykene niinku täyttämään sitä vanhemman tehtävää, niin sit saattaa isovanhemmat tai joku muu sukulainen nousta niinku tavallaan sen vanhemman tilalle.

En mä näkis merkityksettöminä opettajiakaan näitten vanhempien lasten kohdalla, koska he tapaa päivittäin lapset ja seuraa lapsia.. Ja kyl mun mielestä naapuri ja pihapiiri on sellanen kans.. Ja lapsille on hyvin tärkeitä monta kertaa kummit, et kummius on sellanen asia, et monta kertaa kummit tulee pitää lasta tai haluaa tavata. Et ne läheiset ihmissuhteet.

Lapselle tärkeitä suhteita voidaan selvittää muun muassa verkostokartan avulla, joka onkin toimiva ja helppokäyttöinen työväline sosiaalityöntekijälle. Verkostokartan avulla voidaan löytää vanhemmille tarpeellisia tukijoita tai lapselle merkityksellisiä ihmisiä, jotka ovat olemassa ja käytettävissä, mutta suhteet heihin ovat jääneet hoitamatta.

Verkostokartta on sellanen, jonka avulla voi löytyä sellasia ihmissuhteita, joita kannattaa ruveta elvyttämään. Sieltä voi löytyä voimaa ja apua ja tukea. Tommonen verkostokartta kertoo aika paljon. Suosittelen lämpimästi piirtään verkostokarttaa itse kukin, et ketä sieltä löytyy.

Lapsen ja vanhemman suhteen arviointi kuuluu yhtenä osana heti lastensuojeluprosessin alussa tehtävään tilanearviointiin. Sitä ei arvioida erillisenä asiana eikä siitä välttämättä puhuta kiintymyksen käsitteellä, mutta samasta asiasta käytännössä on kyse.

Sitä sanaa kiintymyksenä ei mun mielestä sillain, mä en niinkun tunnista, et mä arvioisin kiintymystä, mutta mä arvioin sitä vuorovaikutusta ja läheisyyttä. Ja siitähän se kiintymys muodostuu.

Kyllähän siinä sitäkin varmaan omalla tavallaan niinku sivutaan koko aika, kun mietitään, että miten se lapsi luottaa siihen vanhempaansa ja miten vanhempi taas kykenee asettamaan tai tuomaan turvallisuutta sille lapselle, sen lapsen elämään. Et minkälaisia asioita hän tuo siihen lapsen arkeen. Mutta että sitä systemaattisesti niinku pohdittaisiin juuri kiintymyksen terminä ja siitä näkökulmasta, niin mä en ainakaan tunnista sitä omassa työssäni, et mä niinku systemaattisesti pohtisin sitä.

Lapsen ja vanhemman välinen suhde vaikuttaa siihen, miten prosessi lähtee liikkeelle ja millaisia tukitoimia perheelle tarjotaan. Jos lapsi ja vanhempi ovat ilmeisen kiintyneitä toisiinsa, tilanteesta voidaan selvittää kevyemmällä tukitoimilla.

Kyllä se [kiintymys] tottakai vaikuttaa siinä alkuarvioinnissa siihen jatkoon, et katotaanko vielä vai ryhdytäänkö niihin radikaaleihin toimiin jo, vai jatketaanko tällä kevyemmällä linjalla vielä toistaiseksi.

Toisaalta jos huomattavissa on jo ennen lapsen syntymää selkeitä riskitekijöitä, kuten esimerkiksi vanhemman runsasta päihteiden käyttöä (ks. esim. Koponen 2005a; Koponen 2005b), voidaan koordinoita sopivaa tukea vuorovaikutussuhteen syntymiseen heti lapsen elämän alkumetreillä.

Sen mä tiedän et ollaan yritetty tukea sitä vuorovaikutusta ensinnä, kun vauva on syntynyt, niin äiti ja lapsi on ollu ensi- ja turvakodissa ensin pitkät pötköt ja sitä kautta niinku yritetty eli siinä on niinku annettu tila sille kiintymyssuhteen kasvamiselle ja sen vuorovaikutuksen kehittymiselle.

Sosiaalityöntekijä voi arvioida lapsen kiintymystä havainnoimalla lapsen ja vanhemman tai muun henkilön välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Havainnointia tehdään pääasiassa sosiaalitoimistolla, mutta myös kotikäynnit ovat hedelmällistä maaperää havainnointia varten. Tärkeää tietoa lapsen arjen vuorovaikutussuhteista saadaan lastensuojelutoimenpiteiden tueksi myös muilta perheen kanssa toimivilta tahoilta, kuten esimerkiksi päiväkodista, neuvolasta tai koulusta.

Kyllä me siis kotikäynneillä ja näissä vastaanottoimistokäynneillä havainnoidaan tavallaan niitä suhteita. On ne sit suhteita sukulaisiin tai viranomaisiin tai vanhempaan, että siinä observoidaan ja yritetään päästä johonkin käsitykseen. Tietysti haastatellaan ja kotikäynnillä ja sit tietysti kaikki päiväkodista ja muusta verkostosta tuleva tieto valottaa sitä aika paljon.

Lähes kaikkien avohuollon tukitoimenpiteiden taustalta voidaan löytää yhtenä tekijänä lapsen ja vanhemman välisen kiintymyksen tukeminen, jos ajatellaan siltä kannalta, että lapsi saa avohuollon aikana pääasiallisesti asua vanhempiensa kanssa ja rakentaa suhdetta nimenomaan heihin eikä vieraisiin ihmisiin. Lastensuojelussa työskennellään ensisijaisesti sen eteen, että lapsi saisi olla kotona, vaikka toisaalta avohuollon tukitoimilla voidaan tavoitella vanhempien lisäksi myös muita rakentavia ihmissuhteita lapsen elämään.

Aina tuetaan kotona niin kauan kuin mahdollista. Se on ensin sitä. Avohuollon tukitoimet on aina ensisijaisia ja se on aina ensisijainen asia, että lapset pystyisivät olemaan kotonaan. Ja sen eteen tehdään todella paljon töitä. Ja huostaanotohan lähtee siitä, että avohuollon tukitoimia on täytynyt järjestää ja niitä on ollut riittävästi.

Joo, avohuollon tukitoimissa silloin kun niitä järjestetään lastensuojelulain puitteissa, niin tuetaan nimenomaan sitä lasta ja vanhemmuutta. Pyritään sen lapsen arkeen tuomaan niitä elementtejä, mistä hän voisi hyötyä tai löytää muita ihmissuhteita [esimerkiksi] harrastusten kautta.

Lastensuojeluprosessin kuluessa lapsen suhdeverkosto usein laajenee sitä edeltävästä ajasta. Avohuollon aikana esimerkiksi tukiperheessä voi kehittyä lapselle tärkeitä ihmissuhteita ja samoin tukihenkilöllä voi olla merkittävä rooli lapsen tai nuoren elämässä.

Lapsen kiintymys voi kohdistua tukiperheeseen esimerkiksi tai tukihenkilöön tai tämmöseen.

Avohuollon moninaisilla tukikeinoilla tuetaan vanhempien kykyä olla vanhempia lapselleen ja sitä kautta myös toimia lapsen kiintymyksen syntymisen ja vahvistumisen edellyttämällä tavalla.

Me tuetaan tietysti sillä, että yritetään järjestää ne lapsen elämänot vanhempiensa kanssa sellaisiksi, että siinä voi vanhemmuus toteutua. On taloudellista tukea, lomatoimintaa, tukihenkilöä, terapioita ja koulunkäynnin tukemista, jotta ne vanhemmat kykenee oleen vanhempia.

Sitä [kiintymystä] voidaan tukea niin, että pyritään kannattelemaan sitä vanhemmuutta niin, että se on mahdollista. Perhetyöllä ja ihan tukiasumisella ja tuetulla asumisella. Ja kaikilla mahdollisilla avohuollon tukitoimilla, taloudellisilla ja siis kesäleirijutuilla, tämmösillä lapsen ja vanhemman välisellä kivalla tekemisellä yritetään mahdollistaa sitä.

Avohuollollisen lastensuojelun perhetyön konkreettiseksi tavoitteeksi voidaan kirjata lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen. Lisäksi avohuollossa hyödynnetään usein perheneuvolan ja psykiatrian tarjoamia palveluita kiintymyssuhdeasioissa.

Tietysti tää perheneuvolan tarjoama hoito ja sitten Taysin tarjoama hoito ja sitten perhetyö voi olla justiin sitä kiintymystä tukevaa.. Ihan niinkun tietoisesti meidän perhetyön tavoitteena voi olla vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteen tukeminen. Et se on aika yleistäkin tänä päivänä, että on sellanen tavoite siinä perhetyössä.. Meillä saattaa olla esimerkiksi tällaisia äitejä, jotka on käyttäneet päihteitä, niin sitten sitä vuorovaikutussuhdetta tarkastellaan ja pyritään tukemaan.

Myös eri kunnissa eri tavoin vaikuttavat kolmannen sektorin toimijat järjestävät äiti-lapsiryhmiä, joissa pyritään vahvistamaan äidin ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Sosiaalityöntekijän on oltava selvillä kunnassa tarjolla olevista toiminnoista, että hän osaa ohjata perheitä sopivien palveluiden piiriin.

Ja tietysti on nää äiti-lapsiryhmät, jossa opetellaan sitä vuorovaikutusta.. Niissä on voitu kädestä pitäen opetella miten ollaan lapsen kanssa.

Täytyy oikein tsemputa keväisin ja syksyisin lehdestä, että mitä paikkakunnalla tapahtuu, että osaa ohjata perheitä hakemaan näitä normaalipalveluja.

Toisaalta avohuollon tukitoimia tarjotaan kaikille perheille niin pitkään kuin se suinkin on mahdollista. Voidaan kuitenkin todeta, että hyvänoloinen kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä vaikuttaa siihen, että tukitoimia tarjotaan vielä askel pidempään, vaikka perheen olosuhteissa tai vanhemmuudessa olisi paljonkin pielessä. Kiintymyssuhteen laadun voidaan siis jossain määrin nähdä vaikuttavan siihen, kuinka paljon avohuollon tukitoimia perheille tarjotaan tai millaista tukea tarjotaan. Avohuoltoa voidaan joissakin tapauksissa tarjota perheille jopa liian pitkään, vaikka jälkikäteen onkin nähtävissä, että huostaanottoon johtaneet perusteet ovat jo pitkään olleet olemassa. Avohuolto lähtee siitä, että vanhemmat sen hyväksyvät ja ovat valmiita ottamaan tukea vastaan. Taustalta voi kuitenkin löytyä syyksi, että tilannetta on katsottu liian paljon vanhemman tarvitsevuuden ja selviämisen kannalta.

Kyllä se varmaan sillä tavalla vaikuttaa, että jos se näkymä on sellanen, että vanhemmilla on halua ottaa niitä vastaan ja niinku korjata sitä tilannetta, mikä se tilanne ikinä onkaan. Ja sitten toisaalta lapsista nähdään, että vaikka siinä saattaa olla juuri tämmöistä huolehtimisrasitetta, mutta on myös oikeesti hyviä tunteita. Se saattaa vaikuttaa jopa niin, että se avohuollon jakso ja tää tukeminen jatkuu jopa liian pitkään. Tunnistan kyllä sellasiakin osasia noissa tekemisissäni.

Kyllä mä voisin kuvitella et jos perheen suhteet toimis, niin sitten sitä avohuollon työskentelyä olis niinku enemmän. Et jos vaan siihen niinku niitä konsteja ja välineitä sitten keksittäisiin.

Kyl se joskus vaikuttaa siis aika voimakkaasti. Mä ajattelen, että mul on ollu yks perhe sitten, jossa ehkä aikanaan ois pitäny tehdä huostaanotto. Siinä on ollu myöskin niin kiinnittynyt se vanhempien ja lasten välinen suhde, sellainen läheisriippuvuus, ja siinä on varmaan katottu parhaaks, että ei oo tehty sitten mitään huostaanottoa. Näin jälkeen päin kun ajattelen, ei välttämättä ollu hyvä ratkasu kuitenkaan. Et siinä on ehkä enempi sit lähetty miettiin niitä asioita vanhemman näkökulmasta. Eli siinä on ollu se molemminpuolinen valtava riippuvuus ja sitten on ehkä ajateltu näin, että se aikuinen ei kestä sitä, että lapsi otetaan johonkin muualle. Että on ajateltu enempi siltä kannalta se asia. Ja myöskin tuntu, että lapset ei kestä sitä eroa.

Oman vanhemman hoito ja huolenpito nähdään lapselle niin arvokkaana asiana, että sitä ei kovin helposti lähdetä lapselta kieltämään. Eräs haastateltava kertoi olevansa ”*valmis monella tapaa ilman muuta tukemaan [biologisia vanhempia] ja pienellä riskilläkin*”, koska sillä on lapselle hyvin suuri merkitys. Joskus on kuitenkin vanhempien vastaanottavaisuudesta huolimatta lapsen edun nimissä tehtävä huostaanotto.

5.3.2 Huostaanotto

Haastatteluissa korostui huostaanoton viimesijaisuus lastensuojelutyössä, koska se ei välttämättä ratkaise kaikkia lapsen tilanteen ongelmia ja voi toisaalta tuoda tullessaan myös uusia pulmia. Tällaisina pulmina voi nähdä myös lapsen ensisijaisten kiintymyssuhteiden löystymisen tai katkeamisen ja sen seuraukset lapsen tulevalle kehitykselle.

Pelkästään se, että tehdään huostaanotto, niin se ei turvaa sitä hyvää lapsuutta. Et se täytyis aina muistaa, että se on äärimmäinen ja viimesijainen [vaihtoehto] lapsen kohdalla.

Jossain vaiheessa todetaan, että tämä [avohuolto] ei riitä turvaamaan sitä lapsen riittävää kehitystä, mutta ei huostaanotto kuitenkaan ole mikään sellainen, että vois sanoa, että sen jälkeen asiat on hyvin ratkaistu. Sillon ne ongelmat vasta alkavat. Uudet. Ja toisenlaiset.

Kiintymys sinänsä ei ole olennainen kriteeri huostaanottopäätöksen teossa. Se sijaan erityisesti toimimaton huolenpitosuhde on päätöksen merkittävä peruste. Painavia kriteerejä päätöksessä ovat konkreettiset kodin olosuhteet ja vanhempien kyvyt toimia lapsen huoltajana, vaikka toki psyykkisesti turvallisilla ja pitkäkestoisilla suhteillakin on merkitystä. (Vrt. Psykologisen vanhemmuuden kaksi koulukuntaa luvussa 2.4; ks. myös Valkonen 1995.)

Ei se [kiintymys] siihen vaikuta, että siihen [huostaanottoon] lähdetään. Se niinku määritellään täältä käsin ja katotaan ne olosuhteet ja näin.. Huostaanottoon se ei voi tavallaan suoranaisesti vaikuttaa. Perusteet tulee sitten muualta. Voihan olla vaikka kuinka vahva kiintymyssuhde, mutta silti voi olla vakavia puutteita kodin olosuhteissa taikka ei oo turvalliset tai vakaat kasvuolosuhteet taikka vanhemmat käyttää päihteitä taikka huumeita taikka lasten ei pestä viikoihin. Silti ne [vanhemmat] voi olla kiintyneitä siihen lapseen, mutta niitten kyky ei piisaa.

Sosiaalityöntekijä saattaa pohtia kiintymystä liikaa vanhemman kannalta, mutta ilmiötä pitää kuitenkin katsoa nimenomaan lapsen näkökulmasta eli miten lapsi on kiintynyt vanhempaansa. Vanhempi voi olla kiintynyt lapseensa mutta ei silti huomaa lapsen tarpeita, ja se saattaa vaarantaa lapsen turvallisen kiintymyksen. Epävakaat olot aiheuttavat lapselle turvattomuutta, mutta toisaalta lapsen kiintymys voidaan nähdä sellaisena vahvuutena, joka voi viivyttää huostaanottopäätöstä.

Mä yritän tässä miettiä, että venytettäisiinkö sitten esimerkiksi huostaanottoa, jos siinä on hyvä kiintymyssuhde.. No ehkä siinä mielessä voi ajatella, että voi miettiä, että lapsi niinku kestää tavallansa enemmän, myös semmosta huonoa, jos hänellä on jotain perustavanlaatuista hyvää siinä elämässä.

Muiden perusteiden voidaan ajatella painavan todellisessa huostaanottotilanteessa kiintymyssuhteita enemmän. Toisaalta kaikkia päätökseen vaikuttavia tekijöitä on yksilöllisissä tilanteissa vaikea erottaa tai ainakin yksilöidä niiden erillistä painoarvoa huostaanottopäätökseen.

Tokihan sitten joudutaan tekeen tietys tilantees aina se huostaanotto ja sijoitus, jos on tarpeeksi sitten siihen perusteita. Tai semmoset perusteet, että ei voi olla tekemättä, on se lapsi sitten kuinka kiintynyt siihen vanhempaan tahansa.

Siinä on niin monta asiaa, et mä en oikein uskalla ottaa kantaa siihen, mikä asia painaa enemmän kuin toinen.

Vaikka huostaanottopäätös on aina toistaiseksi voimassa oleva ja sen aikaisen työskentelyn tavoite on useimmiten lapsen kotiin palaaminen, huostaanottoja puretaan käytännössä hyvin vähän ainakin näillä haastattelupaikkakunnilla. Huostaanoton purkaminen monien vuosien jälkeen onkin arveluttavaa, jos lapsi on turvallisissa oloissa vuosien saatossa kiintynyt sijaisperheeseensä. Paluu takaisin varhaislapsuudenkotiin voi olla traumaattinen kokemus, jos se katkaisee sen hetkisen ensisijaisen kiintymyssuhteen. Jos pitkään sivussa ollut vanhempi hakee huostaanoton purkua, lapsen kiintymyssuhteilla on paljon painoarvoa siitä seuraaviin toimenpiteisiin ja päätöksiin. Jos sijaishuollon aika on venynyt pitkäksi ja lapsen suhteet biologisiin vanhempiin ovat väljentyneet, niin lasta ei palauteta vanhemmalle yhtäkkiä, vaan suhde pyritään rakentamaan uudestaan.

Saattaa olla niitä tilanteita, kun se kotitilanne rauhottuu, niin lapsi palaa vähitellen sinne kotiinsa. Että se sijoitus tehdään sillä tavalla, että pyritään [alusta asti] siihen, että kun kotitilanne rauhottuu, niin pikkuhiljaa lapsi palaa sinne takaisin.

Se täytyy tehdä se työ, rakentaa se suhde. Ei se ole se, että jos vanhemmat on ollu hukassa ja kaikki on sit kunnossa ykskaks. Ei se tapahdu niin, vaan se täytyy rakentaa se suhde ja katsoa, onko mahdollista, että lapset palaa vai onko niin paljon mennyt vuosia väliin, että lapsilla on [vahvempi] kiintymys sinne sijaisvanhempiin.

Jos lapsi haluaa silti jäädä sijaisperheeseen, vaikka asiansa kuntoon saanut vanhempi hakee huostaanoton purkamista, sekin on periaatteessa mahdollista. Tällaisessa tilanteessa tietenkin pyritään selvittämään perusteellisesti ne syyt, miksi lapsi ei halua palata vanhempiensa luokse. Huostaanottojen purkamiset tehdään lapsen ehdoilla ja käytännössä kaikki purkamiset ja siirtymiset tapahtuvat harkitusti ja saattaen paikkaa pehmeästi vaihtaen eli myös lapsen kiintymyssuhteet huomioon ottaen.

Ensimmäiseksi heräis kysymys, miksi hän [lapsi tai nuori] sanoo sillä tavoin, että ei halua palata kotiin. Siinä pitäis sitten selvittää, että mikä siinä on taustalla. [Uusien kiintymyssuhteiden lisäksi] vois olla ehkä jotain ulkoisia tekijöitä, sijaisperheessä oma huone ja kotona ehkä joutuis jakamaan huoneen toisen kanssa tai ei ois lainkaan omaa.

Jos selkeäsanaa nuori ihminen tai lapsikin on sitä mieltä, että hän tapaa vanhempia ja käy lomilla, mutta hän haluaa, että hänen elämänsä säilyy täällä sijaisperheessä ja siellä ollaan valmiita pitämään.. En oo ollu tämmösessä tilanteessa, mutta ajatellen tätä lapslähtösyöttä, jota ollaan yhä enemmän tuomassa ja mikä on ihan hyvä asia, niin kyllä mä ajattelen, että lastahan me täällä suojellaan.. Jos lapsen mielipide on se ja hän sen selkeästi sanoo, niin eihän sitä ohittaa voi.

[Huostaanoton] purkamisen vaatii hyvää yhteyttä sinne biologiseen perheeseen. Mä ite tykkään semmosesta ajatuksesta kun hivuttaen siirto, että se ei tapahdu veitsellä leikaten, vaan lapsi viettää vähitellen enemmän aikaa kotona.

Huostaanoton purkamistilanteessa useammat kiintymyssuhteet saattavat vaikeuttaa lapsen tilannetta. Lapsella voi olla läheiset suhteet biologisiin vanhempiin, mutta silti hän on oppinut luottamaan sijaisvanhempoihinsa ja kotiunut sijaisperheeseen. On tärkeää, että lasta kuullaan, mutta lapsi ei saa joutua valitsemaan kaksien vanhempien välillä, koska siitä aiheutuu liian kovia paineita.

Sehän on toisaalta niinku rikkaus, että lapsella on elämässään useita ihmisiä, joihin hän voi turvata ja luottaa. Mutta varmaan se ihan tää sama tavallansa niinkun lojaliteettiristiriita sitten lapselle. Päätös on mun mielestä aikuisen tehtävä, mutta lapsella on oikeus ja mahdollisuus ja saa sanoa oman mielipiteensä tai olla sanomatta sen. Mutta kyllä hän varmaan aikamoisessa ristipaineessa tälläsessä tilanteessa on ja se voi myös heijastua hänen käytökseensä. Et se ei välttämättä oo semmoses tilanteessa hyvin, tai välttämättä mitenkään semmosta tasapainoista käytöstäkään. Voisin kuvitella näin.

Kaikenkaikkiaan kiintymyksellä voi tulkita olevan aika vähän merkitystä huostaanottopäätöksessä, mutta enemmän merkitystä mahdollisessa purkuvaiheessa.

5.3.3 Sijaishuolto

Lapsen kiintymyssuhteen laadun voidaan nähdä vaikuttavan esimerkiksi sijoituspaikan valintaan siten, että kiinteän kiintymyssuhteen omaava lapsi pyritään sijoittamaan mahdollisimman lähelle vanhempaansa, jotta tapaamisten järjestäminen olisi vaivatonta. Aina ei kuitenkaan kaikille ole tarjolla ihanteellista vaihtoehtoa ja lapsi on sijoitettava sinne, missä on tilaa tai mikä muuten on lapselle paras vaihtoehto, vaikka paikka olisi kauempana kuin toivotaan.

Niin että pyritään niinku kaikin tavoin siihen, että se yhteys säilyy kiinteänä. Sit on myös tottakai, kun mietitään sitä välimatkaa esimerkiks, et jos on hyvä kiintymyssuhde, niin tota ilmanmuuta se painaa myös vaa'assa, et ei lähdetä niinku lasta kuljettamaan johonkin kauemmas. Me oikeesti pyritään siihen, että lapsi on tässä lähellä, että on helppo, et se vaivattomuus siin yhteydenpidossa säilyis. Jossain tän tyyppisissä asioissa se näyttäytyy kyllä varmasti.

On onnistuneita kokemuksia siitä, kun on saatu lähelle sijoitettua, niin se vanhemman ja lapsen välinen suhde on voinut pysyä hyvänä ja tavallaan rakentua paremmaksi, vaikka lapsi ei voi asua kotona. Et se välimatka ei toimi ainakaan erottajana.

Toisaalta sijoituksen onnistumisen kannalta voi olla tärkeää sijoittaa nuori nimenomaan jonnekin kauemmas, että elämää häiritsevät kaverisuhteet saadaan katkaistua. Sijoituspäätöstä ja sijaishuoltopaikan valintaa joudutaan miettimään monesta näkökulmasta, joten lapsen ja vanhemman läheinen suhde ei ole ainoa päätökseen vaikuttavat tekijä.

Mutta sitten voi olla muita syitä, miksi joudutaan sijoittamaan kauemmas. Esimerkiksi, jos on kysymys semmosesta nuoresta, jolla on ollut päihdeongelma ja jolla on ne tietyt kuviot, niin sit voi olla hyvä sijoittaa vähän kauemmaksi, jotta se ystäväpiiri ei pääsis niin paljon vaikuttamaan siihen sijoituksen kulkuun. Siinäkin on useampia tekijöitä.

Pienille lapsille pyritään etsimään ja tarjoamaan kodinomaisen perhesijoitus. Perheessä ihmissuhteet muodostuvat tiiviimmiksi ja läheisimmiksi kuin laitoksessa, koska omahoitajasysteemistä huolimatta laitoksen työntekijät ovat siellä vain töissä eikä tarjolla ole samanlaista pysyvyyttä kuin perheissä.

Meillähän on niin, että pienet menee perhesijotukseen ja yläasteikäset laitokseen, paitsi jos on pienempiä sisaruksia, niin koitetaan et kaikki menis perheeseen. [Pienet menee perheisiin, koska] se on kodinomaisempi. Yleensä pienillä on, että se johtuu kodin olosuhteista, harvoin lapsesta se syy. Kokemus osoittaa, että näillä isoilla on ne omat ongelmat jo niin syvällä, että ne tarvii paljo tukea, mitä tommonen ei-ammattillinen sijaisperhe ei pysty tarjoon.. Tottakai perheessä on myös parempi kiintymisen mahdollisuus, kun laitoksessa on vaihtuva henkilökunta. Vaikka on omahoitajasysteemi, niin ei se silti oo sama.

Huostaanotossa huolenpitosuhde siirtyy lapsen ja sijaishuoltopaikan välille ja sijaishuollon aikana lapsen mahdolliset kiintymyksen kohteet lisääntyvät jälleen. Varsinkin sijaiskotisijoituksen tullessa kyseeseen, lapselle avautuu mahdollisuus uusiin läheisiin kiintymyssuhteisiin. Myös lastensuojelulaitoksen omahoitajasta saattaa tulla lapselle hyvin tärkeä ihminen.

Mut sitten jos niinku puhutaan huostaanotettujen lasten kohdalla, niin silloin voidaan puhua kiintymyksestä sekä suhteessa omiin vanhempiin että myös sitten näihin häntä arjessa hoitaviin ihmisiin. Että ne voi olla sijaisvanhempia tai lastensuojelulaitoksen työntekijöitä tai joitakin muita... Se lapsen ympäristö on erilainen erilaisissa tilanteissa.

Sijaisperheissä tulee ihan samalla tavalla ne kiintymykset, ja pitääkin tulla, ettei elämä oo sellasta irrallista.

Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet (Lastensuojelulaki 1983, 24 §). Olennaisinta on tukea lapsen ja biologisen vanhemman välistä yhteydenpitoa, ettei suhdetta päästetä perheen ongelmista huolimatta katkeamaan kokonaan.

Huostaanoton tarkoitus on useimmiten olla väliaikainen ratkaisu ja lyhyen tai pitkän tähtäimen tavoitteena on lapsen palaaminen omaan kotiin. Jos lapsen ei ole mahdollista palata kotiinsa, tukemisen funktio on kuitenkin se, että lapsen on tärkeää saada käsitellä suhdettaan vanhempiinsa.

Jos tehdään huostaanotto, niin se on tosi rankka tilanne kaikille, mutta kyllä se kiintymyssuhde aina pyritään säilyttämään, siis sen lapsen ja vanhemman välinen suhde. Se on semmonen tärkeä asia, joka kaikkiin huoltosuunnitelmiin ja muihin kirjataan, että kuinka lapsi ja vanhemmat tapaavat toisiaan ja kuinka he pitävät yhteyttä toisiinsa. Se on yksi isoin asia sitten kun huostaanottopäätös on tehty, niin tarkastella sitä asiaa ja miettiä sitä, että taataan se mahdollisuus.

Kuitenkin pitää muistaa myös se, että huostaanoton tavoitteena on lapsen palaaminen omaan kotiin, omien biologisten vanhempien luokse. Ja silloin sitä yhteydenpitoa täytyy rakentaa ja pitää koko aika yllä sen huostassaolon aikana.

Tapaamiset ja muunlainen yhteydenpito ovat lapselle tärkeitä, koska lapset eivät yhteyden säilyessä joudu kokemaan täydellistä hylkäämisen kokemusta biologisten vanhempien taholta. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä nopeammin hän unohtaa ihmiset, jotka eivät ole arjessa läsnä, ja sen seurauksena yhteyden luominen pitää aloittaa alusta.

Niinhan se varmaan on, että mitä pienempi lapsi on, niin lapsi unohtaa ne ihmiset, joitten kanssa hän ei oo joka päivä tekemisissä.

Lapsen ja vanhempien yhteyden säilyminen nähdään niin tärkeänä asiana, että vaikka tapaamisia joudutaan välillä rajoittamaan, tapaamisia järjestetään tarpeen mukaan kevyesti tuettuina tai jopa valvottuina. Tapaamisten tukemisten lähtökohtana on aina lapsen etu.

Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja jos se vain suinkin on mahdollista, niin se pyritään järjestämään ja sen eteen tehdään paljon töitä. Ja jos siinä on esteitä, niin ne pyritään poistamaan. Ja jos ne esteet ovat sellaisia, että tarvitaan valvottuja tapaamisia, niin ne järjestetään.

Jos se on suinkin lapsen edun mukaista, niin sitä suhdetta edelleen yritetään ylläpitää. Järjestetään tapaamisia jopa valvottuina. Et meillähän valvottujen tapaamisten määrä on lisääntynyt huomasti, mut siinäkin ajatellaan kuitenkin, että se on niinku lapsen ja vanhemman välisen suhteen kannalta välttämätöntä kuitenkin.. Ja siihen on mahdollisuus järjestää tuettuja tapaamisia, jotka on vähän vapaampia kuin valvotut.

Aina ei kuitenkaan riitä, että sosiaalityöntekijät yrittävät kovasti tukea lapsen ja vanhempien välisiä suhteita tapaamisia järjestämällä.

Vanhemmat on siinä avainasemassa, että heidän sellanen jaksaminen ja suhde siihen lapseen näkyy. Kyllähän se [suhde] helposti katkeaa, jos he tavallaan luovuttaa. Vaikka me kuinka tuettais, niin kyl se on niistä vanhemmista vielä enemmän kiinni.

Ikävä kyllä se on aika usein sellanen se tilanne, että ne vanhemmat itse lopettavat ne tapaamiset tai eivät tapaa säännöllisesti.

Yhteydenpidon muotoja on tapaamisten lisäksi paljon muitakin ja pienelläkin yhteydenpitoeleellä vanhempien suunnalta on lapselle merkitystä, varsinkin jos lapsi on joutunut aikaisemmin huolehtimaan vanhemmastaan ja on sen seurauksensa huolissaan vanhempansa pärjäämisestä. Elonmerkki tuo lapselle hengähdystauon huolehtimisesta.

Kyllä lapsi huolehtii ja huolestuu ja tota niinku turhaa stressiä tuottaa hänen elämäänsä, et kyl se [yhteys vanhempiin] on tärkeitä. Nyt minusta pitää muistaa myös se, että yhteydenpito ei ole yhtä kuin tapaaminen, vaan yhteydenpito on paljon muutakin kuin tapaaminen. Et se on myös puhelinsoitot ja kirjeitten kirjoittelut ja kaikki niinku sähköpostit ja kaikki tän tyyppiset asiat kans kuuluu siihen yhteydenpitoon. Et tota, mut toki niinku tapaaminenhan on se, mitä useimmiten täs asiassa käsitellään ja käsitetään. Et ne kaikki muodot on tosi tärkeitä, että sillonkin, jos esimerkiksi muuten yhteydenpito on rajotettu, niin että muistais vaikka sen kortin lähettää lapselleen sillon tällön, niin sekin olis elonmerkki, että olen voimissani, kaikki on hyvin.

Sijoituksen alkuvaihe useimmiten rauhoitetaan tapaamisilta muutamiksi viikoiksi sen vuoksi, että lapsi ehtii tottua uuteen elämäntilanteeseensa. Tänä ”*rauhoitusaikanakin*” muunlainen yhteydenpito on sallittua ja suotavaa, vaikka varsinaisia tapaamisia ei olisikaan. Rauhoitusajalla ei kuitenkaan ole juurikaan merkitystä varsinaisen kiintymyksen kannalta, koska kiintymys ei synny hetkessä, vaan ajan kanssa arjen yhdessäolon ja välittämisen kautta. Se saattaa kuitenkin auttaa lasta tottumaan uusiin ihmisiin ja sopeutumaan nopeammin uuteen ympäristöönsä. Lapsen ja biologisten vanhempien suhde nähdään kuitenkin niin tärkeänä, että tapaamiset pyritään aloittamaan samantien, että yhteys pysyisi kiinteänä.

Aina pidetään rauhoittumisaika, että lapsi tottuu. Ei se nyt oo ihan fakta, mutta mulla on tommonen ajatus, että se on siinä kolmisen viikkoa, että lapsi ehtis tasottuun siellä uudessa paikassa, ettei mee ihan sekaisin, kun kokoajan kaikki siinä suhais edestakaisin.. Aina se rauhoittumisaika on yritetty taata, koska on todettu, et se on aika tärkeä.

Kyllähän semmosena pääsääntönä noissa laitoksissa on, että ei esimerkiksi kotilomille sitten aivan heti pääse, et vähän niinku oppii sinne talon tavoille.

Suunnitellun sijoituksen ollessa kyseessä, lapsi tutustuu sijaisperheeseen jo ennen sijoitusta. Sijaisvanhemmat voivat käydä tapaamassa lasta tai lapsi saattaa mennä heille yhdeksi yöksi alkuun ja siitä vähitellen jatketaan varsinaiseen sijoitukseen. Tällä tavoin kunnioitetaan lapsen olemassaolevia suhteita ja helpotetaan uusien turvallisten suhteiden syntymistä.

Meillä jos tehdään suunniteltu sijoitus, niin ei se laps mee, että nyt lähdetään kuule tonne. Että kyllä ne on tavannu ja käyny siellä kotona tutustumassa ja ollu yökylässä.

Jos lapsen kotiinpaluuta pidetään mahdollisena, on tärkeää tukea sijaishuollon aikana myös biologisia vanhempia saamaan asiansa kuntoon, että heillä riittäisi tarvittavia voimavaroja suhteen ylläpitoon. Kiintymyksen laadulla voi olla merkitystä myös siihen, millaista tukea ja tukitoimenpiteitä biologiselle perheelle tarjotaan sijaishuollon aikana.

Ja sit varmaan myös se, että millä tavalla se jatkotyöskentely niitten biologisten vanhempien kanssa esimerkiksi, et minkä näköseksi se muotoutuu. Kyl se [kiintymys] siinä näkyy kanssa.

Lapsen ja biologisen vanhemman suhde voi parantua ja lähentyä, jos siihen uskotaan ja sitä tuetaan tarpeeksi, joten yksilöllisten tilanteiden arviointiin tarvitaan työntekijältä viisautta ja kykyä visioida ja arvioida lapsen tulevaisuuden näkymiä. Lapsen mahdollisuudet palata kotiin kasvaisivat, jos vanhemmat saisivat nykyistä enemmän järjestelmällistä tukea. Erään haastateltavan mielestä tässä onkin suomalaisen lastensuojelun suuri puute, jota kukaan ei oikein ole ottanut hoitaakseen:

Tää on nyt mun oma mielipide, suomalaisessa lastensuojelussa on yks iso aukko ja se on huostaanotettujen lasten biologisten vanhempien tukeminen.. Se perhe jää aika yksin. Ja se voi olla yks syy myöskin siihen että miks huostaanotot pitkittyy, koska sen perheen tilanne jää ikäänkuin junnaamaan paikalleen muutoin paitsi että siellä on yks tällänen iso traumaattinen kokemus lisää. Ja se saattaa vielä itseasiassa niinkun kurjistaa sitä perheen kokonaistilannetta. Kun itseasiassa pitäis päästä työskentelemään sen perheen kanssa niin, että sen perheen tilanne paranis ja et siellä olis jotain semmosta positiivista muutosta, joka mahdollistais sen että lapsi palais siihen perheeseen.. Meillä on olemassa tavallansa järjestelmät, joittenka kautta perheitä voitais hyvinkin tukea, mutta meillä ei oo ihmisiä, jotka lähtis sitä systemaattisesti tekemään. Lastensuojelutyöntekijät on niin kuormitettuja niitten lasten tilanteilla ja niinku se pitää ollakin, että se lapsi on se ykkönen. Niin tota, ettei resurssit riitä enää tekemään sitä työtä mitä pitäisi tehdä perheiden kanssa.. Kyllä mä näkisin, että ne on aika omillansa ne perheet.

Joissakin tapauksissa saattaa unohtua, että lastensuojelulakiin on kirjattu lapsen oikeus tavata vanhempiaan eikä vanhemman oikeus tavata lasta (Lastensuojelulaki 1983, 24 §). Toisaalta myös biologiseen vanhemmuuteen liittyy vahvoja oikeuksia ja arvoja, jotka näkyvät käytännön työssä.

Joskus kyllä kieltämättä tuntuu siltä, että onko tässä [tukemisessa] kysymys lapsen hyvinvoinnista vai niitten vanhempien hyvinvoinnista.. Mutta kyllä se sillä tavalla on, että niitten biologisten vanhempien oikeudet on kuitenkin lainsäädännössä aika isot.

Lapsen ja biologisten vanhempien suhteen tukeminen ja ylläpitäminen ei ole yksiselitteisesti kaikissa tilanteissa hyvä asia, koska siten voidaan joissain tapauksissa estää lapsen ja sijaisvanhempien suhteen suotuisa kehittyminen (vrt. Valkonen 1995, 5–8). Pääperiaate kuitenkin on se, että lapsen kiintymys biologisiin vanhempiin on hyvä asia, koska se kertoo siitä, että lapsi on

saanut osakseen jotain hyvää ja kiintymyksen arvoista ja hänellä on sen kokemuksen perusteella valmius kiintyä myös muihin ihmisiin.

Toisaalta se kiintymys niihin vanhempiin, niin se varmaan auttaakin sitten omalla lailla kiinnittyyn ja kiintyy sinne sijaispaikkaan. Että ei ne sulje toisiaan pois.

Niissä tilanteissa, joissa lapsen kiintymys vanhempaansa on ollut jotain muuta kuin hyvä ja turvallinen, lapselle on tärkeä turvata mahdollisuus turvallisempien ja kantavampien suhteiden luomiseen sijaishuolto paikassa, varsinkin sijaisperheessä. Uuden kiintymyssuhteen luominen ei ole ongelmaton ja luottamuksen syntyminen vie voimia sekä sijaisvanhemmilta että -lapsilta. Suhteen luomiseen tarvitaan paljon aikaa ja kärsivällisyyttä, ja myös tämän suhteen kehittyminen saattaa tarvita erityistä tilaa ja tukea esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden taholta.

Täytyy antaa lapselle tilaa kiintyä myös siihen mahdolliseen sijaisperheeseen, jos on todennäköistä, että tästä tulee pitkäaikainen sijoitus. Se täytyy myös huomioida, että lapsi pystyy kiinnittymään tähän sijaisperheeseen, koska se kiintymyssuhde on niin tärkeä asia, että jos sitä ei synny siihen sijaisperheeseen, niin kyllä se lapsen kehitys saattaa siitä vaarantua.

Sijaisvanhempien vanhemmuutta tuetaan paljolti peruspalvelujen kautta, mutta myös sosiaalityöntekijä toimii usein sijaisvanhempien työnohjaajana. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on tärkeää olla tietoinen esimerkiksi kiintymyssuhdehäiriöistä ja varsinkin uuden kiintymyssuhteen rakennuspalikoista (ks. esim. Liite 3), koska lasten sopeutuminen uuteen perheeseen ei aina suju ongelmitta ja sijaisvanhemmat tarvitsevat ohjausta ja neuvoja ongelmatilanteisiin. Vaikeimmissa tilanteissa sijaisvanhemmat ohjataan työnohjaukseen esimerkiksi perheneuvolaan.

Kyllä oon hyvin monia pitkiä puheluita puhunu sen lapsen oireista ja ongelmista, että oon yrittäny kannatella [sijaisvanhempia].

Sijaisvanhemmilla on mahdollisuus saada asiantuntevaa työnohjausta ja siellä pohtia erilaisia kysymyksiä, jotka heitä sitten askarruttaa. Et kyllä nekin on sitten tosi tärkeitä tukimuotoja. Mut että mitä sosiaalityöntekijä pystyy sille tekemään, niin se on tämmöstä ohjaus-neuvontatyypistä asiaa. Et tarvitaan ylipäänsä lapsen kehityksen tuntemista. On niitä tilanteita, kun sijaisvanhemmat saattaa ihmetellä, että kun on jo näin iso lapsi ja nyt se juoksee vaan mun perässä enkä pääse edes vessaan, niin sit niinkun palauttaa, että tämä lapsi on tullut teille vähän vanhempana ja hän ikäänkuin alottaa siitä nollasta sen kiintymyssuhteen rakentamisen, hän alottaa sen vasta siitä, kun hän tulee teille. Tai itseasiassa hänellä on vielä joitain muitakin rasitteita siinä, et voi olla, et hän alottaa tavallansa niinkun miinustilanteesta. Tän tyyppistä keskustelua sitten käydään, että niinkun palautetaan mieleen, että ne on itseasiassa ihan luonnollisia prosesseja, mitä nää lapset läpikäy, mutta ne vaan tapahtuu heillä nyt erilaisessa biologisessa iässä kuin muutoin lapsilla tapahtuu. Mutta ei meillä sit niinkun oikeestaan, et mitä ne muut mahdollisuudet sitten on, niin kyllä ne aika vähäisiä on.

Lapselle on rikkaus, jos hänellä on monta kiintymyksen kohdetta. Hänellä voi sijaishuollon aikana olla läheiset suhteet biologisiin vanhempiin ja hän on myös saanut luvan elää elämäänsä ja kiintyä esimerkiksi sijaisvanhempinsa. Liian monia välittäviä aikuisia ei voi yhdelläkään lapsella olla. Joskus lapsi joutuu kuitenkin elämään suhteiden ristiaallokossa, jossa hän ei tiedä mihin kuuluu ja kenelle hänen pitäisi olla lojaali, ja tällöin on ihan ymmärrettävää, että lapsi kokee tilanteensa vaikeaksi.

Sellasiakin tilanteita on, että lapsi on kiintynyt molempiin [sekä biologisiin että sijaisvanhempiin] ja se saattaa olla sellainen.. Se saattaa olla hyväkin tilanne, mutta se voi olla myös sellainen tilanne, että lapsi on ahdistunu siitä tilanteesta. Et varsinkin jos sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä on jonkinlainen kuilu tai se suhde ei heidän välillään ole kovin hyvä, niin sit se saattaa lapselle aiheuttaa sellasen ristiriidan.. Se voi näkyä sillä tavalla, että lapsi yrittää toimia kummankin vanhemman mieliksi ja hän saattaa toimia vähän oudosti. Lapsi ei ehkä voi hyvin, kun hän toteuttaa kummankin toiveita ja jos ne toiveet on ristiriidassa keskenään, se voi olla lapselle hankala tilanne.

Lapsella on voinu olla ikävää ja epävakaa ja vaikka olis halunnu siitä pois, ne on kuitenkin omat biologiset vanhemmat. Ja sitten taas kun sen jälkeen on päässyt vakaisiin olosuhteisiin, on kiintynyt sinne.. Sehän on kauhean ihanaa, jos lapsilla tai nuorilla on hyviä suhteita moniin aikuisiin. Sehän on just se, mitä monelta lastensuojelulapselta puuttuu. Ei se välttämättä oo mikään pulma.. Mutta jos nuori kokee, että hänen pitää ruveta tekeen valintaa, niin sillonhan se on tiukka paikka. Ja sitten se, että onko oikeesti lupa ollu kiintyä näihin uusiin ja kuitenkin kiintyy. Pirullinen se on lastensuojelulapsen taival, että kyllä hän joutuu tässä ristiaallokossa mun mielestä elään ja toimiin ja selviytyyn.

Lapselle monet kiintymyssuhteet sinänsä eivät siis ole vaikeita, mutta aikuiset voivat omalla käytöksellään tehdä tilanteen vaikeaksi, jos eivät hyväksy toisiaan lapsen elämään esimerkiksi mustasukkaisuuden vuoksi.

Ja sit tulee monien vanhempien ja sijaisvanhempien välillä mustasukkaisuutta, että biologiset vanhemmat kokee, että sijaisvanhemmat haluaa omia sen lapsen. Se on hyvin yleistä meillä.

Lähtökohta on, että sijoituspaikka ei saisi vaihtua, mutta joskus näin joudutaan kuitenkin tekemään. Sijaisperhettä joudutaan vaihtamaan aika harvoin, mutta laitosta vähän useammin, esimerkiksi jos lapsi tai nuori ei sopeudu perhekodin väljiin sääntöihin ja tarvitsee tiukempaa ohjausta.

Paikka ei saisi vaihtua. Nää lapset on kerran lähteny omasta kodista, niin ei oo mitenkään paikallaan, että heidän tarttis lähteä sitten sijaisperheestä tai heistä johtuvista syistä toista kertaa.

Perhettä harvemmin joudutaan vaihtaan, et melkein se on sit laitos, jota joudutaan vaihtaan. Viime aikoina on ollu kaksi, et on yritetty liian avointa laitosta, että joudutaan laittaa tiukemmin säädeltyyn paikkaan.. Taikka se ei sopeudu muiden siellä jo asuvien kanssa ja sit lähdetään hakeen sitä uutta ja tehdään sijaishuollon muutos siihen.

Sijaishuollon muutoksen mukana lapsen uudet mahdolliset suhteet taas helposti katkeavat. Toisaalta kuitenkin ihmis- ja olosuhteista riippuen edellisen sijaishuoltoapaikan suhteita voitaisiin parhaassa tapauksessa pyrkiä kuljettamaan lapsen mukana esimerkiksi tuki- tai lomaperhekuviona. Vastuu yhteydenpidon jatkumisesta jää kuitenkin useimmiten sijaisperheelle tai omahoitajalle.

Kyllä mä niinkun ite oon sitä pohtinut, että just joku tämmönen saattaen vaihto tavallansa puoltas tässäkin paikkaansa. Mut ehkä sit vielä jonain tämmösenä, et se sijaisperhe jäis jonkinnäköseks tukiperheeks tai lomaperheeks tai tän tyyppiseks, että vois niinkun pitää niitä suhteita yhä yllä siihen perheeseen.. Tietysti siinä on myös se, että mistä uusi sijoituspaikka löytyy, että sit jos siinä on fyysistä välimatkaa paljon, niin siinä on ongelmansa jo liikkumisen suhteen.

Sijaishuollon aikana on siis tärkeää tukea lapsen kiintymystä biologisiin vanhempiin, mutta lähes yhtä tärkeänä voidaan nähdä myös se, että lapsella on ainakin yksi läheinen ihminen sijaishuoltoapaikassa. Lastensuojelussa on huomioitava lapselle tärkeät suhteet monilla eri tahoilla.

5.3.4 Jälkihuolto

Monesti nuoret haluavat sanoutua irti jälkihuollosta, koska he ajattelevat pärjäävänsä yksinkin. Useimmiten mieli kuitenkin muuttuu ja nuoret ovat tyytyväisiä heille tarjottuihin palveluihin ja tukitoimiin.

Ei oo yks eikä kaks kertaa, kun mä oon kuullu sen kun nuori on sanonu, että ”mua ei sitten täällä näy, että kun mä 18 täytän, en halua pitää mitään yhteyttä”. Mutta näin ei sitten oikeestaan oo todellisuudessa käyny kertaakaan. Et sit kuitenkin nää nuoret on ollu ihan tyytyväisiä siitä, että heidän ympärilleen on rakennettu tukitoimenpiteitä. Ja ovat olleet niitä valmiit vastaanottamaan ja jos nää tukijat on vielä saatu sieltä, missä ovat olleet sijaishuollossa, niin se on ollu aina se hyvä juttu. Joskus on taas jouduttu, tai on ollu niitä tilanteita, ettei oo saatu esimerkiksi sitä tärkeää ihmissuhdetta jatkumaan, vaan on jouduttu ottamaan jostain ulkopuolelta. Ei sekään huono asia ole, joskus se voi olla tosi hyväkin, mutta ite niinkun kokisin, että se on parempaa, jos se tapahtuu niin, että siellä on niinkun jatkumo.

Haastateltavien mukaan kiintymysasioita ei pahemmin käsitellä jälkihuollon aikana. Kysymys on nuorille varmasti ajankohtainen ja tärkeä, mutta se ei kuulu päällimmäisiin sosiaalitoimistossa läpikäytäviin asioihin. Nuoret haluavat useimmiten puhua sosiaalityöntekijän kanssa käytännöllisistä elämäkysymyksistä, kuten raha- ja asuntoasioista.

Mun mielestä sanalla kiintymys ja jälkihuolto.. En muista koskaan törmänneeni tämmöseen yhdistelmään. Mut kyllähän silloin kun on onnistunut sijoitus, niin siinä on koko ajan ne vanhemmat kulkenu mukana. Laps on käyny kotona, on laitoksesta käyny kotona tai on

sijaisperheestä käyny kotona ja biologisten vanhempien kans on työskennelty, niin kyllähän ne suhteet on monta kertaa pystytty myös rakentaan ja luomaan.

Varmaan nuoret käsittelee omassa päässään [kiintymysasioita] ihan ikään liittyen, kun haetaan sitä omaa identiteettiä ja muuta. Riippuen varmaan, mikä se historia on ollu ja kuinka pitkä se [lastensuojeluhistoria] on ollu.

Tuntuu, että enemmän heillä on ehkä näistä asuntoasioista tai raha-asioista tai tälläsistä, et ne on ehkä enemmän nää käytännön asiat. Voihan ne [kiintymyssuhteet] olla mielen päällä, mutta tavallaan ne ei tuota sitä välttämättä täällä meillä. Enemmän just tällästä jatkokoulutusta, et saatas se ammatti ja autokoulu, kaikki tää käytäntö. Et millai se ensimmäinen asunto hankitaan ja kuinka siellä osataan asua ja millä tukitoimilla.. Joku meidän jälkihuoltoonurista saattaa käydä vielä perhekeskuksessa tai sitten saattaa olla jo kontakti mielenterveystoimistoon.

Toisaalta kiintymysasioiden käsittely riippuu jälkihuollon laadusta eli siitä miten jälkihuoltoa toteutetaan ja millaiset tarpeet nuorella itsellään on. Joissakin tapauksissa nuoren varhaisten suhteiden ja lapsuuden historian läpikäymisellä saattaa olla suurikin merkitys (vrt. Koponen 2005b, 22).

Nuori miettii, miksi siinä kävi näin, että hänet sijoitettiin ja miettii myös sitten.. No yhdessä tietyssä tapauksessa hän mietti sitä, että miksi äiti teki niinkun teki. Miksi tää äiti retkahti aina juomaan ja sillä tavalla. Ja voiko hän päästä eroon tästä alkoholiongelmasta, kun hänellekin sitten tuli vähän sitä ongelmaa, niin johtuaks se siitä suvusta ja siitä äidistä. Et kyllä siinä mun mielestä on kysymys tästä kiintymyssuhteestakin osittain, et miksi tää alkoholi meni hänen edelleen.

Vaikka kiintymykseen rinnastettavia asioita ei normaalissa jälkihuollossa juuri käsitellä, lapsuuden ja sijaishuollon aikaiset suhteet kuitenkin kulkevat mukana nuoren arjessa. Aika usein nuoret pitävät sijaishuollon päättymisen jälkeenkin yhteyttä sijaisperheeseen tai omahoitajaan, varsinkin silloin, kun sijoitus on ollut onnistunut.

Varmaan sitä sellasta yhteydenpitoa tapahtuu, et jos aattelee, et se laps on ollut siellä jossakin perheessä taikka [muussa] paikassa, että sitten niitä suhteita se laps kyllä pitää yllä sinne paikkaan. Soittaa sinne taikka ne työntekijät voi soittaa sieltä lapselle, et kyl ne niinku olemassa on siellä arjessa taikka semmosessa. Tai se riippuu varmaan sen sijoituksen pituudesta.

Jos se on ollut sillä tavalla onnistunut se sijoitus, niin kyllä ne nuoret pitää yhteyttä [sijaishuoltoonpaikkaan].

Mutta on varmaan niitäkin, jotka ei pidä ollenkaan yhteyttä. On erilaisia tilanteita.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että turvaton kiintymyssuhde siirtyy usein sukupolvelta toiselle (Hautamäki 2001, 49) ja merkittävin vaikuttaja ristiriitaisen menneisyyden siirtämiseen seuraavaan sukupolveen on vanhempien sisäinen käsitys omista lapsuuden suhteistaan. Menneiden kokemusten

johdonmukainen yhteenliittäminen nykyiseen elämään mahdollistaa lasta kuulevan vanhemmuuden (Fonagy ym. 1993, ref. Bardy & Känkänen 2005, 69–70.), joten tähän sisäisen käsityksen työstämiseen kannattaa panostaa. Sosiaalityölle ominaiseen tapaan tämän työstämisen tulisi kuitenkin tapahtua hyvin arkisesti ja elämänläheisesti keskustellen, asioita sen kummemmin psykologisoimatta.

Näillä [lastensuojelu]lapsilla on sekava historia ja vaikeita elämäkokemuksia. Ei se muuksi muutu sijoituksella, he joutuvat sen oman historiansa kanssa oleen tekemisissä loppuelämänsä ja he omalla tavallaan kohtaa sen, kun heille syntyy aikanaan lapsia ja joutuvat käymään sen läpi. Se ei oo sinänsä mitään kamalaa, siihen pitää vaan sit olla ihmisellä tukea ja mahdollisuuksia puhella siitä ja käydä läpi. Että sillai aika arkisesti haluaisin, että siihen asiaan suhtauduttais.

Sitten kun sä oot aikuinen ja lähdet hoitaan omia lapsias, ja niinkun sitä omaa aikuisuuttas rakennat, sillä on merkitystä kuka sut on tehny ja mistä sut on tehty ja miten sua on pidetty ja kuinka susta on huolehdittu ja kuka sä oot. Sä kykenet omista lapsistas huolehtiin paremmin ja sä tuut paremmin juttuun puolisos kans ja oman ittes kanssa, kun sulle on jotenkin selvänä, mitä sun omassa lapsuudessas on tapahtunut.

Jos jälkihuoltonuoren ja sosiaalityöntekijän keskusteluissa nousee esiin lapsuuden aikaisiin kiintymyssuhteisiin liittyvää pettymystä, vihaa tai surua, on aiheellista ohjata nuori terapiaan. Vaillejäämiseen liittyvien tunteiden käsittely on tärkeää tulevaisuuden kannalta.

Kyllähän ne [kiintymyssuhteet] on kokoajan mukana myös jälkihuoltonuorilla. Kyllä se suhde niinkun omiin vanhempiin esimerkiksi näyttäytyy, kun pitäisi irrottautua jostakin. Varsinkin siinä vaiheessa, jos kiintymyssuhde esimerkiksi sinne perhekotiin, puhutaan nyt vaikka perhekodista tai perheestä, niin jos se on jollain tavoin kesken se kiintymyssuhde, et se ei oo rakentunukaan kauheen vahvaksi. Ja sitten pitäis itsenäistyä, irrottautua jostakin. Irrottautua jostakin semmosesta, mitä ei ole olemassakaan. On se aika vaikee tehtävä. Ja jos vielä siinä niin, että se suhde esimerkiksi sinne biologiseen vanhempaan tai vanhempiin on jollain tavalla problemaattinen. Niin kyllähän jälkihuoltonuoret on aikamoisessa liemessä monta kertaa ja hukassa itsensä ja tän ympäristön kanssa.... Ja kyllä he pohtii sitä kiintymystä ja kyllä se näkyy siinä justiin, et miten pidetään yhteyttä sitten sinne paikkaan, missä ollaan oltu.

Kyllä varmaan sitä arvioi, siinä voi ruveta näkymään nuorilla ittellään se katkeruus tai semmone, et sitä tulee sitä kritiikkiä siltä nuorelta itteltään sitä vanhempaa kohtaan.

Lastensuojeluprosessin viimeinen vaihe eli jälkihuolto sisältää siis pääasiassa käytännöllisten kysymysten läpikäymistä ja konkreettista auttamista esimerkiksi toimeentulotuen muodossa. Lapsuuden ja sijaishuollon aikaiset suhteet kulkevat jollain tavalla nuoren mukana läpi elämän, mutta ne eivät juurikaan nouse keskusteluun ainakaan sosiaalityöntekijän luona sosiaalitoimistossa.

6 SOSIAALITYÖNTEKIJÄ KIINTYMYKSEN ASIAANTUNTIJANA

Haastattelemani lastensuojelun sosiaalityöntekijät olivat poikkeuksetta sitä mieltä, että lapsen kiintymyssuhteet ovat tärkeitä. Heillä tuntui toisaalta olevan vakaa usko omiin kykyihinsä kiintymyksen arvioimisessa, mutta toisaalta yksityiskohtaiset arvioinnit teetetään tarpeen mukaan muilla asiantuntijatahoilla, kuten perheneuvoloissa tai lasten- ja nuorisopsykiatrian ammattilaisilla. Arkityön tasolla sosiaalityöntekijät kuitenkin jatkuvasti havainnoivat ja tulkitsevat lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutussuhdetta, joten sen arviointi kuuluu olennaisesti myös lastensuojelun sosiaalityöntekijälle.

Kyl mun mielestä sosiaalityöntekijä on [kiintymyksen asiantuntija], koska se liittyy niin olennaisesti kummiskin omalla laillaan toi kiintymys tähän lapsen elämään ja lapsen tilanteeseen. Jos on ammattitaitoinen sosiaalityöntekijä, niin kyllä hänellä pitää olla jonkinlaiset edellytykset arvioida sitä myöskin. Ilman muuta. Ja oikeastaan sit, jos haluaa enempi jotenkin yksilöidä sitä asiaa, niin sit mä olettaisin, että perheneuvola tai joku tämmöinen psykologinen tutkimus tai ihan sitten jo tämmöinen psykiatrinen juttu olis sitten paikallansa. Mutta ihan tämmösellä niinkun arkityön tasolla, niin kyllä sosiaalityöntekijä on [kiintymyksen asiantuntija].

Seuraavissa alaluvuissa analysoin lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntemusta toisaalta kiintymyksen arvioimisessa ja toisaalta kiintymyssuhteiden tukemisessa tai korjaamisessa. Tarkastelen kiintymyksen asiantuntijuutta suhteessa teoriaosuudessa esittelemiini lastensuojelutyöntekijän asiantuntijuuden raameihin. Lopuksi tiivistän sosiaalityöntekijän valmiudet toimia kiintymyksen asiantuntijana.

6.1 KIINTYMYSSUHTEEN HÄIRIÖIDEN TUNNISTAMINEN

Lastensuojelussa ollaan harvemmin tekemisissä täysin ehjän ja turvallisen kiintymyssuhteen kanssa, koska ”*sosiaalityöntekijän luokse ei hevin hakeuduta*” ja kun sinne joudutaan, niin taustalla on monimuotoisia olo- ja ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia. Pikemminkin työssä tulee vastaan monin tavoin rikkinäisiä suhteita eli ”*nurjempaa puolta siitä kiintymyksestä*”, koska ”*lapsilla on takanaan pettymyksiä tai sitten ei oo ylipäättäin kokemusta hyvästä, kantavasta ja kestävästä kiintymyssuhteesta*”. Eihän esimerkiksi huostaanottoja tarvitsisi tehdä, jos lapset olisivat ”*jossain ydinperheidyllissä hoivattavana 24 tuntia vuorokaudessa*”, kuten eräs haastateltava asian ilmaisi. Epävakaisten olojen ja jatkuvasti vaihtuvien ihmissuhteiden seurauksena lapselle kehittyy turvaton kiintymyssuhde ja mahdollisesti myös vakavampia kiintymyssuhdehäiriöitä, joiden tunnistaminen

olisi erittäin tärkeää, että voitaisiin tehdä tilanteen vaatima lapsen edun mukainen interventio (vrt. Belt 2005). Disorganisoituneen (D) tai samanaikaisesti välttelevän ja vastustavan (A/C) kiintymyksen tunnistaminen voisi ehkä johtaa myös taustalla olevien ongelmien, kuten esimerkiksi kaltoinkohtelun jäljille (ks. luku 2.1). Vaikka turvaton (A tai C) kiintymyssuhde ei sinänsä olekaan ongelma, se on kuitenkin yksi riskitekijä, joten sekin olisi hyvä ottaa huomioon lastensuojelutyössä. Monella asiakaslapsella on elämässään useita riskitekijöitä, jotka yksinään eivät ehkä aiheuta suurempia ongelmia, mutta yhdessä häiritsevät lapsen suotuisaa kehitystä.

Monen haastateltavan mielestä kiintymys kulkee punaisena lankana lastensuojelutyössä. Työn tarkoitus on turvata lapsen oikeudet, mukaanlukien myönteiset ja läheiset ihmissuhteet, edesauttamalla niiden toteutumista. Hyvä ja läheinen suhde lapsen ja vanhemman välillä kertoo tavallisesti siitä, että vanhempi osaa pääasiassa ajatella lapsensa parasta ja lapsella on vanhemman kanssa turvallinen olo. Jos suhteessa on selvästi jotain perustavanlaatuista huonosti, niin voidaan olettaa, että vanhempi ei ole kyennyt täyttämään lapsen tarpeita. Kiintymyssuhteiden tuntemus ja tunnistaminen on siis lastensuojelun sosiaalityöntekijälle erittäin tärkeää. Eräs haastateltava kuvasikin sitä kuinka työprosessissa mietitään näitäkin asioita, kun suunnitellaan eteenpäin menoa ja jatkotoimenpiteitä yksittäisissä asiakastapauksissa.

Kun työparina tehdään työtä ja sitten tulee tiimi ja viimekädessä sitten esimieskin, ja yhdessä punnitaan sitä, että miten pitää jatkaa, niin kyllähän se.. Jos ei nyt tälläsenä juuri [kiintymys]sanana, niin kyllähän se asiana kulkee niinku punaisena lankana siinä kautta koko sen matkan. Kyllä se näin on, mutta tietysti erilleen nyt irrotettuna, näin kysyttynä, niin mä en osaa sitä sillai ajatella, mutta totta maar se siinä kulkee. Juu, en ollenkaan epäile etteikö kulkis.

Koska lapsen kiintymyksen tunnistaminen on lastensuojelussa tärkeää, työntekijällä pitää olla lapsen kehitystä ja tarpeita koskevaa tietoa eli lapsuuden asiantuntemusta. Kiintymyssuhdeteorian tuntemus lastensuojelutyössä ei olisi haitallista, vaikka kiintymyksen merkitystä ei toki voida yksinään korostaa sosiaalityölle ominaisessa kokonaisvaltaisessa tilannearvioinnissa. Ilman teoreettista tietopohjaa kiintymyssuhteen ongelmien tai varsinaisten häiriöiden tunnistaminen ei kuitenkaan ole mahdollista.

Ei se [kiintymyssuhdeteorian tuntemus] varmaan haitaks olis yhtään.. Ehkä sillon sitä koko kiintymyssuhdetta tulis nostettua sillei selkeemmin esiin, että sekin on niinku yks tärke seikka, niin jos olis joku väline taikka vehjes, millä sitä sitte vois kattella.

Kyllä mä näen sen, että ainakin se [kiintymyssuhdeteoria] on yks työväline. Ja se että paljonhan meillä lastensuojelussa teorit menee limittäin. Eli ei mitään teoriaa pysty niinku yksin viemään.

Sosiaalityöntekijän kiintymyksen asiantuntijuuden vaatimus perustuu tavallaan jo lastensuojelulaista löytyviin lastensuojelulle annettuihin tehtäviin, koska kiintymyssuhteet sisältyvät niihin läheisiin ihmissuhteisiin, joita lain mukaan kuuluu tukea (Lastensuojelulaki 1983, 24 §). Sosiaalityöntekijöiden tekemä arvio lapsen kiintymyssuhteista pohjautuu osittain heidän keräämiinsä toisenkäden tietoihin, koska he itse tapaavat asiakkaita yleensä toimistossa ja vain lyhyen ajan kerrallaan. Toki toimistokäynneilläkin voi observoida vuorovaikutussuhteita ja sosiaalityöntekijät tekevät myös kotikäyntejä, mutta haastateltavien mukaan esimerkiksi lastensuojelun perhetyöntekijät pääsevät lähemmäs perheiden aitoja vuorovaikutustilanteita, koska he viettävät enemmän aikaa asiakkaita lähellä, heidän kodissaan. Asiakkaat eivät koe perhetyöntekijöitä yhtä kontrolloiviksi kuin sosiaalityöntekijöitä, joten heille puhutaan perheen asioista avoimemmin ja heille syntyy kokonaisvaltaisempi kuva perheen arjen kuvioista ja suhteista. Perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden yhteisissä tapaamisissa tiedot perheen tilanteesta kulkevat sosiaalityöntekijälle ja tämän lisäksi myös päiväkodista tai koulusta saadut tiedot auttavat sosiaalityöntekijää tekemään relevantteja tulkintoja muun muassa lapsen kiintymyssuhteista.

Perhetyöntekijät näkee erilailla, kun he elää sen päivänkin siinä, että pääsee erilailla sisään. Tai ne [asiakkaat] juttelee asioitaan ihan toisella tavalla kuin meille täällä sossussa taikka vaikka mentäis kotikäynnillekin.. Et kyllähän me aika etäisiä kuitenkin ollaan, kun me ei eletä sitä jokapäiväistä elämää heidän kanssaan.. Pyydettyessä me arvioidaan [kiintymystä] sitten yhdessä, mutta me arvioidaan siltä pohjalta, mitä tietoa me sieltä perheestä saadaan. Se että me varsinaisesti ite lähdettais vaikka kahdeksi päiväksi sinne paikan päälle tulkitseen ja kattoon, seuraan sitä tilannetta, niin ei sellasia oikeastaan satu kuin poikkeustapauksissa.

Kyllä me siis kotikäynneillä ja näissä vastaanottotoimistokäynneillä havainnoidaan tavallaan niitä suhteita. On ne sit suhteita sukulaisiin tai viranomaisiin tai vanhempaan, että siinä observoidaan ja yritetään päästä johonkin käsitykseen. Tietysti haastatellaan ja käydään kotikäynnillä ja sit tietysti kaikki päiväkodista ja muusta verkostosta tuleva tieto valottaa sitä aika paljon.

Lastensuojelun työntekijän sosiaalinen asiantuntijuus eli tässä asiayhteydessä vuorovaikutuksen havainnointikyky sekä työntekijän henkilökohtaiset vuorovaikutustaidot ovat olennaisia välineitä lapsen kiintymyksen arvioinnissa. Sosiaalityöntekijä pystyy havainnoimaan kiintymyssuhteen syntymisen edellytyksiä vanhemman käytöksestä esimerkiksi siitä, ”*miten äiti pitää lasta sylissään, katsooko hän lapseen, leperteleekö vai ei, jättääkö jonnekin yksinään tai huomaako kun lapsi itkee*”. Lapsen näkökulman tavoittaminen onnistuu parhaiten kohtaamalla ja kuulemalla lasta henkilökohtaisesti ja ilman vanhempien läsnäoloa, missä ilmeisesti olisikin usein parantamisen varaa. Tämän vuoksi lapsen kohtaamiseen kehitettyjen menetelmien tunteminen ja soveltamisen taito on tärkeää.

Se missä meillä on selvästi petraamista, niin on se, että me tavataan lapsia myös ilman vanhempia.. Kyllä se on meidän tehtävä nähdä sitä suhdetta ja käydä kotona niin, että siellä on lapset kotona ja näkee sitä kotitouhua.

Lapsen kuuleminen on mun mielestä yks avainjuttu, että millä siihen [kiintymyksen] arviointiin pääsee kiinni ja jokainen työntekijä tietysti löytää ne yksilölliset tavat, jolla sitä lasta sitten kuulee ja kuuntelee ja voi käyttää sitten erilaisia menetelmiä siinä apuna, jos niin katsoo osaavansa ja haluavansa tehdä. Mun mielestä luontevaa on ollut se, että lapset mielellänsä piirtää ja kertoo tarinoita niistä piirroksistaan ja tän tyyppisiä asioita. Kyl meilläkin on kaikkia noita pesäpuun kortteja ja näitä tämmösiä, joilla voi sitten lähestyä sitä aihepiiriä.

Olenlaisin sosiaalityöntekijän työväline kiintymyksen arviointiin on ihan arkinen puheen ja perheen vuorovaikutussuhteiden havainnointi, mikä kertoo työntekijälle paljon suhteiden sisällöstä ja merkityksestä sen osapuolille.

Kyl mun mielestä [sosiaalityöntekijällä] on välineitä: Ihan se keskustelu ja yksinkertainen havainnointi ja tämmöstä. Ihan nää tämmöset arjen asiat tavallansa. Et eihän me olla sellasia, et meidän täytyy lähteä jotain analyyseja tekemään, mut et se on tosiaan sitä sellasta havainnointi, että mitä me nyt suoraan nähdään silmillämme ja kuullaan korvillamme, ja sitten siitä tehdään ne johtopäätökset. Se [arviointi] perustuu arjen havainnointiin ja keskusteluun ja kuulemiseen.

Sosiaalityöllä on lain mukainen velvollisuus toteuttaa erilaisia tehtäviä lapsen suojelemiseksi, mutta psykiatrialla on valta määrittää ne asiat, jotka ovat lapsen kehitykselle haitallisia. Psykiatrian määrittelyn ajatellaan olevan sosiaalityöntekijän arviota pätevämpi muun muassa oikeusprosesseissa. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus näyttää siis olevan alisteista lastenpsykiatrian työlle. (Enroos 2006, 128.) Tämä havainto saa tukea myös haastatteluista.

Kiintymyssuhde on aika vaikeasti arvioitavissa oleva asia, jos niinku kaikki muut asiat on siinä perheessä kunnossa, niin siihen on vaikea puuttua, jos ei sitä ihan niinkun arvioi esimerkiksi Tays tai joku. Et kyl sitä valitettavasti on sellasiakin tai mulle tulee mieleen yks perhe, missä se kiintymyssuhde minusta oli huono ja arvasin, että siinä rupee jotain tapahtumaan, mut niin kauan kuin ne kaikki asiat oli hoidossa, niin siihen oli vaikea puuttua.

Kyllä mä näkisin, että syvällisemmin nää kiintymyssuhteet, niin kyl ne niinku ongelmat taikka sellaset, nii kyl ne menee perhekeskukseen. Se on ainakin meidän tarkoitus ollu täällä.. Siellä on asiantuntija-apu.

Koska lastensuojelun sosiaalityöntekijä ei ole ainut eikä myöskään kaikilta osin kaikkein asiantuntevin lapsen kiintymystä arvioiva taho, sosiaalityöntekijän on tärkeää tunnistaa oman asiantuntijuutensa rajat suhteessa toisiin lapsuuden asiantuntijoihin. Arkisella tasolla kiintymyssuhteiden tunnistaminen kuuluu siis sosiaalityöntekijälle, mutta jos herää epäilyksiä vakavista kiintymyssuhdehäiriöistä tai jostain syystä tarvitaan täsmällisempää arviota kiintymyksen

laadusta, on syytä pyytää sitä aiheeseen erikoistuneilta tahoilta kuten perheneuvolasta. Jotta kiintymysasiat osataan ottaa huomioon ja tällaista asiantuntija-arviota ymmärretään pyytää, sosiaalityöntekijöillä täytyy olla tuntemusta siitä, mitä kuuluu kunkin viranomaistahon asiantuntijuuden alueeseen. Palvelujärjestelmän tunteminen varmistaa sen, että asiakkaan tilanteessa tarvittavaa apua osataan hakea oikeasta osoitteesta.

Ja sen takia joudutaan käyttämään erikoistunutta osaamista elikkä perhekeskusta, mikä on ihan hyvä, ettei ruveta sitten yrittämään sellasta, mihin meillä ei piisaa resurssit eikä taito eikä tieto.

Vaikka kiintymyssuhteiden luotettava luokittelu ja kiintymyssuhdehäiriöiden diagnosointi vaativat täsmäkoulutusta (vrt. luku 2.1.2), jota harvalla perussosiaalityöntekijällä on, voi lastensuojelutyön asiantuntijuuteen kuuluva arjen tilanteiden tarkka havainnointikyky johtaa kiintymyssuhdehäiriöiden tunnistamiseen. Jos ”*vanhempi on jatkuvasti sellanen kylmän olonen sitä lasta kohtaan ja jos tuntuu, että hän ei löydä mitään hyvää siitä lapsesta*” tai ”*jos vanhempi jättää lapsen yksin tai muuten huomioimatta sen lapsen tarpeita*”, niin kyllä sosiaalityöntekijällä herää huoli kiintymyssuhteen laadusta. Tällöin voidaan pyrkiä korjaamaan suhteen vaurioita lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen sopivilla palveluilla tai ohjaamalla heidät terapiaan.

6.2 KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMINEN JA KORJAAMINEN

Lastensuojeluprosessin aikana korostuu läheisten suhteiden tukeminen ja ylläpitäminen lapsen ja biologisten vanhempien välillä. Sijaishuollossa on kuitenkin toisaalta tärkeää tukea lapsen sopeutumista sijaishuoltoon, mikä sisältää käytännön arjen sujumisen lisäksi myös lapsen ja sijaisvanhempien välille syntyvän suhteen. Sosiaalityöntekijä katsoo tilannetta lapsuuden asiantuntijuuden turvin asiakaslapsen näkökulmasta ja arvioi, mitä ja miten kiintymyssuhteita on tarpeellista tukea. Lastensuojelussa biologisten vanhempien merkitys on suuri ja lapsen suhdetta heihin tuetaan mahdollisimman pitkälle, jopa pienellä riskilläkin. Joissakin tilanteissa voisi kuitenkin olla lapsen edun kannalta parempi ratkaisu tukea lapsen kiintymyssuhteen kehittymistä sijaisvanhempiin. Suomalaista lastensuojelua on moitittu siitä, ettei se kannata pysyvyyden periaatetta (ks. esim. Sinkkonen 2001b, 171–172). Oikeastaan pysyvyyttä kyllä korostetaan, mutta kyse on nimenomaan lapsen ja biologisen vanhemman välisen suhteen säilymisestä. Samanlaisesta pysyvyydestä ei voida puhua esimerkiksi lapsen ja sijaisvanhempien välisen suhteen yhteydessä,

koska siinä on kyseessä vain ”toistaiseksi voimassa oleva suhderatkaisu”, joka kuitenkin todellisuudessa useiden lasten kohdalla jatkuu aikuisuuteen saakka.

Lapsen kiintymyksen tukeminen tapahtuu lastensuojelussa, ja varsinkin avohuoltovaiheessa, lähinnä vanhemmuuden tukemisen kautta, koska lapsella on synnynnäinen valmius kiintyä vanhempansa (Bowlby 1969, 265), jos aikuinen vain osaa olla vanhempi. Sosiaalityöntekijän sosiaalinen asiantuntijuus, kohtaamisen ja kuuntelemisen taidot ovat hyvin tarpeellisia luottamuksellisen suhteen syntymisessä sekä lapseen että lapsen vanhempiin. Luottamuksellinen suhde on avain vaikean tilanteen helpottamiseen tai ratkaisemiseen lapsen edun kannalta suotuisasti.

Monesti mä kirjotan sen [kiintymyksen tukemisen] ihan tonne, et se voi lukea vaikka vanhemmuuden tukeminen, taikka lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen edistämisen tukeminen, mut kuitenkin se voi olla ihan yks [avohuollon tavoite].

Yksi hyvä ja helposti lastensuojelussakin hyödynnettävä työväline vanhemmuuden arviointiin ja tukemiseen on vanhemmuuden roolikartta (<http://www.vslk.fi/rolematrix/vanhemmuus.html>). Melkein kaikkien roolikartan roolien sisältä löytyy kiintymyksen syntymisen ehtoihin rinnastettavia vanhemman ominaisuuksia. Hyvän huoltajan, rajojen asettajan, ihmissuhdeosaajan ja rakkauden antajan kriteerit täyttävä aikuinen on varmasti lapselle turvallinen kiintymyksen kohde. (Vrt. turvallisen kiintymyssuhteen elementit luvussa 5.2.)

Tunteiden hyväksyjä, perheen ja lapsen ihmissuhteiden vaalija.. Liittyskö siihen [kiintymykseen] ihmissuhdeosaaja ja rakkauden antaja, hellyyden antaja, suojelija, hyväksyjä, hyvän huomaaja.. Kyllä tässä varmaan niitä haetaan.

Puhuminen on käyttökelpoinen väline lapsen kiintymyssuhteiden tukemiseen myös sitä kautta, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on nostaa lapsen perustarpeita esiin ja muistuttaa vanhemmille, että lapselle on tärkeää, että hänestä välitetään. Sijaisvanhemmuuden tukemisessa sosiaalityöntekijän rooli on aika usein toimia työnohjaajana, koska sijaisvanhemmatkin tarvitsevat tukea ja kannattelua lapsen hoitamisessa ja ymmärtämisessä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän olisi erittäin tärkeää tuntea lapsen kehitystä koskevia teorioita, kiintymyssuhdeteoria mukaan lukien, ja teorioiden käytännön sovelluksia, koska mm. sijaisvanhemmat saattavat usein tarvita ohjausta juuri tämän tyyppisiin asioihin liittyen (ks. esim. Liite 3).

Voidaan puhua näitten aikuisten kanssa tämmösestä asiasta, kuinka tärkeitä on se, että laps tuntee, että hänestä välitetään ja hän on tärkeä.

Sosiaalityöntekijöillä on tärkeä rooli sijaisvanhempien tukemisessa myös siltä kannalta, että he ymmärtävät lapsen ja biologisten vanhempien suhteen tärkeyden lapselle. Lapsi aistii sijaisperheen asenteen esimerkiksi äitiään kohtaan hyvin helposti eli jos biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välillä on tulehtuneet suhteet, se hankaloittaa lapsen elämää kaksien vanhempien välissä.

Et kyl he [lapset] osaa tulkita, että mitä toi ajattelee mun äidistä. Sitä me kyllä joka kerta tavatessa ja kun ne soittaa ne perheet ja lastenkodit, niin yritetään aina muistuttaa, että kuitenkin ne on ne lapsen vanhemmat, että vaikka heillä on nämä puutteet, niin silti, että kuitenkin koitettais vaan sitä yhteistyötä.. Oli ne sitten minkälaisia hyvänsä, ne on lapsen vanhempia.

Sosiaalityöntekijän omien keinojen lisäksi kiintymystä voidaan tukea avohuollossa monilla tukimuodoilla. Usein perheen luonnollisesta verkostosta löytyy voimavaroja ja halua perheen tukemiseen. Viranomaisverkostojen ja sosiaalipalvelujen asiantuntijana sosiaalityöntekijä osaa hyödyntää kaikkia omassa kunnassa ja kauempanakin tarjolla olevia mahdollisuuksia asiakkaan ja vanhempien vuorovaikutussuhteen parantamiseksi (ks. luku 3.3.3). Lastensuojelutyössä voidaan nähdä olevan paljon keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen eli myös lapsen kiintymyksen tukemiseen, jos huomioidaan myös muiden toimijoiden tarjoamat palvelut lastensuojelun mahdollisuuksina.

On tärkeää, että lapsen etu voi toteutua lastensuojelussa myös kiintymyssuhteiden kohdalla. Se tarkoittaa, että lapsi saa tarvitsemaansa tukea olemassaolevan kiintymyksen ylläpitämiseen ja korjaamiseen. Sosiaalityöntekijän perustehtäviin ei kuitenkaan kuulu terapeuttina toimiminen, koska se alue kuuluu selkeästi terapiakoulutuksen saaneille asiantuntijoille.

Terapeuteilla tai perheneuvolan työntekijöillä on omat osaamisensa ja meillä on omat.

Tarpeen mukaan lastensuojelussa voidaan pyrkiä antamaan lapselle mahdollisuus luoda täysin uusia kiintymyssuhteita, joiden avulla lapsi saa korvaavia kokemuksia turvallisista ihmissuhteista (ks. esim. Mäkelä & Vierikko 2004). Lastensuojelutyöntekijällä on näköalapaikka turvattomiin kiintymyssuhteisiin ja lasten kiintymyssuhdehäiriöihin ja siksi ei saisikaan hukata mahdollisuutta kiintymyssuhteiden korjaamiseen tai korvaamiseen uusilla ehjillä suhteilla.

6.3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN VALMIUDET KIINTYMYKSEN ARVIOIMISEEN

Jokainen sosiaalityöntekijä tekee työtään omasta viitekehuksestään käsin ja omalla persoonallaan, joten asiantuntijataitojen laatu ja määräkin vaihtelevat yksilöllisesti (vrt. Heino 1997, 368). Eräässä kunnassa korostettiin sitä, että virkoihin ei enää löydy pitkän linjan sosiaalityön ammattilaisia eikä kukaan voi olla valmis lastensuojelun asiantuntija suoraan koulunpenkiltä. Lastensuojelutyö on niin moninaista ja muuttuvaa, että asiantuntijuus kehittyy parhaiten käytännön työn kautta.

[Asiantuntijuuden sisältö] riippuu sosiaalityöntekijästä. Jokainen lähtee omasta viitekehuksestään ja omilla eväillensä. Jos ajatellaan, mikä on kuntien työntekijöiden saatavuustilanne, niin eihän me saada tänne tänä päivänä enää mitään asiantuntijoita.. Tietysti nuoria sen takia otetaan, että jokaisen on joskus aloitettava jostain, mutta se tarkoittaa sitä, että ei voi olla esimerkiksi kiintymyssuhteen suuri asiantuntija eikä tän työn tekemisen suuri asiantuntija.

Kiintymyksellä on merkitystä ja painoarvoa lastensuojelussa, mutta toisaalta sosiaalityöntekijää ei kuitenkaan laajemmin tarkasteltuna pidetä kiintymyksen asiantuntijana eikä kiintymyksen arviointi ole sosiaalityöntekijän ensisijainen tehtävä. Sosiaalityöntekijä on kuitenkin jo lastensuojelulain mukaan lapsen edun valvoja ja puolestapuhuja, joten lapsen perustarpeiden, joihin turvalliset ihmissuhteet ja kiintymyksen kuuluvat, turvaaminen on olennainen osa työtä. Työntekijällä pitäisi olla myös näistä asioista pätevää tietoa ja taitoa eli asiantuntijuutta.

Periaatteessa niinkun se ei kuulu [sosiaalityöntekijälle], jos nyt ihan näin tarkasti katotaan. Mutta eihän siltä voi välttyä, että jos on pitkään tehnyt sitä työtä, niin ei pitäskään välttyä. Pitäshän siitä joku käsitys syntyä, mikä on se suhde.

Kaikkia lastensuojeluongelmia ei kuitenkaan missään tapauksessa voida atomisoida tunnesuhteisiin ja vuorovaikutusongelmiin, vaan on huomioitava laaja-alaisesti muutkin taustavaikuttajat. Tätä asiaa korostettiin monissa haastatteluissa, koska lastensuojelulasten tilanteet ovat hyvin moninaisia ja yksilöllisiä. Pelkkä turvallisen kiintymyssuhteen puuttuminen ei voi johtaa esimerkiksi huostaanottoon, vaan perusteeksi tarvitaan jotain konkreettisempaa olosuhteisiin liittyvää. Toisaalta hyväkään kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä ei riitä, jos lapsen hyvinvointi muuten vakavasti vaarantuu omassa perheessään. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus on laaja-alaisempaa kuin kiintymyssuhteiden tunteminen, sen häiriöiden tunnistaminen ja korjaaminen. Ne voivat muodostaa asiantuntijuudesta vain pienen mutta omalta osaltaan merkittävän alueen, joka on osattava suhteuttaa kokonaisuuteen.

Pelkkä huono kiintymys ei riitä perusteeksi huostaanottoon.

Siinä [lapsen tilanteessa] käydään sellasta rajankäyntiä sitten, että millon ne asiat sen lapsen kohdalla on niin kurjia, että siihen on niinku pakko puuttua.. Eli silloin varmaan ajatellaan, että ne pulmat ja asiat menee sen kiintymyksen ohi jo niinku, että tilanne on jotenkin niin vakava tai pielessä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuus kertyy sosiaalityön akateemisen koulutuksen lisäksi arkielämästä, työkokemuksesta ja ammatillisista lisäkoulutuksista, joita valikoimalla kukin työntekijä voi erikoistua haluamaansa suuntaan. Erityisesti haastateltavat korostivat työkokemuksen merkitystä lastensuojelutyössä tarvittavan asiantuntijuuden kehityksessä.

Se [asiantuntijuus] kertyy sieltä arjesta, työstä ja sitten mun mielestä suuri merkitys on tällä ammatillisella koulutuksella. Ja se, että sä teet lastensuojelutyötä, niin se tieto-taito niinkun kertyy.

Täytyy kyllä sanoa, että tää lastensuojeluhan on vähän tällästä, että meillä on laki ja sitten meillä on koulutukset ja meillä on työkäytännöt ja muut, mutta tätähän tehdään omalla persoonalla meistä itse kukin. Ja tätä tehdään ennenkaikkea työkokemuksella, näin sanoisin tänä päivänä.

Lastensuojelutyön luurangoksi tarvitaan monenlaisia teorioita, vaikka kunkin työntekijän henkilökohtainen mielenkiinto suuntaa sen ympärille kehittyvän asiantuntijuuden sisältöjä. Teoreettinen perusta sosiaalityöntekijän ajattelun ja työn taustalla on välttämätön, jotta päätökset ja toimenpiteet eivät perustu ”musta tuntuu” -ajatteluun tai mielivaltaan, mistä sosiaalityöntekijöitä joskus mediassa syytetään. Moninaiseen ja muuttuvaan sosiaalityöhön istuvat parhaiten joustavat ja nykypäivään mukautuvat teoreettiset kehykset. Kiintymyssuhdeteoriaa on tieteellisissä tutkimuksissa kritisoitu juuri sen ehdottomuudesta ja kohtalonomaisuudesta sekä muun muassa yksipuolisesta äidin ominaisuuksien korostamisesta kiintymyksen syntyprosessissa, joten alkuperäisen kiintymyssuhdeteorian adaptoiminen sellaisenaan ei palvele sosiaalityössä, koska lapsuuden suhteisiin liittyvä patologinen näkökulma vie pohjan koko lastensuojelutyöltä. Teoria voisi silti olla hyvä työväline sosiaalityöhön, koska se tekee ymmärrettäväksi monia ilmiöitä, joita tapaa lastensuojelun arjessa ihan yleisesti.

Mä tohdin ajatella niin, että vaikka siellä on dramaattista siellä lapsuudessa tapahtunutkin jo vaikka pitempäänkin, ne on korjattavissa olevia asioita.. Ehkä se lähtee siitä, et näin kun aattelee, niin pystyy arvostaan tätä omaa työtään, kun ei oo mitään predestinoitua kohtaloa huonosti lapsuudessa kohdellulla lapsella, vaan et sitä on mahdollista korjata uusilla ihmisillä, puhumattakaan sitten jostain terapioidista tai muista. Mut uusilla ihmisillä, ihan tavallisilla, normaaleilla uusilla ihmisillä.

Se [kiintymyssuhdeteoria] on ollut selkeä ja sit se tekee ymmärrettäväksi arjen ilmiöitä ja silloin kun sä saat ikäänkuin avainsanoja niihin arjen ilmiöihin, niin sä pystyt myös havainnoimaan sitä arkea paremmin. Sä voit niitten avainsanojen kautta niinkun lähestyä niitä ongelmatilanteita.

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa kiintymyksen sisältö, varhaisen vuorovaikutuksen merkitys ja vanhemman sensitiivisen huolenpidon merkitys ymmärrettiin suureksi, mutta silti ajatusten taustalla suuresti vaikuttava kiintymyssuhdeteoria koettiin yleisesti aika vieraaksi. Työntekijöiltä puuttui kiintymykseen liittyvä selkeä teoriapohja, mutta sen vaikutukset on sisäänrakennettu lastensuojelua raamittaviin lakeihin sekä yleisiin kasvatusoppaisiin, joten kiintymyssuhdeteoriat vaikuttavat lastensuojelutyöhön vähintäänkin tiedostamattomasti.

Jos asiantuntijuutta perustellaan vain yliopistoissa tuotettavalla teorian tiedolla ja sen luotettavalla hallitsemisella (vrt. Karvinen 1993b, 34), sosiaalityöntekijää ei voida peruskoulutuksensa perusteella automaattisesti pitää kiintymyksen asiantuntijana, koska sosiaalityön koulutukseen ei kuulu esimerkiksi pakollisia kehityspsykologian opintoja. Jos asiaa tarkastellaan reflektiivisen asiantuntijuuden näkökulmasta, jonka mukaan asiantuntijuus kehittyy työkokemuksen ja ammatissa oppimisen kautta (Karvinen 1993b, 31), silloin kokeneelle sosiaalityöntekijälle on saattanut kertyä vankka asiantuntijuus myös lapsen kiintymyssuhteita ajatellen. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan arvioi kiintymystä ylhäältä käsin, vaan pyrkii arvioimaan sitä asiakkaan rinnalla osana kokonaisvaltaista tilanearviota. Reflektiivisen asiantuntijuuden lähestymistavan mukaan vuorovaikutus asiakkaiden kanssa onkin ammatillisen toiminnan ydintä (Mutka 1998, 47). Vaikka sosiaalityön asiantuntijuutta kutsutaankin jaetuksi, sosiaalityöntekijä voi ikään kuin ulospäin osoittaa asiantuntijuuttaan täsmällisellä tilanteiden ja ihmissuhteiden dokumentoinnilla. Jos sosiaalityöntekijälle ei anneta lupaa tehdä varsinaisia tulkintoja kiintymyksen laadusta esimerkiksi oikeusprosesseissa, sosiaalityöntekijä voi kirjata havaintonsa lapsen ja vanhemman välisistä vuorovaikutussuhteista niin taitavasti, että niin sanottujen faktatietojen lomasta pystyy tavoittamaan arvion myös lapsen kiintymyssuhteista. (Vrt. Enroos 2006, 128).

Yhteenvedona voidaan todeta, että sosiaalityöntekijä on kiintymyksen asiantuntija, mutta tietyissä rajoissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta on tarkasteltava suhteessa muihin lapsuuden asiantuntijoihin sekä suhteessa sosiaalityön koulutukseen ja työntekijöiden työhistoriaan. Osalla sosiaalityöntekijöistä on takanaan tietyille alueille suuntaavia lisäkoulutuksia, esimerkiksi perheneuvolatausta tai perheterapiakoulutus, jotka tuovat mukanaan tavallista laajempaa kehityspsykologian, mukaanlukien kiintymyksen asiantuntemusta. Eräs haastateltava totesi, että ”*parhaita vastauksia saa, jos kysyy hyviä kysymyksiä*”. Lapsen kiintymyssuhteisiin liittyvien hyvien kysymysten tekeminen edellyttää sosiaalityöntekijältä arjenläheistä lapsen edun ymmärrystä sekä sen rinnalla aiheeseen liittyvää kehityspsykologista asiantuntemusta. Monissa kunnissa onkin herätty tähän asiaan ja tarjottu lapsuuden asiantuntijatahoille muun muassa varhaisen vuorovaikutuksen koulutuksia.

7 POHDINTA

Olen tavoitellut tutkielmallani lapsen kiintymyksen merkitystä ja painoarvoa lastensuojelutyössä. Löytääkseni vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin olen haastatellut kokeneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja analysoinut haastattelun sisältöjä kiintymyssuhdeteorian ja työssä tarvittavan asiantuntijuuden viitekehystä käsin. Yhtenä tutkimukseni tuloksena voidaan pitää sitä, että lapsen kiintymystä on vaikea erottaa lastensuojelutyön kokonaisuudesta. Ehkä kyseessä on käsite, jota ei perinteisesti ole pidetty sosiaalityön vaan psykologian alueeseen kuuluvana. Ja ehkä kiintymys on työn sisältöalueena niin uusi, että vaikka kiintymystä pidetään olennaisena asiana lapsen elämässä, sen merkitys lastensuojelun näkökulmasta on vasta hahmottumassa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on olla herättelevä puheenvuoro kiintymyksen tärkeydestä lastensuojelussa.

Lapsen kiintymyssuhteet voidaan huomioida lastensuojeluprosessissa monissa käännteissä ja monin tavoin, ja keinoja kiintymyksen tukemiseen löytyy sekä omista valikoimista että yhteistyöverkoston lukuisilta toimijoilta. Kiintymyksen vaikuttavuus ymmärretään lastensuojelussa kahdella tavalla: toisaalta kiintymystä pidetään vain yhtenä tekijänä lapsen kokonaistilanteessa, mutta toisaalta sen merkitys on niin keskeinen, että sitä voidaan jopa kutsua prosessin punaiseksi langaksi. Tämä voidaan tulkita siten, että kiintymys on lapsen edun kannalta erittäin tärkeä asia, mutta sosiaalityölle tyypilliseen orientaatioon kuuluu kokonaisvaltaisen tilannearvion tekeminen, mistä kiintymys on vain pieni osa-alue. Tämä näkemys tukee ymmärrystä sosiaalityön asiantuntijuuden tarpeen laaja-alaisuudesta.

Lapsen kiintymyssuhteiden tärkeyden tunnustamisesta seuraa se, että niitä on myös tuettava kun tavoitellaan lapsen edun toteutumista. Sosiaalityöntekijän kiintymyksen asiantuntijuus perustuu pääasiassa ammatillisiin lisäkoulutuksiin ja laaja-alaiseen arjen vuorovaikutussuhteiden havainnointikykyyn. Lapsen näkökulman tavoittamisessa olennainen väline on lapsen kuuleminen lapsilähtöisten työmenetelmien tuella. Nämä työkokemuksen kautta kertyvät taidot ja työvälineet riittävät siihen, mitä voidaan pitää sosiaalityöntekijän tehtävänä kiintymyksen arvioimisessa, koska täsmällisemmät kiintymyssuhteen arvioinnit pyydetään muilta lapsuuden asiantuntijoilta.

Käytäntö osoittaa, että pieni lapsi kiinnittyy siihen henkilöön, joka on lähellä ja eniten huolehtii hänen tarpeistaan. Kiintymyssuhdeteorian mukaan hänellä on myös valmius luoda turvallinen kiintymyssuhde hoitajaansa, jos olosuhteet ovat kunnossa ja hoitaja toimii sensitiivisesti lapsen

kanssa. Avohuollon tukitoimilla pyritään parantamaan perheen olosuhteita ja tukemaan vanhemmuutta, joten lastensuojelun sosiaalityön keinojen tausta-ajatuksena voidaan nähdä nimenomaan turvallisen kiintymyksen kehityksen tukeminen. Jos lapsi on tukitoimista huolimatta otettava huostaan ja perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa on ilmennyt vakavia ongelmia, hyvällä perhesijoituksella voidaan tarjota lapselle mahdollisuus uusien turvallisten kiintymyssuhteiden syntymiseen. Lastensuojelutyöllä voidaan siis oikeasti pyrkiä vaikuttamaan asiakaslasten kiintymyssuhteiden turvallisuuteen ja sen kautta elämässä selviytymiseen. Selkeä ja joustava teoreettinen apuväline kiintymyksen arvioimiseen olisi kuitenkin siinä mielessä tarpeellinen, että se auttaisi suuntaamaan havainnoimista kiintymyksen kannalta olennaisiin asioihin. Kiintymyssuhdeteorian parasta antia on lapsen tarpeiden tunnustaminen ja kunnioittaminen, ja siksi se sopisikin täydentämään jokaisen lastensuojelutyöntekijän työvälinevalikoimaa, vaikka sen kaikkia ajatuksia ei voidakaan sellaisenaan sulauttaa lastensuojeluun. Tämän tutkimusprosessin aikana itselleni on kehittynyt aikaisempaa kriittisempi asenne teoriaa kohtaan ja entistä kokonaisvaltaisempi näkemys lapsen edusta ja sosiaalityöntekijän mahdollisuuksista sen toteutumisessa.

Tutkimukseni tuotti tietoa kiintymyssuhdeteorian sovellettavuudesta ja kiintymyssuhteiden huomioimisen mahdollisuuksista erityisesti lastensuojeluprosessin alkupäässä, kiintymyssuhdehäiriöiden havaitsemisessa ja suhteen tukemisessa avohuollon tukitoimin, sekä kiintymyksen huomioonottamisesta sijaishuollossa. Sen sijaan kiintymyksen merkitys ja mahdollisuudet jälkihuollossa jäivät varsin vähälle tarkastelulle, joten siinä olisi aihetta jatkotutkimukseen. Haastateltavien mukaan jälkihuolto painottuu hyvin konkreettisiin elämänskysymyksiin, mutta minulle jälkihuolto näyttäytyy varsin hyvänä mahdollisuutena käydä nuoren kanssa läpi sijoituksen onnistumista. Nuoren kannalta jälkihuollon tavoitteena on varmistaa riittävä tuki myönteisen kehityksen jatkamiseksi. Koska oman historian tiedostaminen ja käsitteleminen on elämän mielekkyyden ja kokonaisuuden kannalta tärkeää, jälkihuollossa voisi tarjota nuorelle sopivan turvallisen ympäristön tarkistaa, mitä taakse on jäänyt ja mikä kantaa elämässä eteenpäin. Kiintymyssuhdenäkökulma nuoren ja varsinkin tutun sosiaalityöntekijän välisissä keskusteluissa voisi olla tähän tarkoitukseen toimiva työväline. Aihepiirin voisi liittää ihan arkiseen asiakkaan hyvinvoinnista ja turvaverkostoista huolehtimiseen, ja jos esiin nousisi tarvetta syvällisempään asioiden pohtimiseen, niin tässä vaiheessa viimeistään olisi tärkeää ohjata nuori hakemaan tarvitsemaansa apua ja tukea, ennen kuin hän jatkaa maailmalle ilman lastensuojelun kannattelevia tukitoimia.

Tutkimuksen tekeminen on ollut pitkä prosessi, joka lähti liikkeelle aiheen valinnasta. Tutustuin kiintymyssuhdeteoriaan Pelastakaa Lapset Ry:ssä, jossa teoria on vahva taustavaikuttaja. Teoria on alusta alkaen ohjannut koko tutkimuksen toteuttamista, ja siksi tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on syytä ottaa tämä lähtökohta huomioon. Lähdin teorian tarjoaman näkökulman kanssa tutustumaan lastensuojelutyön käytäntöön haastattelemalla sosiaalityöntekijöitä, ja sain kokoon monipuolista ja ajatuksia herättelevää aineistoa. Kriittisesti voidaan pohtia sitä, ohjasiko oma lähtökohtani liikaa haastateltavia ja tuotinko kysymyksilläni haluamiani vastauksia. Annoin haastateltavien kuitenkin puhua vapaasti ja olla oman työnsä asiantuntijan roolissa, mikä puolustaa aineiston luotettavuutta. Teoria ohjasi myös analyysia, mikä oli perusteltua tutkimusongelmien kannalta. Annoin kuitenkin myös aineistosta löytyvälle epäröinnille ja teorian kyseenalaistamiselle tilaa ja käytin paljon sitaatteja sen varmistamiseksi, että tutkijan ääneni ei ylitä sosiaalityöntekijöiden ääntä. Olen myös tuonut tämän teoriasidonnaisen lähtökohtani avoimesti esiin sekä selittänyt mahdollisimman tarkasti tutkimuksen käytännön toteutuksen tavat ja antanut näin lukijalle välineitä arvioida tutkimuksen luotettavuutta.

Haluan vielä lopuksi kiittää Pelastakaa Lapset ry:n Länsi-Suomen aluetoimiston työntekijöitä harjoittelumahdollisuudesta, koska niiden kolmen kuukauden aikana kehittyi tämän itselleni mielekkään graduaiheen perusidea. Vaikka gradun työstäminen ideasta valmiiksi asti on kestänyt yli kaksi vuotta, mielenkiinto sen tekemiseen on pysynyt hengissä. Myös ohjaajani Hannele Forsberg on ollut korvaamaton, koska hän on antanut hyviä lähdevinkkejä ja saanut minut vakuuttumaan aiheeni tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta. Lisäksi kiitokset menevät kaikkiin haastattelukuntiin tutkimusluvan saamisesta sekä varsinkin näille kahdeksalle kokeneelle lastensuojelun asiantuntijalle, jotka lohkaisivat hetken kalenteristaan jaskaakseen kanssani ajatuksiaan lapsen kiintymyksen merkityksestä työssään. Lämpimän halauksen kera tahdon kiittää myös ystäviäni, jotka ovat edesauttaneet tämän tutkielman tekemistä uskomalla sen valmistumiseen ja antamalla rakentavia kommentteja: Kiitos konkreettisesta kädenojennuksesta Elinalle, Tuilalle, Merville, Marja-Liisalle ja Tarjalle. Aviomiestäni Markusta tahdon sydämestäni kiittää kannustavasta, mutta ei pakottavasta suhtautumisesta gradun tekemiseen. Annoit sopivasti tilaa viedä myös muita elämänprojekteja eteenpäin kiirehtimättä tätä prosessia. Myös molemmat tyttäremme ovat tuoneet iloa ja haastetta elämäni ja heiltä saamani suukot ja halaukset ovat auttaneet rämpimään välillä mutkaiselta tuntuvan gradutaipaleen läpi. Ella ja Annukka, teidän olemassaolonne auttoi monin tavoin äitiä valmistumaan sosiaalityöntekijäksi, eikä se ole mikään pieni juttu se! J

LÄHTEET

- Aho, Päivi (1999) Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Sosiaalialan ammattien vuosikirja 1999. Helsinki: WSOY.
- Ainsworth, Mary (1978) Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. Hillsdale: Erlbaum.
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Pekka (2007) Ihan yksin. Suomen kuvalehti. Vol. 91(13), 20–25.
- Arki, arvot, elämä ja etiikka (2005). Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. Helsinki: Talentia.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi (2005) Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- Bee, Helen (1998) Lifespan Development. 2nd edition. New York: Longman.
- Bowlby, John (1969) Attachment and Loss. Vol I: Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby, John (1973) Attachment and Loss. Vol II: Separation. Anxiety and Anger. London: Hogart Press.
- Bowlby, John (1980) Attachment and Loss. Vol III: Loss, Sadness and Depression. Harmondsworth: Penguin Books.
- Broberg, Anders & Almqvist, Kjerstin & Tjus, Tomas (2005) Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Harvard University Press.
- Burman, Erica (1994) Deconstructing Developmental Psychology. London: Routledge.
- Cole, S. A. (2005) Infants in Foster Care: Relational and Environmental Factors Affecting Attachment. Journal of Reproductive & Infant Psychology, Feb2005, Vol. 23 Issue 1, 43–61.
- Enroos, Rosi (2006) Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastenpsykiatrian kanssa tehtävän yhteistyön rajapinnoilla. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Eräsaari, Risto (2002) Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) Asiantuntijoiden areenat. Jyväskylän yliopisto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fahrman, Monica (1993) Barn i kris. Lund: Studentlitteratur.

Filppa, Virpi (2002) Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:9. Helsinki: Stakes.

Fonagy, Peter & Steele, Miriam & Moran, George & Steele Howard ym. (1993) Measuring the Ghost in the Nursery: An Empirical Study of the Relation between Parents' Mental Representations of Childhood Experiences and Their Infants' Security of Attachment. *Journal of American Psychoanalytic Association* 1993, 41 (4), 957–989.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto.

Forsberg, Helena & Linnas, Helena (2004) Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Söderholm, Annlis & Halila, Ritva & Kivitiie-Kallio, Satu & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 218–238.

Goldberg, Susan (2000) *Attachment and Development*. London: Arnold.

Guttman, Edna & Eisikowits, Zvi & Malucchio, Anthony (1988) Enriching Social Work Supervision from the Competence Perspective. *Journal of Social Work Education*, Fall 1988, No 3, 278–288.

Haight, Wendy L. & Kagle, Jill Doner & Black, James E. (2003) Understanding and Supporting Parent-Child Relationships During Foster Care Visits: Attachment Theory and Research. *Social Work*; Apr2003, Vol. 48 Issue 2, 195–207.

Hakala, Juha T. (1999) *Graduopas. Melkein maisterin niksikirja*. Helsinki: Gaudeamus.

Hautamäki, Airi (2001) Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Porvoo: WSOY, 13–66.

Healy, Karen (2000) *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change*. London: Sage.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68(6), 594–596.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Holmes, Jeremy (1993) *John Bowlby and Attachment Theory*. London: Routledge.

Howe, David (2001) Age at Placement, Adoption Experience and Adult Adopted People's Contact with Their Adoptive and Birth Mothers: An Attachment Perspective. *Attachment & Human Development*; Sep2001, Vol. 3 Issue 2, 222–237.

Hughes, Daniel A. (2006) Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. Tampere: PT-kustannus.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lappeensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

van Ijzendoorn, Marinus H. & Sagi, Abraham (1999) Cross-cultural Patterns of Attachment: Universal and Contextual Dimensions. Teoksessa Cassidy, Jude & Shaver, Phillip R. (toim.) Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications. New York: Guilford, 713–734.

Jernberg, Ann M. & Booth, Phyllis B. (2003) Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien kustannus oy.

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kalland, Mirjam (2001) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 198–233.

Kalland, Mirjam (2003) Vauvan sairaus tai vamma varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 191–203.

Kangas, Urpo (2004) Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 105–118.

Karen, Robert (1998) Becoming Attached. First Relationships and How They Shape Our Capacity to Love. New York: Oxford.

Karhu, Petra (2000) Tuntemisesta tunnottomaksi. Teoksessa Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja (toim.) Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.

Karvinen, Synnöve (1993a) Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aija-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 131–173.

Karvinen, Synnöve (1993b) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aija-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–51.

Karvinen, Synnöve (1996a) Hajoaako sosiaalityö? –Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Metteri, Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1995/96. Sosiaalityöntekijäin liitto r.y. Helsinki: Edita, 32–50.

Karvinen, Synnöve (1996b) Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 34.

Kauppi, Anne (2000) Lapsen pahoinpitely ja kiintymyssuhteet. Teoksessa Kuusinen, Kirsti-Liisa (toim.) Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu 4. Jyväskylä, 135–145.

Keltinkangas-Järvinen, Liisa (2004) Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.

Kinnunen, Saara (2003) Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.

Kivijärvi, Marja (2005) "A Contended Baby has a Sensitive Mother". The Construct and Determinants of Maternal Sensitivity Behaviour, and its Association with Infant Temperament and Behaviour in Early Interaction. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Koponen, Anne (2005a) Katkennein siivin elämään. Sikiöaikana päihteille altistuneet lapset. Kotu-tutkimuksia 2. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Koponen, Anne (2005b) Haavoittuva lapsi. Sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten elämä. Kotu-tutkimuksia 4. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Kuusinen, Tuija & Lintunen, Leena (2000) Parisuhde ja kiintymyssuhdeteoria. Psykologia 1, 83–90.

Laaksonen, Sari (2004) Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Helsinki: Tammi, 256–264.

Maaniittu, Maisa (1997) Paikkaansa etsivä sosiaalityö? Voiko sosiaalityö tehdä itsensä tarpeettomaksi? Teoksessa Viialainen & Maaniittu (1997) "Tehdä itsensä tarpeettomaksi": sosiaalityö 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja 213. Helsinki: Stakes, 21–26.

Main, Mary (1999) Epilogue. Attachment Theory. Eighteen Points with Suggestions for Future Studies. Teoksessa Cassidy, Jude & Shaver, Phillip R. (toim.) Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications. New York: Guilford, 845–887.

Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 61–76.

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. SoPhi 27. Jyväskylän yliopisto.

Mäkelä, Jukka (2003) Piirteitä aivojen varhaisesta kehityksestä. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 107–124.

Mäkelä & Vierikko (2004) Kuinka yhteys löytyy? Vuorovaikutusterapia huostaanotettujen lasten hoidon tukena. Raportti Theraplay-projektista SOS-lapsikylissä 2001–2004. Espoo: SOS-lapsikylä ry.

Nauha, Susanna & Silvén, Maarit (2000) Puolisoiden varhaiset kiintymyssuhteet: Viehättääkö samanlaisuus? Psykologia 1, 71–81.

Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) (2002) Asiantuntijoiden areenat. SoPhi 66. Jyväskylän yliopisto.

Punamäki, Raija-Leena (2001) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 174–197.

Puolimatka, Tapio (2002) Opetuksen teoria. Helsinki: Tammi.

Puroila, Anna-Maija & Karila, Kirsti (2001) Bronfenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Virtanen, Jorma (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Raatikainen, Panu (2004) Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti (1999) Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.

Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (2002) Johdanto. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saarnio, Pekka (1993) Noviisista ekspertiksi. Sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen. Janus 1993:1, 89–98.

Saarnio, Tuula (2004) Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.

Satka, Mirja (1997) Sosiaalityö ajassa – ydinkysymysten äärellä. Teoksessa Viialainen & Maaniittu (1997) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi”: sosiaalityö 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 213. Helsinki: Stakes, 27–38.

Siltala, Pirkko (2003) Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 16–43.

Sinkkonen, Jari (2001a) Adoptiolapsen psyykkisen kehityksen haasteet. Duodecim 117, 499–504.

Sinkkonen, Jari (2001b) Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 146–173.

Sinkkonen, Jari (2001c) Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, Jari (2003) Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 92–106.

- Sinkkonen, Jari & Kalland Mirjam (2001) Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 7–12.
- Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia.
- Sipilä Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, Jorma (1996) Asiantuntija ja johtaja. Miten hallitset nämä kaksi roolia? Helsinki: WSOY.
- Söderholm, Annlis (2004) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Halila Ritva & Kivittie-Kallio, Satu & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 57–74.
- Tahkokallio, Keijo (2001) Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Helsinki: WSOY.
- Tamminen, Tuula (2001) Poikkeavat kiintymyssuhteet. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 234–249.
- Taskinen, Sirpa (toim.) (1999) Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Oppaita 33. Helsinki: Stakes.
- Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia.
- Upanne, Mauri (2004) Lapsen edun ja oikeuden valvonta. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Helsinki: Tammi, 341–345.
- Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 52. Helsinki: Stakes.
- Veikkola, Eija-Liisa (2004) Perheen kohtaaminen –kiintymyssuhdeteorian näkökulma. Perheterapia 3/2004, 36–46.
- Vierikko, Ilona (2004) Theraplay ottaa syliin. Adoptiolasten vanhemmat 1/2004, 20–22.
- Vinterhed, Kerstin (1985) De andra föräldrarna. Om fosterföräldrars förhållningsätt till fosterbarn. Stockholm: Skeab.
- Vinterhed, Kerstin & Börjeson, Bengt & Fredin, Erik & Hessle, Marie & Hessle, Sven (1981) Barn i kris: en bok om barn och separation. Stockholm: Almqvist & Wiksel.
- Zeanah, Charles H. Jr & Boris, Neil W (2000) Disturbances and Disorders of Attachment in Early Childhood. Teoksessa Zeanah, Charles H. Jr (toim.) Handbook of Infant Mental Health (2nd edition). New York: Guilford Press, 353–368.

Julkaisemattomat lähteet:

Belt, Ritva (2005) Traumatisoiva varhainen vuorovaikutus ja interventiomahdollisuudet. ”Lapsuuden asiantuntijuus” -sosiaalityöntekijöiden koulutuspäivät 23.11.2005, Tampere.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2005) Kiintymyssuhdeteorian kritiikki tutkimuskirjallisuuden pohjalta. ”Lapsuuden asiantuntijuus” -sosiaalityöntekijöiden koulutuspäivät 23.11.2005, Tampere.

Kröger, Teppo (2000) Sosiaalipalvelut Suomessa ja Euroopassa. Luentoseminaari 13.3.2000. Tampereen yliopisto.

Pesonen, Anu-Katriina (2006) Dyadinen vuorovaikutus. Kehitypsykologian perusteet -psykonet luentosarjan luento 14.9.2006.

Silvén, Maarit (2006) Kulttuuri, perimä ja oppiminen: esimerkkinä kiintymyssuhde. Kehitypsykologian perusteet -psykonet luentosarjan luento 5.10.2006.

Elektroniset lähteet:

Ainsworth, Mary (2006) Maternal Sensitivity Scales. Saatavilla www-muodossa: http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/measures/content/ainsworth_scales.html (luettu 14.3.2007).

Kiintymyssuhdeaiheiset internet-sivut: http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/measures/measures_index.html

Lapsen hyvä elämä 2015 –toimintalinjaus (2004). Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla www-muodossa: http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_3/kgS2xmQ5.pdf (luettu 3.4.2007).

Lastensuojelun erityisosaamisen keskus – Pesäpuu ry.
www.pesapuu.fi

Pendry, Patricia (1998) Ethological Attachment Theory: A Great Idea in Personality? Saatavilla www-muodossa: <http://www.personalityresearch.org/papers/pendry.html> (luettu 6.4.2007).

Vanhemmuuden roolikartta, Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä: <http://www.vslk.fi/rolematrix/vanhemmuus.html> (luettu 21.4.2007).

Suomen säädöskokoelma.

Hallintolaki 434/2003

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 (Lapsenhuoltolaki)

Lastensuojelulaki 683/1983

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 (Kelpoisuuslaki)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 (Asiakaslaki)

Laki toimeentulotuesta 1412/1997 (Toimeentulotukilaki)

Suomen perustuslaki 731/1999 (Perustuslaki)

Sosiaalihuoltolaki 710/1982

Liite 1.

HAASTATTELUPYYNTÖ LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Hei!

Olen sosiaalityön opiskelija ja teen graduani "Lapsen kiintymyksen merkityksestä lastensuojelun käytännöissä". Hain ja sain kuntanne perusturvajohtajalta tutkimusluvan, jotta voin kysyä haastateltaviksi kahta lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Valintakriteerinä minulla on se, että kullakin haastateltavalla tulisi olla kokemusta lastensuojelutyöstä vähintään 5 vuotta.

Sain tiedon, että Teillä tämän viestin vastaanottajilla on työkokemusta lastensuojelusta yli 5 vuotta. Näin ollen pyydän Teitä osallistumaan suhteellisen vapaamuotoiseen teemahaastatteluun. Olisin hyvin kiitollinen osallistumisestanne ja voin vakuuttaa, että kysymykset eivät tule olemaan vaikeita. Jos mahdollista, niin toivoisin, että voisitte keskenänne puhua, ketkä kaksi kunnastanne olisivat kiinnostuneita keskustelemaan tutkimukseni aihepiiristä ja ehtisivät osallistua haastatteluuni. Voitte ilmoittaa kiinnostuksestanne myös suoraan minulle.

Toivoisin saavani kuulla Teidän kokemuksianne siitä, vaikuttaako lapsen kiintymys lastensuojeluprosessin etenemiseen, ja jos vaikuttaa, niin miten. Ja mitä se lapsen kiintymys oikeastaan tarkoittaa lastensuojelun näkökulmasta? Konkreettiset tapausesimerkit olisivat erittäin tervetulleita, koska itselläni ei ole työkokemusta lastensuojelusta, joten en tiedä näistä käytännöistä juuri lainkaan.

Tarkoitukseni on tehdä yksilöhaastatteluja viikolta 22 eteenpäin. Oma aikatauluni on hyvin joustava, joten haastatteluajat voidaan sopia Teidän kalenterinne mukaan. Haastatteluun on hyvä varata aikaa 1,5 tuntia. Pyydän että haastatteluun ehtivät ehdottaisivat pari omaan kalenteriinsa sopivaa aikaa, niin sovitaan niistä toinen.

Toivoisin yhteydenottoa mahdollisimman pian! Jos on kysyttävää, niin ottakaa ihmeessä yhteyttä joko puhelimitse tai sähköpostitse.

Kiitos etukäteen!

Terveisin,

Terhi Jouppila

Liite 2.

TEEMAHAASTATTELURUNKO 11.6.2006

Taustatiedot haastateltavasta: koulutus, ura lastensuojelussa vuosina, työnkuva nyt

1 KIINTYMYKSEN SISÄLTÖ

- Onko kiintymys tuttu termi lastensuojelun kentällä?
- Mitä sillä käytännössä tarkoitetaan? Mistä sen huomaa?
- Kehen lapsen kiintymys lastensuojelun kentällä kohdistuu?
- Mitä lapsen kiintymys kertoo kiintymyksen kohteesta?
- Kiintymyksen syntymisen ehdot?

2 KIINTYMYKSEN ESIINTYMINEN LASTENSUOJELUPROSESSIN VAIHEISSA

2.1 AVOHUOLLON TUKITOIMET

2.1.1 ”Alkuarviointi”

- Arvioidaanko alkuvaiheessa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta?

2.1.2 Vanhemmuuden arvionti

- Tehdäänkö näitä ja missä vaiheessa prosessia? Kuka tekee?
- Mikä rooli kiintymyksen arvioimisella tässä?

2.1.3 Avohuollon tukitoimet

- Onko kiintymyksellä merkitystä tukitoimien määrään? Tai sisältöön?

2.2 HUOSTAANOTTO

- Lapsen kiintymyksen painoarvo huostaanottopäätöksessä
- Kiintymys vs. olosuhteet
- Yritetäänkö pärjätä pitempään avohuollon tukitoimilla, jos lapsi on selvästi kiintynyt vanhempaansa?
- Vaikuttaako lapsen ikä jotenkin kiintymyksen painoarvoon huostaanotossa?

2.3 SIJAISHUOLTO

2.3.1 Yhteydenpidon tukeminen/rajoittaminen sijaishuollon aikana?

- Tukemisen perusteet, miksi näin tehdään?
- Kenen ehdoilla tuetaan tai rajoitetaan?
- Vaikuttaako lapsen ja vanhemman kiintymyksen taso ja suhteen laatu vai ylläpidetäänkö suhdetta joka tapauksessa?
- Voiko kiintymyssuhteet jotenkin liittyä rajoittamiseen? (esim. lapsen ja sijaisvanhempien välisen suhteen kehittyminen)

2.3.2 Sijoituspaikan vaihto

- Kenen aloitteesta? Millä perusteella?
- Huomioidaanko tässä kiintymyssuhteita?

2.3 HUOSTAANOTON LOPETTAMINEN (lapsen paluu biologisille vanhemmille)

- Tapahtuuko käytännössä vielä vuosien jälkeen? Kenen aloitteesta?
- Onko lapsen niin halutessaan mahdollista jäädä sijaisperheeseen, vaikka biologinen vanhempi haluaisi lapsensa takaisin ja hänellä olisi olosuhteet kunnossa?
- Vaikuttaako lapsen ikä ja ajan kuluminen? Eli se minkä ikäisenä otettu huostaan ja miten kauan lapsi on ollut huostassa?
- Näkyykö käytännössä sellaista ilmiötä, että lapsi on kiintynyt sekä biologisiin vanhempiinsa että sijaisvanhempiinsa ja hän haluaa säilyttää molemmat? Esimerkkejä? Miten edellä mainitussa tilanteessa toimitaan?

2.4 JÄLKIHUOLTO

- Käsittelevätkö nuoret jälkihuollossa kiintymysasioita?
- Olisiko aiheellista käsitellä?

3 KIINTYMYSSUHTEIDEN TUKEMINEN LASTENSUOJELUSSA

- Millä keinoin lastensuojelussa voidaan tukea lapsen kiintymyssuhteita? (huomioi eri kohteet: lapsi ja biologinen vanhempi tai lapsi ja sijaisvanhempi, muut?)

4 LAPSEN KIINTYMYKSEN ARVIOIMINEN

- Kuka arvioi lapsen kiintymystä? Kenen tehtävä?
- Onko sosiaalityöntekijällä välineitä arvioida keneen lapsi todella on kiintynyt ja millainen lapsen kiintymyssuhde on? Puhutaanko lastensuojelussa erilaisista kiintymyssuhteista?

5 KIINTYMYSSUHDETEORIA

- Onko kiintymyssuhdeteoria tuttu teoria?
- Mitä kautta tutustunut? (opiskelu, työhön liittyvä koulutus, oma kiinnostus/ lukeminen...)
- Onko teoria hyvä apuväline lastensuojelun sosiaalityöhön? Millä tavalla? Tai voisiko se olla?

Liite 3.

OHJEITA KASVATTAJALLE KIINTYMYSSUHTEEN RAKENTAMISEKSI

- ASENNE:
1. Hyväksyvä
 2. Utelias
 3. Empaattinen
 4. Rakastava
 5. Leikkisä

Miten auttaa lasta iloitsemaan hauskoista asioista ja opettaa häntä rakastamaan:

1. Tunnevirittäytyminen
2. Asenteen säilyttäminen
3. Katsekontakti, hymy, kosketus, halaus, keinuttelu, liike, ruoka
4. Taantumisen: hoivaavia kokemuksia
5. Emotionaalinen läsnäolo ahdistavina hetkinä
6. Yllätykset
7. Lapsen pitäminen sylissä
8. Vastavuoroista hauskaa tekemistä
9. Ajatusten ja tunteiden ilmaiseminen vuorovaikutuksessa
10. Huumori ja lempeä kiusoittelu
11. Perusturvallisuus
12. Mahdollisuuksia vanhempien matkimiseen
13. Spontaaneja keskusteluja menneestä ja tulevasta
14. Tapoja ja rituaaleja yhteisen historian luomiseksi

Miten auttaa lasta hyväksymään kuri (tavoitteena häpeän vähentäminen ja taitojen kehittäminen):

1. Valitse tunnetila, joka miellyttää nimenomaan sinua, ei niinkään lastasi, ja säilytä se koko ajan
2. Säilytä oikea asenne
3. Hyväksy lapsen ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen
4. Määrää lapselle tilanteeseen sopivia ja loogisia seuraamuksia tai rangaistuksia
5. Säilytä asenteesi (ks. kohta 2) ennalta arvattavana, mutta älä määrää ennalta arvattavia seuraamuksia

6. Virittäydy uudelleen samaan tunnetilaan häpeää aiheuttaneiden kokemusten jälkeen
7. Taantuminen: rakentavia kokemuksia
8. Keskeytä vastustuksen kierre: ”äidin aika”
9. Reagoi paradoksaalisesti
10. Käytä luvan antamista, ajattelemista, harjoittelua, rajoittamista, valvontaa
11. Rajoita suuttumuksesi määrätyksi ajaksi (”60 sekunnin nuhtelu”), älä suutu tavan takaa
12. Selvitä kaikille asianosaisille, että kyseessä on lapsen ongelma, ei sinun ongelmasi
13. Käytä lapsen vihaa vahvistamaan välillänne olevaa yhteyttä
14. Käytä kuria niin että se liittyy osaksi tervettä kiintymyssuhdetta
15. Pidä ohjat käsissäsi, mutta pysy samalla herkkänä jotta tunnistat lapsesi tunnetilan
16. Rajoita lastasi selvästi, niin että hän ei voi loukata sinua, ei fyysisesti eikä emotionaalisesti

Suora lainaus teoksesta:

Hughes, Daniel (2006) Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. Tampere: PT-kustannus.

Alkuperäinen teos:

Hughes, Daniel A. (1998) Building the Bonds of Attachment. Awakening Love in Deeply Troubled Children. Lanham/Maryland: Jason Aronson.